

~~50881~~

50910

~~50881~~

~~A73~~

MAGYAR ÍRÁS

IRODALOM - MŰVÉSZET - KRITIKA

KAZINCZY KIADÁS

V. ÉVFOLYAM

1936. FEBRUÁR

2. SZÁM

MAGYAR IRÁS

Irodalmi, művészeti, kritikai társadalmi folyóirat és figyelő.

Megjelenik július és augusztus kivételével minden hónapban.

Kiadja a szlovenszkói Kazinczy könyv-és lapkiadó szövetség, Tornaia.

Előfizetési ára egy évre 80.— KČ, 18.— P., 400.— lei, 144.— dinár.

Egyes szám ára 8.— KČ, 2.— P 40 lei, 15 dinár.

A Kazinczy Könyvbarát Társaság tagjai tagdíj fejében kapják a lapot.

A kedvezményes előfizetésről felvilágosítás a boríték 3. oldalán

V. évfolyam

2. szám

1936. február

TARTALOM

	Oldal
(St.) Szlovenszkói magyar tudat	1
SZITNYAI ZOLTÁN: Rabszolgák	3
ERDŐHÁZY HUGÓ: Emberek zászlója — A költő énekel	25
BALLA BORISZ: A keresztény	27
KOSSÁNYI JÓZSEF: Megállott az Isten csendesen felettem	34
KOVÁCS ENDRE: Idegen emberek	36
CSUKA ZOLTÁN: Csendes vallomás	45
Féja Géza magyar irodalmi szemléje	46
Marék Antal irodalmi szemléje	52
FARKAS ISTVÁN: A szlovák irodalom mai állása	56
SZENT-IVÁNY GÉZA DR.: A Palócok	79
B. B.: Újévi szünóra 1870-ben	83
NYÍRESI TICHY KÁLMÁN: A gömöri pásztorok díszítő technikájáról	88
V. S.: A pozsonyi rádió jubileuma	96
Színház, film, rádió	98

SZLOVENSZKÓI MAGYAR TUDAT.

(St.) Feja Géza ilyen címmel foglalkozik a szlovenszkói magyar tudat jelentkezésével a mi irodalmunkban. Leginkább helytálló az a megállapítása, hogy a szlovenszkói irodalom és a kultúrélet általában kevésbé teljesíti a szlovenszkói magyar tudat megerősítését, vagy általában kialakítását. A szlovenszkói magyar tudat kialakulásának eszközei a szlovenszkói múlt és a szlovenszkói jelen éppen úgy, mint a magyar nemzet egész történelme és irodalma. Ezeknek a felhasználásából adódik a szlovenszkói magyar tudat tartalma.

Vegyük sorra őket. A szlovenszkói magyar múlt bőséges alkalmat ad a történelmi kutatásra. A magyar történetírás ki is aknázza a mai Szlovenszónak szerepét a históriában. Rendelkezésünkre áll tehát a forrás, amelyikből meríthetünk. A magyar irodalom, képzőművészet ugyancsak felmutatja az értékeit a mai Szlovenszkó (Kárpátalja) magyar irodalmának, művészetének. Ezeknek a munkáknak a hiányossága és a szlovenszkói magyar tudat képzésének szempontjából való fogyatékosága abban van, hogy azokat a különleges helyzeteket teremtő néprajzi, nyelvi és nemzetiségi viszonyokat figyelmen kívül hagyják, melyek a mi magyar életünket jellemezték és amelyek sajátos íz és zamatot adtak művészetünknek, irodalmunknak és amelyek ennek a szellemnek a lelkét alakították ki. Mint ahogy a hegyek és völgyek lakói között, tehát pusztán földrajzi különbözőségek miatt külön lélekfejlődés adódik, úgy vagy még inkább befolyik ennek a léleknek az alakításába és az abból keletkező szellem fejlődésébe a nemzetiségi környezet, a béke vagy háború, a szabadság vagy elnyomatás levegője. Azért hát hiányos a szlovenszkói magyar tudat, hiányos, mert a mai Szlovenszkó multja a nagy magyar szellemi glóbusban olvad fel és ezen keresztül szemlélhető. Valósággal kínálkozik ennek a multnak az irodalma a szlovenszkói

magyar tudat szellemének kialakítására, mert hiányosságai mellett is legelső sorban a múltból idehangzó korok szellemét kell a valódi magyar tudat képzésére felhasználni.

A szlovenszkói mai magyar élet rávilágít azokra a rendkívüli körülményekre, amelyekben élünk és amelyek döntő befolyással vannak szellemünk fejlődésére. Meglátjuk a szlovákság szerepét a magyar nemzet történelmében, megismerkedünk II. Rákóczi Ferenc népe lelkeségének eredőivel. Megállapítjuk Batassa Bálint, Madách Imre és a ma élő szlovenszkói magyar költők és írók szellemiségének gyökereit. Rátalálunk azokra a hatásokra, amelyek a múltban érvényesültek és amelyeknek befolyása a magyar szellemképzés minden területén meglátszott. Észrevesszük akarva nem akarva a magyar nemzeti élet fejlődésben való feladatainkat és nemzeti hovatartozandóságunktól való függésünket. Helyesen mutat rá Feja Géza arra, hogy tudatósítanunk kell ezeket a szellemi élményeinket, még helyesebben állapítja meg, hogy ilyen élmények a múltban és a jelenben egyáltalán bőségesen állnak rendelkezésre és ezek az élmények elegendők ahhoz, hogy a szlovenszkói magyar tudat szellemét megalkossuk s nem az a feladata a szlovenszkói magyar irodalomnak és művészetnek, hogy a határokon túlra helyezze témáit és ezzel elszakadva az egyetemes magyar szellemi gondolattól idegen módjára adja kritikáját a magyar élet megnyilatkozásairól.

A szlovenszkói magyar tudat nagyszerűsége éppen a sorsközösség, a nemzeti hovatartozandóságból folyó közös sors döbbenetes felmutatásában van és ezeknek a világos adottságoknak talaján tud csak megmaradni és felemelkedni.

Azért hát a szlovenszkói magyar tudat valódi tartama a nemzeti sorsközösség érzetéből folyik.

RABSZOLGÁK.

Az autó felfutott a domboldalon és betért a park kitért kapuján. A széles és nyílegyenes utat jobbról-balról öreg diófák ágai takarták be boltozatosan. Az allée végén fehérség látszott, eleinte úgy, mintha égboltozat lenne, csak aztán rajzolódott ki belőle az ablakok hosszú sora, meg a piros cseréptető, közepén kis toronnyal, a kastély legfőbb díszeként. Az építményen látható volt, hogy csak apránként cserepedhetett kastéllá, amint a földesuri birtok növekedésével toldaléképületeket ragasztgattak az egykori kúriához. A park is, vadon és paradicsomi egyszerűségében, inkább kert volt, néhány sétaúttal megszaggatott s a kastély hátsó homlokzatán túl némi gyepezővel, virágággal felüditett, sűrű gyümölcsös, mely alighanem csak a földesúrra és a kastélyra való tekintettel kényszerült felvenni a park előkelőbbben hangzó elnevezését.

A kastély felől csaholó kutyák örvendeztek az autó elé, aztán, amint megpillantották a vendég idegen arcát, megmérgekedett ugatással tartottak lépést a kocsi mellett. Az elősiető inasnak kellett elhajtania őket, nehogy a kiszálló vendéget bántódás érje. Az leengedte magáról a porköpenyt és szétnézett az udvaron. Középpütt három gesztenyefa óriási terebélye s csaknem félkörbe hajlóan a kastély két szárnya, egész a konyhákig, meg a belső cselédség lakásáig, mely azelőtt istálló céljával szolgálhatott. Az egész mégis nagyon barátságos volt így, sokkal barátságosabb, mint azok a vadonatúj és mesterkélten régies külsejű kastélyok, melyek nemlétező ősök nagyuri szellemét akarják magukra hazudni.

A házigazda is előkerült:

— Isten hozott, Gyulám, — közelített szívélyes mosollyal, aztán két tenyérrel, barátságosan megrázta a vendég kezét.

— Nagyon szép ez itt tenálad, — mondta a vendég és mégegyszer szétnézett az udvaron.

— No csak gyere beljebb és rakodj le. Majd aztán fogod csak látni, hogy milyen szép.

Szétütött a kutyák között, majd az inasra ripakodott, hogy iparkodjék már azokkal a bőrdöggel. Közbe körüljárta a kocsit és alaposan szemügyre vette, hogy nem érte-e valami baj azon a rövid úton, amit az állomástól tett meg idáig. E művelet után megnyugodva, másodszor is a vendégre mosolygott. Kissé magához is húzta félőleléssel, ennek a mozdulatnak legfelsőbb határáig, ameddig a nehezen barátkozó férfiak csak kivételes örömrítka pillanataiban engedik el magukat. A vendég fölneézett rá, azzal az érzéssel, mintha egy elefánt ölelte volna magához. Régen ismerte Undyt, de csak a városból, ahol gyakran vacsoráztak együtt és időztek el különféle szórakozóhelyeken. Sok mindenért szerette, egyebek közt az öltözködésért nem sokat törődő külsejéért. Nem egyszer jelent meg gyűrött gallérban, rojtos nyakkendővel igen előkelő helyeken, de ha leült a terített asztal mellé és tanulmányozni kezdte az étlapot, a pincérek nyomban megéreztek benne azt a felsőbbrendűséget, amit a pénz áraszt magából s mély meghajlással, a ministránssok alázatos áhítatával működtek körülötte. A vendég, régi meghívásnak téve eleget, ezuttal először látogatta meg abban a környezetben, ahol életének nagyobb része telik el. Volt ebben az öregedő emberben valami gyerekes vonás, amit szeretett. Tudta róla, hogy gazdag és meglehetősen fukar is, amit kevéssé, vagy legalább is rosszul leplezett s olyan makacssággal tudott ellentánni minden könnyelműségre csábító alkalomnak, hogy az már inkább szórakoztató volt, mint bosszantó. Kedvelte a mulatóhelyeket, de ha

elfogyott az az egy üveg pezsgő, amivel inkább ranghelyét váltotta meg, mint a szórakozás eszközét, a legvonzóbb csábítási módokat is környörtelen mosollyal elhárította. A továbbiakban akár reggelig is elült egy csésze feketét szürcsölgetve és egykedvűen szemlélve páholyából a szórakozó emberek táncoló forgatagát. Jó ember-e, vagy rossz? Az eddigiek alapján még nem tudta eldönteni róla. Eddig csak azt az arcát látta, amit a világ felé fordított. Abban pedig sok volt a mosoly. Most is egyre mosolygott, rózsásan, szinte gyerekmosollyal a vásott vászonkalap alatt, amint a vendégbe karolt és vitte magával a régi traktus felé, ahol a vendégszobák vannak.

Egy sötét helyiségen kellett keresztülmenniük. Undy megmutatta a villanykapcsolókat.

— Ezzel gyújtasz, amazzal meg oltasz a másik ajtónál, — magyarázta körülményesen.

Közben rábocsátotta a villanyfényt a teljesen üres és ablaktalan előtérre. Csupán egy létra állott a sarokban s a falakon néhány kép lógott. Értéktelen metszetek, színes nyomatok, aminőkkel a régi családi folyóiratok kedveskedtek előfizetőiknek. Már várt rájuk az inas és kitérte a vendégszoba ajtaját. Akkor Undy eloltotta a villanyt.

— Látod, itt oltasz, — magyarázta másodszer is, mintha félne, hogy nem értették meg és néhány áramérték megy majd emiatt veszendőbe.

— Ez ő, szóval otthon is ilyen, — mosolyodott el magában a vendég.

A szűk kis vendégszoba alacsony, rácsos ablakai a várszerűen vastag falak közül a kert felé nyíltak, ahol sötétzöld függönyként fák sűrű lombjai ereszkedtek eléjük. A lombokon átszűrte fények zöld reflexet vetítettek a meszelt falakra és a belépők arcára. Olyan volt ez a fény, mint a folyondárral sűrűn befuttatott kertülgasokban a kánikula idején. A vendég körülnézett és először is egy asztalt fedezett fel, amit majd

az ablakhoz állított. Itt fog dolgozni s ha elakad a munkában, csak kibámul a kertbe s csiripelő madárkák, virágszirmok, fülébe zümmögő rovarok adnak majd új ötleteket. Azzal nem törődik, hogy a szoba egyébként nem nyújt sok kényelmet. Háromlábú, zsíbvásári vasmosdó szolgálja a tisztálkodás céljait, a rozoga szekrény kinyíló ajtaját betömködött papírcsomó kényyszeríti megmaradásra. A képeken csaknem hangosan felnevetett. Dús aranyozású, vestag keretekben, melyek egy Lionardo vásznaira is méltóak lettek volna, egytől-egyig mezítelen női idomok kebel- és húscsarnoka gyönyörködtette a szemlélőt. Vándorpiktorok édeskés, kedvcsináló ecsetje rítt le e ríktő színű képekről, melyekkel alighanem az lehetett a célja a gondoskodó házigazdának, hogy az éjszakai nyugovóra térő férfi vendég ne háborgassa a valóságban meglévő kastélybelli fehérnépeket és esti borozgatásban felgerjedt vérének örömeire ezek közül válasszon egyet s vigye magával az álom eliziumi világába.

— Azért nyitattam számodra ezt a szobát, — magyarázkodott, vagy talán mentegetődzött Undy, — mert itt aztán nyugodtan dolgozhatsz. Ide még püsszés sem hallik. Ha öt szobával arrébb, ahol az én szobám is van, egy bika bőgné el magát, ezeken a vastag falakon át egy sóhajtásnyi sem hallatszik belőle.

A vendég épp az inasra nézett. Furcsa, gunyos mosolyt pillantott meg az arcán, amint az ajtó felé tekintett, mintha megkopogtatná, megmérné a falak vastagságát.

Undy még bőven elmagyarázta, hogy a szomszédos szoba az iroda. De ezt nem kell szósz szerint venni, legalább is nem olyan értelemben, mintha ott nagy írka-firkálás menne egész nap. Már ő inkább távbeszélőn intézkedik s ha éppen írnia kell, a legvégső esetben, két-három sorral elintézi négy oldalra valóit. De attól sem kell megijedni, hogy talán a telefoncsengő fog berregni egész nap, ez sincs úgy, mint hoimí nagy-

városi irodákban. Ő is későnkelő ember és parancsba adta a helybeli postának, hogy déli tizenegy óra előtt nem szabad szólnia a telefonnak.

A vendég elmosolyodott ezen:

— Hát bizony kiskirály vagy te itt, bátyám.

A kiskirály elnevezés láthatóan tetszett neki. Mindent szeretett hallani, amivel az ő hatalmas volta körül kifejezésre. Megvárta, míg megmosdik a vendég, aztán magával vitte a belső lakásba.

Az ebédlőben megállt, körülnézett olyan gyönyörködve, mintha most látná azt először, majd a vendégre nézett és az arcán leste a hatást. Ez a szoba már majdnem terem volt, ez már mutogatásra is készült, falain az ősök magyarruhás arcképével. Régi faragású, nehéz székek álltak körbe a nagy ovális asztal körül, meg a falak mellett. A vendégnek itt jutott először eszébe, hogy hiszen nő ember az öreg, azt mondják, igen szép, fiatal nőt vett feleségül, akit ide dugott el ez élet csábításai elől. Átmentek az uri szobába:

Undy nagyon barátian kínálta a vendéget:

— Foglalj helyet, gyujts rá, édes Gyulám.

Pálincás üveget vett ki egy bezárt szekrényből. Mert ő jó gazda, aki semmit sem hagy szabadjára. A vintcellér még a pincekulcsok fölött sem rendelkezhet. Azokat is ő őrzi, az íróasztal fiókjában, ugyancsak zár alatt. Akkor is, ha néha hónapszám Budapesten felejtí magát. A hordókat meg nem tölti fel senki s a rengeteg bor megtörik és elseprűsödik ilyenkor és ezerszer annyi kára van, mintha néhány üveggel megdézsmálták volna. A vendég elé tette az üveget és az íróasztal sarkán kerésgélni kezdett valamit. Biztosan tudja, hogy kevéssel előbb odatette a finom egyiptomi cigarettadobozt, amiből a vendéget akart megkínálni nagylelkűen. Elvörösödve kiordított az ajtón:

— Pesta, az apád mindenit!

Toporzékolva üvöltött az ijedt arccal előkerülő inasra:

— Már megint garázdálkodtál itt, bitang? Hová tetted az aranyvégű cigarettákat? Valld be, hogy elloptad.

Az inasnak csak annyit kellett volna felelnie, hogy most is ott vannak a cigaretták, ahová tette, csak a könyvvállványra kellett volna mutatnia, ehelyett konok mosoly görbült ki a szája szélén, mintha még szítani is akarná a haragot:

— Olyan tolvajt szeretnék látni, aki a nagyságos úrtól is el tud lopni valamit.

— Ne feleselj! Valld be, hogy elloptad.

Az Inas elé állt, mintha meg akarná ütni. Az meg lányos szőkeségében, vékonyan úgy elveszett mellette, mint kis viskók hatalmas várfalak mellett. De ijedtség nem látszott az arcán, merészen nézett, mintha szeme közé akarna nevetni a gazdájának.

— Ott van, — felelte végre és a könyvvállványra mutatott.

— Látod, mert olyan marha vagy, — mondta Undy hirtelen lecsillapodva és némi röstelkedéssel, amikor meglátta a cigarettadobozt. — Össze-vissza rakosgatod a dolgokat, pedig már százszor megmondtam, hogy semmit se mozdíts el a helyéről.

Az Inas meg sem várta, mire végére ér a mondatnak, lassan megfordult és kiment.

— Régen ki kellett volna rúgnom, — magyarázkodott Undy a vendég előtt. — Csak az apja miatt tűröm, aki ősidők óta urasági kocsis nálam s még őt felneveletlen gyereke van. Elpusztulnának, ha ezen a réven is nem segítenék rajtuk.

— És mért nem adsz annyit az apának, amiből tisztességesen megélhetnének? — szerette volna kérdezni a vendég.

Undy közben megtöltötte a kis poharakat. Koccintottak.

— És most gyere, — mondta Undy, — menjünk át Bözsihez.

Az asszony fekete ruhában, sápadt arccal állt fel egy fotőjből, amikor beléptek a kiállalon ajtaján. Mintha egy Valesquez kép sötét háttéréből emelkedett volna fel hódolatot parancsoló, királynői méltósággal sápadt arcán, az éjfékete haj keretében. És ezt a nőt meri Bözsinek nevezni Undy? Ezt a történelmi arcképet, ezt a királynőt, ezt a legigazibb Erzsébetet, akit legfeljebb angliai Erzsébethez lehet hasonlítani?

— Nagyon örülök, hogy megismerhetem, — s a vendégnek úgy tetszett, mintha egy hangszer szólalt volna meg a közelében. — Mindent elkövetünk, hogy majd zavartalanul tudjon dolgozni minálunk.

Amint leült, mintha hosszú, fekete fátyol omlott volna a fotőjbe súlytalanul a vonalak izgató és árnyékos rajzával. Keze a mellette levő fotőjre mutatott puhán. Olyan erőtlenül, hogy a vendég szeretett volna utána nyúlni, hogy felkapja, mielőtt elválnék a törzstől. És amint ismét szólt, ismét úgy, mintha mélyből zengő húr pendült volna meg egy gordonka testén... Más hang, mint a többi embereké, akik fogalmaik sivár világát határozzák meg szavakkal. Ez a hang szavak nélkül is érthető, mint az egyedül maradt nősténymadár hangja, mely párját kereső isteni énekével zokogja be az erdők csöndjét. Csak meg kell szólalnia és olyan értelmet nyer ez a hang, mint az ősi zene, melyen a természet szólal meg ezerféle hangszerén. A vendég döbbenet érdeklődéssel nézte és hallgatta, a megismerkedés örömeinek olyan rémült kifejezésével az arcán, hogy a férjnek nyomban ajtót kellett volna mutatnia előtte. De ez semmit sem vett észre és kedélyeskedve mondta, hogy lám a kastély is be fog kerülni az irodalomtörténelembe az ő kedves vendégük látogatása révén. Majd az óráját nézte. Azt javasolta, hogy ők ketten, vacsora időig kocsizzanak ki a földekre. De előbb még az ispánnal van beszélőnivalója.

— Addig maga, Bözsi, — mondta az asszonynak, — vigyázzon, hogy Gyula el ne unja valahogy magát. Én

már ismerem őt, különben sincs sokáig egyhelyben maradása. Az ilyen művészfajta semmit sem bír inkább, mint az unalmat. Hát csak vigyázzon rá, Böcsi.

Ők meg egymásra néztek és összemolyogtak. Aztán halálos komollyá vált az arcuk, amint egyedül maradtak. A két szempár ijedten tágrameredt, mintha mindegyik félne a másiktól valamért.

— Gyujtson rá, — mondta az asszony, hogy mondjon valamit, ami véget vet a hallgatásnak.

A férfi szórakozottan megforgatta ujjai közt a cigarettát és tovább nézte az asszonyt, aki a nagy figyelem elől assan lehunyta a szemét. A férfi közelebb hajolt, mintha a szemhéjak mögé menekült tekintetig akarna furakodni és suttogva mondta:

— Különös.

Az asszony alig láthatóan megremegett. Mintha izgatott férfi kéz forró érintése futott volna végig orozva a testén. Majd hirtelen megkeményítette az arcát és józanul nézett vissza a férfire. Majd elbánik ő ezzel, majd lehüti ő ezt a vakmerő, támadó kedvű hangot. Kissé visszafordult és félig a válla fölött nézett hátra:

— Magának is feltűnt? — kérdezte egykedvűen. — Egészen különös kép. Van egy barátunk, ilyesmiben elsőrendű szakember, aki szerint Rubens gyanus ez a festmény.

A vendég felelni akart, de kívülről Undy hangja csapott be, olyan viharosan, hogy szinte a falak is belemelegtek. Az ispánt szidta, hogy minek nézik őt, hülyének talán, akit be lehet csapni? Nem megparancsolta, hogy nem fogadhat fel tíz kapásnál többet? Ám legyen, tegye azt, amit akar, de a különbözetet le fogja vonni a fizetéséből. A vendég türelmetlenül várta, hogy végetérjen a kiabálás, amitől beszélni sem lehetett. Az asszonynak hegyes szögben futott össze a szemöldöke:

— Géza nem rossz ember, csak túl vérmes.

A vendég kifinomult hallószervének úgy tetszett,

hogy az asszony mást gondolt, mint amit mondott és önkéntelenül, meggondolatlanul hullott ki száján a kérdés:

— Szereti?

— Nem, nem, csak élnem kell mellette, — kiáltott fel majdnem az asszony. Aztán ráeszmélt a kérdés vakmerőségére és a társadalmi törvényekre, melyeken súlyos sérelem esett azzal. Igen, most azonnal ki kellene utasítania ezt az embert. De máris jelentkezett benne a védelem meggyőző és okosan szóló hangja. Ezt nem lehet még sem, ebből botrány lenne. Okos asszonynak más fegyverei is vannak ahhoz, hogy ekkora merészséget és támadási kedvet meghunyászkodásra kényszerítsen. Azt önmagának sem vallotta be, hogy ugyanakkor kedvéreváló is volt ez a férfiúi arcátlanlás, amit mégis az ő lényé váltott ki. Bármily kellemetlen módon is, de mégis asszonyi siker. Ismét a képre nézett:

— Természetesen, hogy szeretem. Azért hoztam magammal, amikor férjhez mentem.

A vendég egy pillanatra zavarba jött. Kissé bele is pirult, majd úgy tett, mintha maga is a képre gondolt volna. Felállt és úgy nézte hosszan és közelből a képet.

— Úgy-e, szép? — kérdezte az asszony, olyan kedvesen, mintha már megbánta volna előbbi szigorát.

— Szép, — felelte a vendég még kissé kelletlenül. Amint visszafordult s az asszony, haragtalan, szívélyes arcával találkozott, új támadó mondatba akart kezdeni, de akkor belépett Undy.

— Ha úgy tetszik, indulhatunk is.

Az előszobában fejébe vágta kis vászonkalapját és kézbevette vékony somfapálcáját. Az udvaron néhány öblöset vakkantottak a komondorok és Undy pálcája elől továbbiramodva, gyanakvó morgással tanakodtak maguk között a vendég kilétéről. A vendég már beszállt a várakozó csézába, amikor Undy kiabálva ro-

hant az udvar vége felé, ahol a sofőr egy kerítés léceit festette át.

— Mit pemzilizel ott, mintha Munkácsy lennél? Nem tudod rendesen csinálni? Már megint amerikázol?

— Hol a kerítés felé, hol meg a sofőr arca alatt hadonázott a botjával. A sofőr a kezében tartotta a festékes ecsetet, mintha mindjárt Undyhoz akarná vágni. Összehúzott szemöldökkel követte a pálca pályáját, csak őt merje megütni, akkor úgy csuffá mázolja, hogy egy hétig le nem kerül a bőréről a festék. Nyeglén felelte:

— Ha a nagyságos úrnak nem tetszik, ahogyon csinálom, hozasson egy mázolókat magának. Engem sofőrnek fogadtak fel ide.

— A vékony somfabot ismét a levegőbe suhogott:

— De azt is kikötöttem, hogy el kell végezned, ami munka a ház körül akad. Naplopásért nem fogok fizetni.

Hátat fordított és visszament a vendéghez. A sofőr utánanézett rettentő gúnyosan, aztán köpött egyet. A vendéget mind nagyobb döbbenet töltötte el. Hát így megy itt, minden semmiségért dühöngő gazda és alkalmazottak, akikben már fikarcnyi tisztelet sincs iránta? De Undy úgy látszik mindebből semmit sem érzett. Mosolygott, bocsánatot kért a vendégtől, hogy megvárakoztatta kissé, elfoglalta a vendég melletti helyet a csézában és felszólt a kocsisnak:

— Mehetünk.

Dombok között kanyargott velük a dűlőút, amerre a kócaházi erdőségek vannak. Néhol oly sűrűn, mint az ősvadonban. De ez még semmi, dicsekedett Undy, majd akkor fog igazán szépet látni a vendég, ha ki-mennek a szigetre. Tizenöt holdas földdarab — és olyan, mint a paradicsom. Az ő nemzeti parkja, ahol egy fát nem enged kivágni, ahol még egy varjút sem szabad lelőni. Itt úgy élnek az állatok egymással, meg a növények, amint Isten adta nekik az életet. Ez is fur-

csa volt a vendégnek. Nem értette, hogy aki ilyen jó az állatokhoz és növényekhez, miért nem jobb az emberekhez is? Néhány kilométerrel tovább Undyt ismét elöntötte a harag.

— Megállj! — kiáltott fel a kocsisnak. — Miféle földek ezek? — és az útmenti búzatáblára mutatott, ahol a kalászkok aratás előtti állapotban, sárgán és terhesen hajoltak a föld felé.

— Ez a cselédségi komenciós föld nagyságos uram — felelte a kocsis alázatosan.

— Cselédségi? — ismételte Undy, mintha minderről csak most venne tudomást. — Nézd, nézd barátom, látsz ezen a táblán konkolyt? És nézd azt, amit nekem műveltek, az bezzeg tele van gazzal. A magukét jól megművelik de az uraság hadd károsodjék.

A vendég nézte, de éppenséggel nem látott semmi különbséget. Az egyik föld épp olyan volt, mint a másik. Itt is, meg ott is, roskadozó kalászkok aranyló tengere. Undy kiadta a parancsot, hogy mehetnek tovább. Az öreg kocsis keserűen suhintott a lovak közé. Már harmadik napja lesi, hogy mikor találná jókedvében az urat. Pedig, amit kérni akar, azt nem lehet már tovább halasztani. A vendég látta is, hogy szólni szeretne, amikor a kastélyhoz érve ők ketten lekapaszkodtak a homokfutóról, aztán Undy meglátta az ujságot, amit a posta hozott s azt mindenki tudja, hogy újságolvasáskor éppenséggel nem volt szabad őt zavarni.

A vendég elvonult, hogy átöltözzék a vacsorához. Közbe a szomszédos irodában megszólalt a telefon. Sokáig zörgött, mire végre előkerült az inas. Igenis, azonnal szólni fog a nagyságos urnak. Aztán Undy néhez léptei hallatszottak, majd hallója a telefónkagylóba. Eleinte a társaságbeli ember szíves hangján beszélt valami hölgygel, akit méltóságos asszonynak szólított. Majd hirtelen megkeményedett és indulatosan recsegővé vált a hangja. Nagyon sajnálja, de to-

vábbi halasztásról most már szó sem lehet. Elég ideje várt a pénzére, az összeg teljes és azonnali visszafizetéséhez ragaszkodik. Nevetségesen hangzottak a bucsúzkodó sablon udvariaskodó szavai. A vendégnek az volt az érzése, mintha megvesszőztek volna egy urinőt az ő jelenlétében, néma hozzájárulása mellett. Hisz ez az ember félelmetes! Hűbérúr, aki meggyötört alattvalókként bánik mindazokkal, akiket vagyonának járomszalagjára fűzött. Émelyítő és felháborító kedve lenne csomagolni és elutazni. De az asszonyra gondolt és a tükör elé állva, eligazította nyakkendőjét, aztán néhány szobán keresztül átvonult az úri szobába.

Ott már messziről mosolygott feléje Undy. Hazug külsőség, gondolta magában a vendég és szerette volna lerázni magáról Undy karját, mely házigazdai szívélyességgel fonódott a vállára. Minduntalan az ajtó felé nézett, ahonnan az asszony jövetelét várta.

Aztán, észre sem vette, amint az szinte nesztelenül belépett és tárva hagyta maga mögött az ajtót, melyen átvilágított az ebédlő nagy, faragott csillárja.

— Vacsorázunk, fáradjanak be — halk hangjában olyan csodálatosan lágy suhogás volt, mint amikor hosszú selyemuszály húzódik végig egy szőnyegen.

Körülték az ebédlőasztalt, nagy távolságban egymástól. Az asszony halkán beszélt, az inas lépteinek nesze belefulladt a vastag szőnyeg anyagába. Undy a jóétvágyu emberek odaadásával, szóltanul merült el a táplálkozás örömeiben. A vendég egyebet sem hallott, mint az evőeszközök csattogását. Csillogni szeretett volna az asszony előtt, a könnyed és elmés társalgás nyelvén, vagy zajt szeretett volna maga körül, hogy annak hangpalástjába bujva el, néhány meghitt szót suttoghasson az asszony fülébe. De az, mintha a tekintetét is kerülte volna. Közömbös dolgokról beszéltek hűvösen és érdektelenül. A vendég arcára keserű vonás telepedett. Az asszony végre, mintha megsánta volna, egész tekintetével feléje fordult:

— Még nem is árulta el, hogy megfelel-e az a szoba, amit Géza nyitattott magának?

— Hogy meg-e? — nevetett fel Undy, miután a táplálkozás gondjainak nagyobbik részét már elintézte. — Elhiszem azt. A háremszobát kapta, az való egy ilyen flatalemberek.

A háziasszony hűvösen elmosolyodott és mentegőtődzve fordult a vendég felé:

— Ne engem tegyen felelőssé azokért a képekért. Az én birodalmam itt kezdődik, az ebédlőnél, ami odaát van, a régi traktus, az Géza tartománya, ott minden az ő izlését dicséri. De különben is — mondta már Undynak némi leckéztetéssel — nem tartom valószínűnek, hogy amit maga szépnek talál, az gyönyörködtetné a barátját is.

— Már mért ne? Például itt vagy te magad. Bizonyosan gyönyörködteted a barátomat is, ahhoz pedig kétség sem fér, hogy én nagyon szépnek találjak.

A vendég érezte, amint elvörösödik. Mi akar az lenni? Bárdolatlan tréfa, minden utógondolat nélkül, vagy a rossz tréfába burkolt féltékenység első jele? Az asszonyra nézett. Az mintha nem hallotta volna az ura szavait, hátraszolt az inasnak, hogy felszolgálhatja a feketét. Undy bort töltött és kocintásra emelte a poharát. A vendég dicsérte a bor ízét. Italokról, szőlőfajtákról beszélt a két férfi. Az asszony, aki a fekete kitöltésével foglalta el magát, csak sokára kapcsolódott be ismét a társalgásba. Akkor Undy szinte hirtelen elcsendesedett. Jóindulatú mosollyal figyelte, élvezte az asszony minden szavát. Olykor a vendégre nézett, hatást-keresően, hogy ugye milyen okos az asszony. Azok ketten már csak egymáshoz intézték mondataikat az irodalom, zene és művészetek dolgairól, amikről Undy alig tud valamit. A magasabbrendű lényeknek szóló odaadással figyelt, olyan volt közöttük, mintha apa lenne, aki boldogan szemléli a fiatalok kezdődő vonalmát. Látszott rajta, hogy kitűnően érzi magát.

— No de nem úgy van ez — mondta váratlanul — azt a ritka szerencsét, hogy ilyen kitünő vendéget tisztelhetünk magunknál, méltóképen meg kell ünnepelni. — Sokatjelentő mosollyal átvonult a szobájába és kisértatva egy kulccsal tért vissza, amit az inasnak nyújtott: — Pesta fiam eredj le a pincébe és hozz fel egy üveg rezervét.

Az asszony összezsápta a két tenyerét:

— Ez nem lehet! Tudja mikor volt nálunk utoljára pezsgő az asztalon? Azt hiszem két éve, amikor a főispánt hívta meg Géza vacsorára. Mert nálunk a pezsgő azért van, hogy hosszú sorban álljanak az üvegek a pincében s Géza, mint valami tábornok, olykor seregszemlét tartson és ellépjen előttük.

Az inas kiment a kulccsal. Már azt hitték, hogy az jön vissza, amikor kopogás hallatszott az ajtón. Oda sem néztek. Majd megismétlődik az előbbi nesz s egy árnyék körvonalai rajzolódtak fel az ajtó tejszínű üvegén. Undy odakiáltott:

— Mi az?

Lassu, félénk mozdítással kinyílt az ajtó. Gyűrött, olajfoltos ruhában, ugyanaz az öreg ember lépett be, aki délután az urasági kocsisok feszes mundérjában ült a bakon.

— Mi akarsz? — förmedt rá Undy, anélkül, hogy felelt volna a köszöntésre.

A vendégnek, ahogy az öreg embert nézte, csontos arcával, lelógó ősz bajuszával, Tiborc jutott az eszébe. A kocsist valami feszélyezhette, mert nem tudott nekikezdeni. Tekintete kérlelően a vendégre mutatott.

— Bizalmas volna nagyságos uram — nyögte ki aztán.

— Csak beszélj nyugodtan a nagyságos úr előtt — felelte Undy.

Az öreg kocsis még eltipródott egy darabig belül, ha maguk között lettek volna, cseléd és uraság, már rég nem szégyelte volna elmondani a jobbágyi alázat

könyörgő szavait. De most idegen is volt a szobában s egyszerre embernek érezte magát, feltámadt benne valami a leigázott emberi méltóságból. Végül is minden kérések nélkül kerekén kimondta, mintha csak a jussát akarná:

— Tíz pengő előleg kellene, nagyságos uram.

Undy nem ezt várta. Sejtette, hogy valami kérés bujik ki ebből a látogatásból, de nem így. Azt várta, hogy majd jönnek a könyörgő szavak, hétrétgöngyöcsés, mintha egy jobbágy járulna a királya elé s a vendég tanuja lehet az ő nagy hatalmának.

— Még én adjak, — üvöltötte, — akit úton-útfélen megkárosítottok? A nagyságos úr is ott volt, ő is látta, hogy a cselédség milyen pocskul gondozta az én földemet és milyen szépen megművelte a magáét. Ő is megmondhatná.

— Nagyságos uram, — védekezett az öreg ember, — én kocsis vagyok, nekem nincs dolgom a földeken, — és minden guny nélkül el kellett mosolyognia a vád teljes alaptalanságán.

— Még mosolyogsz is? — pattant fel Undy, — most aztán hordd el magad!

A kocsis nem mozdult, nem akart tárgítani, mert az a tíz pengő reggelre okvetlenül kell a gyerek miatt.

— Elsején levonhatja a nagyságos úr egészbe.

— Levonhatnám, ha megkapnád, de nem fogod megkapni.

Az öreg ember megvakarta és kissé megcsóválta a fejét:

— Másutt kérés nélkül is megadnák ennyi szolgálat után.

Undy az asztalhoz vágta szájkendőjét és felemelt kézzel rohant a kocsis felé:

— Nyomban pusztulj innét, mert megváglak.

— En—gem? — kérdezte az öregember és kissé hátrább lépett.

Ugyanakkor nyílt az ajtó és megállt a küszöbön a fia, az inas. Egyik kezében a pezsgős üveg, másikban a fémvödör. Úgy tartotta az üveget, kissé megemelve, mintha Undy felé célozna. A vendég eltolta magát az asztaltól, itt úgy látszik gyorsan közbe kell lépni, de az asszony megelőzte s a két ember közé állott.

— Most menjen szépen haza, Gyuri bácsi, — szólt békítően, — holnap majd beszélünk a dolgról.

— Nem beszélünk, — ordította még Undy és visszaült az asztalhoz. Megvárta, míg kiballag az öregember, aztán a poharakra nézett és az inasra rivalt: — Te meg mit báméskodsz? Hozd azt az üveget és töltsél.

Fujt egyet és szivarra gyújtott. Néhány lélekzet után elsímultak feldult vonásai. Megemelte a poharat, a vendégre, majd az asszonyra mosolygott: — Isten hozta a mi kedves vendégünket.

Annak úgy tetszett, hogy az asszony mély sóhajt nyomott el a magára erőszakolt kínos mosollyal. Már nem sütötte le a szemét a vendég egyre merőbben reá irányított tekintete elől. Sőt, az ujjai, mintha szándékosan simultak volna az övéhez a koccintásnál. A vendég pohárról pohárra révetegebben nézett rá. Milyen gyönyörű, milyen kellemes asszony! A gramofon is előkerült. Maga Undy bátorította őket, hogy menjenek táncolni. Ő meg az egyik lemezt cserélte a másik után. Az asszony leeresztette a szempilláit és olyan közel hajolt a vendéghez, hogy néha összesímult az arcuk. A vendég már úgy érezte, mintha az eszméletlenség világában mozogna.

— Csak egyet csodálok, — lehelte az asszony felé, — hogy maga és az ura...

Az asszony, mintha megérezte volna a mondat folytatását, sietve közbeszólt:

— Géza nagyon szereti magát, talán maga nem is tudja, hogy ez milyen kivételes dolog nála.

— Ó, én is őt, — felelte a vendég kényszeredetten.

A villanylámpák egy pillanatnyi elsötétéddéssel je-

lezték, hogy éjjél következik, amikor a házi áramszolgáltatás a következő szürkületig szünetelteti munkáját. Ha még vigadni akarnak, csak gyertyák mellett lehet, amiket behozott az inas és ezüst kandelláberekben gyújtott ki az asztalon. A villany végleg elaludt és azok a sárgás, kis fények, amelyek a gyertyák fölött imbolyogtak, fátyolos fénnel vonva be a szobát, nagyon kedveztek a vendég bágyadt és mámoros hangulatának. De az asszony már nem akart táncolni. Egy darabig elült még velük az ovális asztalnál, megvárta, míg Undy kitöltötte a maradék pezsgőt, aztán fölkelte és búcsúzás nélkül kiment a szobából. A vendég nézte reménykedve, hogy ismét kinyílik az ajtó, mely becsukodott mögötte, de hosszú percek teltek el s az asszony már nem jött vissza. Undy ásitást nyomott el. Akkor felállt a vendég is:

— Talán legokosabb, ha mi is lefekszünk.

A kastélyt a rónasági éjszaka nagy csendessége fedte be. Csak az udvaron portyázó kutyák vakkantottak néhányat és bundájuk fehér szőrözete kivillant a sötétből, amint nesztelenül surrantak valami nem létező ellenséget szimatolva. A vendég lehetőleg nem nézett a falon rikító képekre, az asszonyra gondolt, akit olyan összehasonlíthatatlanul szépnek és tökéletesnek látott, aminőnek csak első látás után lehet látni egy asszonyt. Bizonyosra vette, hogy el fog jönni az a pillanat, amikor Undy elé lép és megmondja neki, hogy szereti a feleségét. Aztán egy kínos gondolat sanyargatta meg, hogy ez az öreg ember azóta talán már besompolygott az asszony szobájába. Érthetetlen, hogy Erzsébet miért ment hozzá, ilyen óriási körülménységgel, amikor a lánya is lehetne. Talán olyanok voltak a családi körülményei, hogy nem is tehetett másként. Szegény asszony! Lehunyta szemmel maga elé varázsolta pompás alakját, amint hosszú lábszárainak szép mozgásával, nesztelenül kilibegett a szobából. Tenyere felsajgott a forróságtól, mintha még mindig

érezné a tánc közben átölelt test melegét. Meg kellett volna csókolnia. Talán az asszony is erre várt, amikor a nagyra nyitott szempillák alól mozdulatlan szempolyói olyan különös fénnel világítottak feléje. Aztán őt látta, amint királynői lassúsággal fölemelkedett a fotójból. Vagy amint utánozhatatlanul finom mozdulattal kávé-töltött be a csészékbe. Vibrálni kezdtek mozdulatai, mint valami fotomontázson, amelynek túlszűfolt képein egyetlen arc ismétlődik százféléképen. Mind homályosabban s lassan egész elmerülve az álom mélyén.

Nem aludhatott sokáig, amikor hirtelen fölébredt. Mintha valaki épp abban a pillanatban távolodott volna el az ágya mellől. Lépteket is hallott, alattomos, lábujjhegyre csendesített lépteket. De lehet az is, hogy az ablak előtt haladt el valaki. Felült és figyelni kezdett. A holdfényes ég kobaldekék fényt bocsájtott be a kitért ablakon. A lombok mozdulatlanságában szinte ijesztő volt a csend. Egyszerre egy gondolat villant föl az agyában: — Most ölték meg Undyt! Maga előtt látta az inas furcsa mosolyát, amikor Undy a falak vastagságáról beszélt, meg amikor a cigarettadobozt kereste és az inas szemtelenül a szemébe mosolygott és amikor megállt a küszöbön a dobásra emelt pezsgősüveggel. Gyertyát gyújtott és belefűlelt az éjszaka csöndjébe. Az épület másik vége felől kutyavonítást hallott. Mondják, hogy a kutyák megérezik és vonítással adják tudtul a halál jelenlétét. Talán, ha közbelép, ha rögtön átmegy Undy szobájába, talán még nem késő. De ezzel meg esetleg kínos, vagy nevetséges helyzetbe kerülhet. Hátha nem történt semmi és holnap őrajta nevet az egész ház. Az álmából felriasztott Undy még azt is hihetné, hogy az asszony szobájába akart behatolni. Nem tehet semmit, várnia kell reggelig. Aztán mélyen és tartósan elaludt újból.

Ajtónyitásra ébredt. Mosolygós képpel hozta az inas a dúsan megrakott ezüstitálcát.

— Mi van? — kiáltott fel a vendég, még mindig a félálom rémképeinek emlékével az agyában.

Az inas szolgálatkészen elmondta mindazt, amivel tapasztalata szerint egy ébredő úr kíváncsiságát szokás kielégíteni. Gyönyörű idő van, hét órakor volt egy kis mitsemérő zápor, amit azóta nyom nélkül felszívott a kiszikkadt föld, a nagyságos úr már visszatért a lovaglásból, a nagyságos asszony pedig kevéssel előbb reggelizett.

— És a maga édesapja? — kérdezte a vendég még mindig nyugtalanul, valami más és rendkívüli híradásra várva.

Az inas elkomolyodott:

— Nem egyszer mondtam édes apámnak, hogy a nagyságos urat olyan időben nem szabad háborgatni.

— Vagy úgy, — s szinte csalódást érzett a vendég. Felöltözött és átment a belső lakásba. A háziasszony egy idősebb hölgyet kísért ki éppen, amikor ő a szalónba ért. Behallatszott kedves hangja:

— Én mondom, hogy ne fizess semmit. Pár napig, amíg a nyilvántartási naptáron szeme előtt van az ügy, elduzzog még, aztán elfelejti az egészet a következő lejáratig.

— Ez alighanem a tegnap telefonáló méltóságos asszony, — állapította meg magában a vendég.

Az asszony fehér vászonruhában lépett be a szobába. Ez a könnyed, sőt már majdnem józanságot árasztó egyszerű, kis ruha szinte zavarbaejtő volt, mintha egy egészen más asszony lépett volna be, a reggeli nap fényében, mint akit a szalón félhomályában látott meg először sejtelemszerű vonalakkal a ruha fekete anyagában. A vendég egy pillanatra szinte meghökkent, csak aztán nyugodott meg kissé, amikor ugyanazt a meleg és selymes érintésű kezet érezte a kezében s töprengve mondta, amikor helyet foglaltak egymással szemben:

— Sokat tündöttem és bevallom, hogy rettegésben töltöttem el az éjszaka nagy részét. Nem lepott volna meg, ha reggelre arról értesülök, hogy ezt a szegény, indulatos Gézát valamelyik haragos cselédje megölte.

— Ó! — nevetett fel az asszony. — Hogy lehet illet még csak gondolni is? Ugyan, már ki akarna itt illet tenni?

— Hát bizony az az öreg kocsis...

— A Gyuri bácsi? — legyintett az asszony. — Persze magát az zavarja meg, hogy Géza sokat klabál. Hát aztán? Ezt így szokták meg, ez mindig is így volt a pusztán. Minden földesúr klabál és minden cseléd morgolódik. De azért egyformán tudják, hogy az kölcsönösen nem jelent semmit. Végeredményben nincs is okuk rá, hisz mindenük megvan.

— Mindenük? — kételkedett a vendég. — Én azt hittem, ha valaki a hónap elején kénytelen már tíz pengőért könyörögni...

— Már meg is kapta. Ilyen esetekben ugyanis én szoktam a méltányosságot gyakorolni. Géza helyesen teszi, ha ridegnek mutatja magát. Másként se vége, se hossza nem lenne a folytonos kéréseknek. Ezt maguk városiak nem értik és egészen tévesen itélik meg a mi életünket itt a pusztán.

A vendég már nem ellenkezett. Minek meggyőzni akarni egy asszonyt, akit meg akar hódítani? Régen megtanulta, hogy a hódításnak legrosszabb módja az, mely értelmükön keresztül akar az asszonyok szívéig férközni. Kinyujtotta a kezét, olyan mozdulattal, mint-ha meg akarná érinteni az asszony kezét, aztán beérte annyival, hogy odatelepítette a mellé, a másik fotójj karjára.

— Kérem, feleljen őszintén. Boldog maga itt? — kérdezte nagyon komolyan.

Az asszony felhúzza a szemöldökét, kissé elgondolkodva, majd egyszerűen és közvetlenül felelte:

— Boldog talán nem, az talán nincs is az életben, de mindenesetre elégedett.

A férfi megszorította a kezét és kigyulladtan nézett a szemébe:

— Szeretném boldoggá tenni.

Az asszony arca egy pillanat alatt megmerevedett, az ujjai türelmetlen mozdulattal menekültek el a férfi kezéből. Lesütötte a szemét, az ajkát harapdálta s anélkül, hogy felnézett volna, lassan felelte:

— Én nagyon örültem magának, de maga ezt az örömet egészen elrontotta. Minek kell beszélni ilyeneket? Bejött az inas és bejelentette:

— Tessék a telefonhoz jönni, Schmidt doktor úr kéri a nagyságos asszonyt.

Gyorsan felállt és kislépett a szobából. Jó idő múlva behallatszott a hangja, különféle szobákból, de a vendéghez már nem tért vissza. Akkor az csalódottan felállt és kiment az udvarra. Ott, az öreg díófa terebélyes ágai alatt, Undy nehezedett el egy karosszékben s az ispán, a kocsis, a soffőr, meg más majorbéli emberek állták körül. Ez a kép olyan volt, mint aminőt régi fejedelmekről festenek, akik a fák alatt tartották ítélőszéküket. Undy most is tarkójáig piros volt a haragtól; amint a soffőrrre kiabált valamiért. Az pedig pimasz mosolyával nyeglén felelt vissza, amire Undy nehéz tenyere hatalmas csattanással az arcába sujtott. A vendég döbbenten megállt. Mi lesz ebből? Ez a síheder városi ember, akivel nem lehet így bánni. Aztán nem történt semmi, semmi több, mint hogy a soffőr arca pirosra gyulladt az ütés helyén. Egyszerre meghunyászkodott, néhány lépést hátrált, mintha a folytatástól félne. A szeme tele lett könnyekkel, mint a megvert gyereké.

— Most aztán megtanultad, hogy nálam mi a rend — ripakodott még rá Undy, de már megenyhültebben és mosolyok között.

Az öreg kocsis az ispán fülébe morogta kárörvendezve:

— Végre ez a pesti strici is megkapta a magáét.

Undy a zsebébe süllyesztett egy füzetet és a vendég elé lépett örvendező arccal:

— Jól aludtál, Gyulám? — barátságosan megveregette a hátát: Készítsd elő hamar a fürdőruhádat, mert megyünk a szigetre fürdeni.

Az emberek megemelték kalapjukat és továbbálltak. A vendég utánuk nézett, amint alázatos ballagással poroszkáltak a major házal felé. Ugyanakkor Erzsébet lépegetett le a kastély lépcsőin. Egy pillanatig egymásra néztek s az asszony csak akkor kényszerített mosolyt az arcára, amikor Undy is feléje fordult:

— Nagyon sajnálom, — mondta a vendég, — de épp közölni akartam veled, hogy levelet kaptam, ami miatt azonnal el kell utaznom.

Undy tiltakozva rázta a fejét és az asszonyt hívta segítségül.

— De Géza, — felelte az, — hogy lehet kívánni valakitől, hogy a mi kedvünkért hanyagolja el fontos teendőit?

Alig egy óra múlva a vasút felé robogott a könnyű kis cséza a vendéggel. A dombnak menet, ahol az öreg kocsis lépésbe pihentette a lovalt, a vendég felkiáltotta hozzá a bakra:

— Aztán mondja, Gyuri bácsi, milyen ember tulajdonképpen a maguk urasága?

— Kissé bogaras, — felelte sokára, majd mintha azt is megbánta volna, a lovak közé csördített haragosan és gyors ügetésre kényszerítette őket.

ERDŐHAZI HUGÓ:

EMBEREK ZÁSZLÓJA

Szalad az áhítatos napsugár,
uccahosszat dőzsöl,
gazdag, drága arany:
szőnyeget simit kínzott falakra:
ez lenne a béke és teljesség:
szeretetlenben
s én, űzött garabonciása
kergült kornak:
új csodát látok benne,
uccasarkon imhol békétlen
proletár
néz vele farkasszemet,
elszánt, mint az utolsó perc,
elszánt, mint a tavaszi halál
a lassan, csak lassan
kisimul ránca csontos arcának,
valami jóság: széttárult mosoly,
valami szelidség hajol mellére,
(ó, édesanyád hajolt így rád
őszki köhögéseid reggelén)
kezeid kítárulnak,
mint szerelmes orgonabokrok
s tenyereid,
emberzásslók
a morselejeket röpitik:
én, ember, megrugott; sápadtra
hervasztott,
korhadtt faág:
lobogtatom magamat
az áprilisi napsugárban,
mert élni és szeretni
akarok
mindörökre...

A KÖLTŐ ÉNEKEL

A Gondolat lehömpölyög a hegyről,
a fák is, a madár szárnyai is
hatalmas árnyak,
tele tüdővel énekel a hang,
álmélkodnak a csillagok,
ahogyan járatlan utakon,
virágok feje fölött
száll alá a Gondolat.
Csak figyeld ember,
nem romboló lavina ez,
lent a völgyben nem zuzza halálra
a kezeket és tüdőt,
nem tépi szét a csókot,
ez a lavina
épít és teremt
csákányt és új milliókat
a völgyben,
hol ágyuk és öklök lavinája
pusztított egyszer
és keresztekkel vetette be
a földeket...

A KERESZTÉNY

Néhányan a jólőtözöttek közül egy keresztet ver-
tek a sáncba. A kereszt kőrifából készült. Olyan nagy-
ságban, mint egy tizenötéves fiúgyermek, az Úr teste
függött rajta. Egyszerű munka volt, a test alig külön-
bözött egy durva fatuskotól. De a közepén, a szív alól,
piros vér folydogált. S vért festettek a szemek alá is:

Megparancsolták Soltnak, hogy verje a mellét és hódoljon úgy, ahogy tud. Soltról levették a köteleket, a fiatal pogány szó nélkül letérdelt. De ahogyan tette, nem igen tetszett a körülállóknak. Rengeteg ember gyűlt már a sáncok köré. Szent Mihály arkangyal vigiliája volt, késő délután és senki sem dolgozott. A szeptemberi nap itt most a nyugati sáncokat világította be s talán utolsókat fénylett; mint az ősztől borzongó legyek, lustán ténfergett a sok nép a sárga alkonyban, amely kezdve a délnyugati várfaltól, végigömlött a Veszprém-völgyön. A patak menti fűzekben halottsárga foltokat és árnyakat festett, aszerint, ahogy a szél nyugat vagy kelet felé forgatta a leveleket. A vár alsó sánclábánál, ahová a keresztet az egyik clericus canonicus, a világi papok konventjének Gergely nevű tekintélyes tagja szuratta: ott, az előkelő részen álltak a királyné udvarnokai, azután néhány altaichi szerzetes: átutazó vendégei a bakonybéli kőostornak. És három bajor világi vendég, akik közül az egyik Stundick névre hallgatott. Ez a Stundick odafordult az altaichi szerzetesekhez és diadalmasan Solt felé mutatott, akít most meg fognak alázni. A szerzetesek azonban szelíden megjegyezték, hogy ők menni készülnek...

— Most? Amikor Urunk imádására hajlítjuk a pogányt? Éppen most, — kérdezte furcsáló hangon Gergely, a clericus canonicus. A szerzetesek nem feleltek és lehajtott fejjel lassan eltávoztak. A tömeg, amely

arrébb állt egy kicsit, utat nyitott nekik; néhány asszony odakapott a skapuláréjukhoz és megcsókolta a szerzetesek ruháját. Azok hagyták. Később eltűntek a bakonyi erdők felé kanyargó ösvényen, a sötétkék árnyak világában.

Gergely mellé egy asszony, Tanát lánya és Ellő veszprémi hadnagy felesége, kövér, gazdag és sárganyakú nő állt. Kezén vezette kisleányát. Gergely kövér, fehér ujjaival kegyesen megsímogatta a gyermeket, az asszony pedig így szólt:

— Úgy ereszkedett a földre ez a pogány eb, ez az ótvaras lelkű, hogy az én drága férjem leüttetné érte a fejét. Istenünk előtt így térdelhet-e egy ilyen kutya?

A tömeg egy része most szitkozódásba fogott, össze-vissza kiabált. A gyerekek bámultak, néhányan közülök kenyeret majszoltak. De az egyik gyermek sírni kezdett, torkán akadt a kenyér és rémülten mutogatott kicsi, barna ujjaival a térdeplő pogányra. Solt szeme alól két vékony patakban újra szivárogni kezdett a vér.

Az előkelő asszony összeszorította fényes, kövér ajkait és előredőlve leste a fiatal pogány arcát, amelyet össze-vissza vertek s most inkább szánalmas volt, mint szép.

— Ussék... — suttogta az asszony s a nyakán majd kipattantak az erek.

Stundick, a ritter, a háta mögé csuszott és hozzáért.

A katonák, akik a hevesújvári Sáron monostorból idáig kísérték s az egész úton össze-vissza pofozták Soltot, Vászoly rokonát, most felrángigálták és keményen megfogták őt. Solt támolyogva ingott két lábán, amely hasonlatos volt két fiatal tölgyhöz, de tele sebekkel és a vér alvadtt gyantával a két térdén. A clericus canonicus körül állók, az előkelő bajor vendégek, a hadnagy felesége, a német és dalmát jövevények, tölcséres bársony köntösükben s a veszprémi civisek és milesek asszonyai: ezalatt Gizelláról be-

széltek, a királynőről. Arckifejezésük ekkor megváltozott. Amíg Jézus Krisztusról prédikált Gergely a pogány Soltnak, azt parancsolván neki, fogadja el Istent; amíg a keresztet kihordozták s a sáncba ültették, addig ezeknek az előkelőknek arca megelegedetten közömbös és jóllakott kifejezést mutatott. De az egyik lovag a veszprémvölgyi kolostor felé mutatott, amely fehér falaival és tornyaival úgy lebegett nyugaton, a domb irányában s a lankadó napfényben reszketve, mint az alkonyi álom. És kiejtették a királynő nevét, aki ott imádkozott a kolostorban. A királynőről esvén szó, az arcok hirtelen megteltek óvatos áhitattal és leselkedő gyanakodással. A királynő neve izgalomba sodorta a társaságot. A sáncba tűzött keresztet, a durván kifaragott Udvözítővel, most egy ideig csupán Solt összevert arca és vérző személtje bámulta. S oly kevés értelmét látva az egésznek, amitten történik...

„Megtöröm a derekát”, — gondolta Gergely.

S Gergely rámosolygott a jólöltözött asszonyokra, az asszonyok pedig kedveskedve mosolyogtak a hadnagy feleségére s a hadnagy felesége Stundick lovag erős, vörös nyakát nézte. „Igen, ezek itt mind tekintélyes, gazdag, rendes emberek, — gondolta magában Gergely. — Kiváló keresztények, valóban... Ha most Jézus imadására kényszeríti e pogány lelkét, a királynő is tudomást vesz talán róla...”

— Térdelj le több alázattal, hallod-e, itt a keresztény nép előtt, akik vallják az egy és örök Istent! — kiáltotta hangosan.

Solt elfordította a fejét. A katonák lerántották a földre. A bakonyi erdő felől ekkor egy csapat ember közeledett, hangosan énekelve. A társaság: a városi előkelők és az idegen vendégek összerendeztek. Egy pillanatra a dallamra figyeltek, amelyek a Regina coeli első strófájára hasonlítottak.

— Ezek a szerzetesek! — legyintett a hadnagy fele-

sége és megigazította aranyláncát. — Mondhatom, kedvelem őket! Megdobálják az embert a szavaikkal, ha tekintélyt tart a csőcselék előtt.

Stundick „bennfentes” léteére meglökte Gergelyt: — A jobbágyok talpnyalól, — mondta, — lennék én a király úr, visszakergetném őket Konrád császár szoknyája alá. Megbolondultak, eszelősök, a szegényekhez dörgölöznek, koplalnak...

Akik arrébb álltak a sánc alatt, a nagy sokaság, azonban szegények és elnyomottak voltak és tisztelettel figyelték a közeledő éneket... Gergely közben a sáncba tűzött kereszt elé lépett és a katonák odalökődtek eléje Soltot, Vászoly fiatal rokonát.

— Elismersz-e fensőbbiségednek? — kérdezte Gergely. Mindenki odanézett a kereszt alá. Nagy csend lett. Solt az egyik fűzfára tekintett, ahogy lassan ideoda hajlik az esti szélben, amely a Veszprémvölgyből mind erősebben fujdogált most. — Ki segít rajtam? — gondolta Solt és eszébe jutott szabad gyermekora és hajdani szabad társai, akikkel szerették egymást, bár erről nem beszéltek soha. — Ezek szolgálélekek és az ő Istenük nem szól. Az én Istenem, a mi napos világunk, az én szép szabadságom, az én jó erőm pedig elfutott előlem, mint fut a fény az árnyék alól. Ki segít rajtam? — gondolta és nézte a faragott keresztet; tájtak a sebei, de nem mutatta.

— Mit akartok? Szolgák, ha sokaságban vannak! Olyanok vagytok! A ti Istenetek nem hív engem, — felelte Solt.

— Majd elfogadod! — ugrott oda Stundick s közben az előkelő asszonyokra pillantott egyet és nagyot kiáltott:

— Térdre! Térdre!

A hadnagyné kivörösödve visította: — Ússétek! Csorogjon a vére! Így beszélni erényes, keresztény asszonyok előtt!...

— Térdre, kutya! Meg kell törni, be kell szorítani a rendbe. Igába a szutykos pogánnyal!...

A nép, az ácsorgó jobbágyok, gyerekek és asszonyok is kiáltozni kezdtek. Solt a nyakszirten érezte az első ütést és mialatt ajkait szuszogva harapta össze, a földre zuhant, de kezével megtámaszkodott és átkozódva ordított fel, az ég felé. Nyugaton, az apácakolostor felett, szelíd fény ütközött elő az esti égen. Mély és kék volt az ég arrafelé, ahogy az est hajnali csillaga most megjelent.

S a sáncaljon, a kereszt mögött, hideg árnyékok reszkettek már, amikor az éneklők, a három előbbi altaichi szerzetesek s más idegenek ideértek: Regina coeli laetare: Alleluja! Quia quem meruisti portare: Alleluja. Resurrexit sicut dixit: Alleluja. Ora pro nobis Deum: Alleluja.

Az előkelő asszony ismét azt kiáltotta, hogy ő erényes és hogy „ő nem tűri...” amikor reszkető dühös tokája hirtelen megmerevedett és nagyot bámult.

A nép megállt. Gergely méltósággal s haraggal kiáltott a zarándokcsöport felé, közöttük felismerte az előbb eltávozó bajor szerzeteseket is.

— Mit zavartok munkánkban? A várispánnak tudomására fog jutni, hogy ti frateresek hangos énekkel beavatkoztok...

A szerzetesek s a bakonybéli magyar remetepapok és néhány idegen fényes úr, akiket jobbágyok s a monostor szegényei kísértek, mikor egészen közel voltak már, elhallgattak énekükben és letérdeltek. Közöttük térdelt a kereszt felé fordulva az ifjú, akiben Stundick lovag rögtön felismerte Gizella és István fiát, a szlavoniai herceget.

Az egész nép követte őket. Térdrehullottak görbe alázattal, nem a kereszt, hanem Imre felé fordulva az „erényes hölgyek” is. Szemük meg nőtt, pislogó szemhéjaik alól a hatalom örökösét keresték és tapogatták. A földön pedig Solt hörgött és a szívét fogta.

A csillag nyugaton emelkedett s igen fényes volt szelídségében. Imre, a szegény, bajor szerzetesektől követve, Solt elé lépett.

A szerzetesek még mindig lehajtották arcukat és semmi indulat nem látszott rajtuk; csak igen hasonlítottak egymáshoz s Imréhez; az arcuk egyébként sápadt volt. Imrének volt pedig valamennyiük között a legtöbb könnyűsége, ahogyan megmozdult.

— Te vagy, Solt? Rokonom vagy, úgy-e? — kérdezte.

Solt csak hörgött. A ruhája csupa vér volt.

— Rokonom vagy, Solt. Krisztus szerelmére kérlek, ismerd el őt, aki téged is megváltott és engem is. És mi nem különbözünk semmiben, Solt.

— Szolgák fia! — hangzott a földről. A tömeg morajlott. Csak a szerzetesek hallgattak.

Imre egy pillanatra elnézett a veszprémvölgyi csillag felé. A szempilláit kinyitotta és látta magába a fényt, amely messziről feléje ragyogott. Ama gyermek, aki a pogány sorsán előbb elsírta magát, most odasímult anyjához és rémülten látta, hogy a herceg homloka fényes, mint a fáklyafény. A többiek pedig nem látták ezt, csak a sötétséget látták, amely a sáncárokról előkuszott és lassan, lassan belepte a ruhák ráncait, az asszonyok kövérségét és ékszereit, a lovagi kardokat, a fegyvereket és barna gyásszal ölelte körül a keresztfát.

— Testvérek, — süttogta a homályban a herceg, — civisek, papok és milisek. Colonusok és hospesek, ti igazán nem szeretitek az édes Jézus Urat. Hogyan higgyen nektek ez a lélek? Aki keresztény, nem hivalkodik és nem ítélkezik. Hitének nincsenek tövisei, csupán illata, melyben a pogány is megtalálja Isten bizonyosságát. Bizony ez az én vérem itt a véremből, lélek a szabad lelkekből, nem hisz a ti indulatos szavatoknak, vastag ruhátoknak, nevető hangtoknak, megkö-

vült szíveteknek. Isten kertjébe a szavak nem ásnak bele, csak a szeretet.

És Imre közelebb lépett, a térdei meginogtak s aztán a földre hullott szépen, mint a virág levele a tölgy alá.

— Solt, — kérte halkán. — Solt, én kérlek a Jézus Irgalmára, engedd, hogy Uramnak nevezzelek, te szegény, akit megütöttek. Te vérzel. Isten tudja csak, de akit megütöttek, mindaz Solt, az ő gyermeke lett. Úgy-e, meg fogsz keresztelkedni, Solt s én előre megcsókolom érette a te lábadat... — szólt és a körülötte állók arcáról nem lehetett leolvasni, mit gondoltak és éreztek, olyan sötét volt már. Bizonyára voltak olyanok is, akik a tekintélyt sajnálták.

De a kis gyermek, az előbbi, újra elsírta magát a nagy sötétségben...

KOSSÁNYI JÓZSEF:

MEGÁLLT AZ ISTEN CSENDESEN FELETTEM...

Valamikor én is kisgyerek lehettem...
anyám mondja: akkor piros volt az arcom
(megsápadt azóta kemény életharcon...)
ha nap süttöt reám vidáman nevettem,
szeretett az Isten, meg-megállt felettem...

Valamikor én is bölcsöben hevertem...
Kivágytam a fényre, kicsiny udvarunkra
(parasztlányok mondták: gyere a karunkra!...)
báránnyelhek szálltak nesztelen felettem,
utánuk is nyúltam pirinyó kezemmel...

Négyéves koromban nagy utakat tettem...
csodálkozva néztem ismeretlen tornyot.
(lelkem egy hétig is csak körötte bolygott...)
piros esti tűznél lázban lelkesedtem
csillagokkal, holddal sokat beszélgettem.

Ment a tél, szállt a nyár kicsiny falunk felett...
Szóba álltak vélem határjáró népek,
(megütötték lelkem ijesztő beszédek...)
Messzi szelek hoztak fekete felleget.
anyám sírva mondta: apátok hol lehet?!

Piros gyermekkorom sűrű ködbe tévedt
ijedt szívvel éjjel nagy erdőkben jártam
(véres, könnyes arccal édesapám láttam.)
Hetten voltunk, árvák és senki se védett,
kerestem az apám: jaj kinek is vétett?!

Nyolc hosszú éven át házunk könnyben ázott
s így lettem én sarjún tanult lélekjáró
(fájdalmas keresőn Istennel vitázó...)
s míg sok lázadt ember ős-törvényt gyalázott
bennem szép ajándék bimbósan virágzott...

Hóhullásos estén — kislegény lehettem —
vers pendült szívemben, másvilági dallam
(szent Ferenc kopogott mosolygósan, halkán,)
én emésztő lázban égre lelkesedtem
s megállott az Isten csendesen feletten...

KOVÁCS ENDRE:

IDEGEN EMBEREK.

Estére már nagyon kifogytak a virágos szavakból, melyekkel korai ismeretségük útját igyekeztek behinteni. Mozdulatlan csend telepedett a tágas szalonba, ahol néhány fonnyadó lila krizantém illata szállt a levegőben. Ez a csend valósággal beléjük szállt s szótlanná tette őket. Pedig mindketten szerettek volna még beszélni, de egyik sem tudta kellőképp megfogni és felöltöztetni a szavakat. Utolsó párbeszédük óta vagy tíz perc múlt el, elég idő ahhoz, hogy utána idegenül hangzzék minden elkésett megjegyzés, mely az eltávolodott gondolatokat igyekezze újból egymásfelé irányítani. Fiatalok voltak s így különválva, mintegy erőszakosan elszeparálódva az idősebbek társaságától, olyan benyomást is kelthettek, mint egy egymásba temetkezett szerelmespár.

A lány huszónkétéves volt és persze nagyon csalódott. Elkeseredésével gondolt az egész férfiúi nemre s ebben a keserűségben a saját egyéni csalódása elnyomott minden más érzést. Hónapok óta érezte, hogy kiküszöbölhetetlen hibák történtek az életében. Most volt először szerelmes s mindjárt most az első csalódása után, — mikor is úgy érezte, hogy egetverő robbanással egy egész külön világ omlik recsegve szilánkokra benne — ez után a keserves, álombalejtő emlékezés után még sokáig nem tudott kijózanodni. Az est különös sejtelmes szárnyakon lopta be magát a széles ablakok függönyein s a nagy antik falóra ketyegése, mintha a csend útrakészülődése lett volna. Egy-két pillanatra eltűnt a jelenvaló világ a lány tudatából. Mintha a közelgő est könnyű csónakon ringatná vissza a múltba. Régi arcokat, régi mozdulatokat varázsolna elő. Egy ehhez hasonló régi szoba falai közt érezte magát, gyenge otthoni illatok lepték meg, lágy megbékült érzelmek, amint ott fekszik egy pamlag

puha ölelésében, odakint merő pompájában illatozik a nyár, érezte a törökszekfűk s hortenziák illatát, mely belengte a széles, ódon szobát s most ott érezte az arcán annak a tekintetét, érezte, igen, határozottan érezte a szemeit, ezeket a megbékült, emberfeletti légyságtól csillogó szeretetlámpákat, melyek aggódva vetették rá fényüket, miközben a kertben fürdő nap-sugár részeg tánccal lejtett be a szobába s közöttük aranylón zsongott a csend.

Ezt a régi nyarat érezte most, de olyan fájdalmasan, olyan boldog tökéletességben, mintha a kék óceán habjain vitte volna tova egy csodahajó, még a gyenge, zökkenő nélküli ringást is érezte s utólag a fejében azt a ködös zszibongást, amilyent a fárasztó nyári délutánok álmai után érez az ember.

— Miről álmodozik? — kérdezte tőle a fiú.

Mit feleljen erre? Hiszen túlon túl hevesek lennének a szavak ahhoz, hogy mindent, de mindent olyan tökéletesen érzékeltessen, ahogy az a múlt bársonyos emlékdarabkáiból megmaradt. Nem érezte magát erősnek a szavakhoz. Istenem, hogyan is érzékeltethetné egy-egy mosolynak édeskés-vigasztaló színezetét, az ő mosolyait, hogyan is adhatná vissza a szavaknak azt a selymes, meleg tónusát, mely benne élt az ő kérélésében... Ha úgy egyszer ki tudná fejezni mindazt, amit gondol, ugyanazzal a tökéletességgel, az árnyalatoknak ugyanazzal a színdús pompájával, melyben benne lenne az elmúlt nyár finom hangulata, a kert rózsafái közt elszálló hang zengése, azok a semmibevesző délutánok, mikor az ő kezén kívül semmire sem gondolt vagy a mező egyszerű pipacsai, melyek szentimentális, naív egyszerűségükben mégis oly sokat nyújtottak az ő kulúrált lelkének.

De meg sem próbálta megvívni harcát a szavak érdességével. Hiszen még annyira friss volt a semmibe szállt élet minden gondolata, hogy szinte eszelősen

menekült a kisváros nyújtotta szórakozások elől s legszívesebben eldugott szobácskájában üldögélt fakó emlékek közt személytelen összezsugorodásban. Tudta, mennyire nevetséges és kispolgári ez a csalódás. Biztos, hogy vannak okos emberek, messze ettől a hegyek közé bujtatott városkától, akikkel nem történhet ilyen szerencsétlenség. De ebben a városkában még régi barátokat lehetett látni, mint egy Krúdy regényben, melyeken vidéki gavallérok hajtattak a farsangi mulatságra s az élet úgy cammogott, mint száz évvel ezelőtt.

A fiú meg ott ült mellette és lassú kérdezősködésével úgy kúszálta össze a lelkét, mint a hálóba fogott halat. Nem tolakodott, mindent úgy mondott, mintha véletlenül mondaná s mintha egy-egy mozdulatával előzőleg mindig bocsánatot kérne a következő megjegyzéséért. Az arcán meglátszott, hogy messzire gondol, távoli nagy városokra, hol éveket töltött el, gondolatban mintha összehasonlítást tenne ennek a csendes szalónnak, meg azoknak a levegője közt, melyeket jártában látott. Túlzott hanyagsággal ült a kis dohányzóasztal előtt, általában szerette az elnagyolt mozdulatokat. Lehet, hogy ez művészi lényének volt szükséges velejárója, mivelhogy festőnövendék volt vagy három éve, de a lány mindenesetre pózt látott benne. De a szavai egyszerűek tudtak lenni s ha a lány nem tudta volna, milyen kiváló családból származik a fiú, nevetlenségnek is veheti. Így azonban megnyugodott a gondolatban, hogy ez is az egyéniség egy megnyilvánulása, mint ahogy általában rövid ismeretségük óta egész csomó furcsaságot tapasztalt a fiún. Ez barna nagy szemű néha különös idegességgel forgatta a szoba bútordarabjait külön-külön tekintetre méltatva, máskor hosszan nézett a lány arcába, mintha annak egész gondolatvilágát fel akarta volna szippantani. Amellett elég éberség volt benne ahhoz is, hogy a lány elkalandozó hangulatát időnkint visszakényszerítse.

rítse a jelenhez s így megtalálják egymás közt a járható utat.

Ez az út mindkettőjük személyes élménye, egyéni fájdalma volt. A fiú egy évvel ezelőtt nagyon finoman szeretett egy lányt s tartózkodása oda vezetett, hogy a szeretett lány a legdurvábban megcsalta őt. A lány el sem érte a vágyát.

Most egybekerültek s az elmúlt évek emlékeit elevenítgették.

— Mi már két éve, hogy nem találkoztunk, — mondta némi ábrándozással a lány — és én a két év alatt mindent megbocsájtottam neki. Ez a leghelyesebb, amit csak tehettem. Rájöttem, hogy minden férfi olyan, mint ő volt. Miért ne illesse ép őt a megbocsájtás, ha már muszáj megbocsájtani. Ha egy napon visszajönne, mindent elfelejtenék, ami rossz történt...

De nem jön vissza. Szinte refrénként úszott a levegőben ez a gondolat. De a lánynak ennyi is elég volt ahhoz, hogy képzeletében kiszínezza a ledobott képet. Az elmúlt két év minden álma, minden kerékbe-tört vágya azé a férfié volt. A szülei nem tudtak mit kezdeni vele. A kisváros is számontartotta. Hasztalan. Néha azt hitte, sikerül széttépnie a kötelékeket, melyek a múlthoz kötik. Tévedett. Ezek csak múló életfelvillanások voltak, melyek után mindannyiszor visszahullott a közönybe.

Ez a fiú most nagyon őszinte volt hozzá s ő hálát érzett iránta. Szerette volna megnyitni magát előtte, hogy eldobhassa magától minden kínzó emlékét.

Hosszú ideje ültek kettesben. A társaság többi tagjai a szomszédban üldögéltek, ügyet sem vetve rájuk. A fiú apja kissé büszkén beszélt a társaságban a fiáról, a Gáborról aki előtt fényes pálya áll. Tanárai a legkitűnőbb véleménnyel vannak róla. Ez az utolsó év az akadémián s aztán nyitva a világ... Petneky jogos büszkeséggel nyomta meg a „fiam” szót s akik ismerték, elkerülhetetlenül az volt a benyomásuk, hogy az

őreg a fiú föllendülő életpályájával a saját lecsúszott-ságát szeretné elfeledtetni.

Gábor pedig mély belső megelégedéssel fürdött a hazaiak elismerésében, bár érezte, hogy a külföldön eltöltött évek milyen távolságot emeltek közé meg a patriarchális nemesi világ közé, melynek tipikus képviselője volt ez a lány is itt. Ő már tudta, hogy mi a bohémsors, hiszen az apja támogatása mellett rá volt szorulva a hónaposszobák minden nélkülözésére. Viselkedésében még erősen megérezte rajta a Petnekyek arisztokratikus allűrje, de azért sokkal másabb volt, mint azok. Egyik oldalon megőrizte romantikus lelkesedését a szépért, de a másik oldalon keménnyé s erőssé tette az élet.

Most egy kissé lesujtottnak érezte magát. Ahogy abban az ósdi szalonban ültek, úgy érezte, hogy megszűre távolodik városi múltjától, a régi emberek beléje kapaszkodnak, lehúzzák a kisvárosi sárba. Nem szerette azt az életet. A külföldi városokban túl gyorsan szakadt rá az élet nagystílúsége s fájt leereszkedni az apró lét komikus vonaglásába, amit a kisvárosi hősei műveltek. Az apja anyagi lecsúszása némiképp az egész magyar társadalom mementójává nőtt szemében. A gazdálkodástól is irtózott. Szerette a fekete földet, a széles erdőségeket és az egész tágas világot, de nem úgy, mint hajdan ősei a vetés és szántás örömeiben, hanem oldalán az állványával, ecsettel, palettával kereste a szépet. Nagyobb volt benne a rendszertelenség, a szabadság és nagy dimenziók utáni vágy, mintsem hogy sokáig bírta volna a kisváros haldokló életét.

Most sajnálta ezt a lányt itt a maga lezártágában, lekerekítettségében, egyszerű szavakkal s kevés lendülettel. Ha ez a lány vele tudna repülni azokba a szédítő magasságokba, melyek az ő életét határolják, az jó lenne. Nem értette makacs ragaszkodását ahhoz az egyetlen férfihez, akiről különben is azt hallotta, hogy

meglehetősen léha fráter volt s most Gömörben boldogítja az embertársait. Szerette volna kirántani a tancsstalanságából. Beszélt neki a nagyvárosokról, melyeket az csak képekről ismert s a szavaiban egy fiatal élet lelkesedése lobogott.

A lánynak idegen volt mindez. Egyetlen fájó érzés volt számára a nagy világ, melyről úgy tudott lelkesedni Gábor. A fiú a pesti bohémélet históriáival mulattatta. Aztán elkomolyodott s olyanokat mondott, hogy sokszor szeretett volna már meghalni s hogy az igazi művésznek csak meghalni szabad, mint Toronyi Elemérnek a Szomorj novellájában. Beszédében ott táncolt az egész modern magyar irodalom s a szavak, mint megkötött színes ballonok, sokáig lebegtek az öreg szoba bútorai között.

Gábor szétnyomta az elszívott cigarettát, miközben a lány arcát nézte. Várta a szavak hatását. Akarta, hogy a lány is megérezzen egy cseppet abból a végtelenségből, ami az ő élete. De az úgy ült ott körülbástyázva a gondolataitól, hogy alig hallott valamit a fiú áradozásából. Még mindig a csalódása foglalkoztatta minden idegszálát. Maga elé nézve mondta:

— Úgy szeretem őt, mint a saját életemet. És mégis képes volt itthagyni. Mert az a másik könnyű sikerrel bízta...

Egy pillanatra Gábort is elragadta a rég nem tapasztalt hangulat. Az óra egyhangú ketyegése, a vastag szőnyegek, a beszűrődő esti sötétség, a fehér Zephir-kályha csillogó parazsa egy elmúlt élet rekvizitumai voltak s lehangolták. De csak egy pillanatra. Aztán eszébe jutottak reális elképzelései s megérezte a nagy távolságot kettőjük között. Ő is csalódott, de ez valami egész más. Az ő bánatában több volt a dac, az új kezdésre ösztökélő megbántottság, a csalódásnak az a keveréke, mely egy időre ugyan leteríti az embert, hogy aztán annál erősebb munkára hajszolja. Gondolatban messze járt a lánytól.

Az még mindig úgy ült ott szemelben az emlékek beszédével, mintha minden régi vágy kísértve indult volna útjára, hogy őt elkészerítse. Egész gyermekkorától táncolt körülötte néhány zavaros képben, látta a gyermekkor ezer édes emlékét, a vidéki kúria virágos kertjét a maga csendes pompázásában, gyermeki csinyekre emlékezett, látta önmagát kinyílni, mint egy pompás virágot, a boldog szerelem aggódó, sejtelmes, drága izgalmakkal teli hónapjait és ahogy mindezek után a jelen jutott eszébe, észre sem vette a szemébe tolokodó könnycseppet.

Gábor türelmetlen volt. Hiszen ez a lány mesterségesen ápolja a fájaldalmát.

— Nem szabad az egész életet egy kockára feltenni, — vigasztalta őt. — Látja, én nem engedhetem meg ezt a fényűzést. Hova lennék, ha egy napon összetörne bennem is minden ambíció...

A Petnekyek egészséges szelleme szónokolt benne. Nem ismert semmi akadályt, nem táplált skrupulusokat, ha az életéről, a jövőjéről volt szó. Embernek lenni, fölemelkedni. Vállalni a sorsot és végigcsinálni a harcot, ha kell, körömmel és foggal. Valahol messze nagy tempóban száguld az élet. Repülőgépek suhannak, rekordidő alatt vágat az élet. És azalatt itthon a barokk divatozik...

A lány mintegy védekezésül felelte.

— Magának igaza van a saját szempontjából. De nem hallott még emberekről, akik belepusztulnak egy csalódásba?

Gábor nem tudta visszatartani a nevetését.

— Hisz ez örültség!... Ma már más világot élünk. A szerelem nemsokára kimegy a divatból, mint egy megúnt ruhafazón...

A beszélgetés itt elakadt. Egyiküknek sem volt több szava.

A lány már nem is nézett Gáborra. Egészen bele-süllyedt a széles bőrszékbe s körülzárta magát emlé-kekkel. De ezek az emlékek most olyan idegenek vol-
tak. Valaki szentségtelen kézzel hozzájuk nyúlt.

Jobban megnézte a fiút. Előreugró, erőszakos álla volt s a türelmetlenség elöntötte a lényét. Kezdett irtózni tőle. Fölbukkant emlékezetében annak a másik-nak az arca, szemeinek asszonyos szelídsége, melyet annyiszor megbámúlt s ez a közójük tolakodó harma-dik, ez az eleven emlék, tűrhetetlenné tette számára Gábor közelségét. Hirtelen úgy érezte, hogy mindaz, amit ebben a fiúban becsült: tudása, művészi tehet-sége, intelligenciája tettetett póz csupán, maga az ember azonban barbár.

Gábor már másról gondolkozott. Gyorsan dolgozó agya már el is intézte a lányt. Mikor leült vele, egé-szen másképp gondolta el a társalgásukat. S most egy-szerre únni kezdte a sok nyafogást. Uresnek és unal-masnak találta a lányt, aki nem tud kimozdulni vidéki békahorizontjából. Szegényke, talán nem is tehet róla. Társaságokba kellene vinni, meg kellene vele ismer-tetni a farsangi szezont Pesten, hogy egy kissé meg-tudja, hol tart ma már az emberiség. Szinte örült, hogy nemsokára íthagyja Szlovenszkrét hegyeivel és elte-metett embereivel...

Kinyílt az ajtó s a társaság átvonult a szalonba. Csu-pa korosabb ember volt együtt, kik közt ők ketten képviselték az arany ifjúságot.

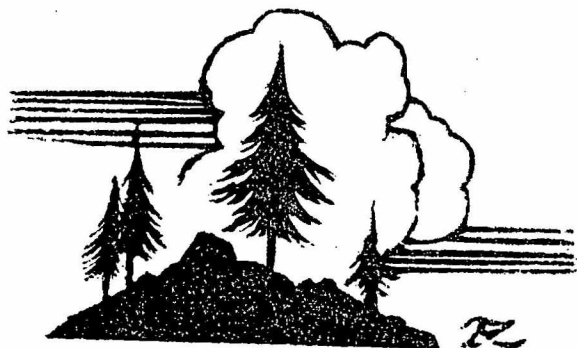
Gábor elköszönt és belevegyült az idősek társasá-gába.

A lány még jódarabig ült ott üres, semmibevesző tekintettel. Belül, lelke legmélyén megcsalatottnak, kí-csúfoltnak érezte magát. Most sínni kellene. Valami mélységes hosszú ájulásba szeretett volna esni, mely-ből egész más lenne a felébredés.

Szóltak hozzá, alig tudott válaszolni. A feje irtóza-

tosan fájt, szinte szét akart pattanni s egész lényében
tönkretettnek érezte magát. Látta Gábort, aki szokott
jókedvével társalgott a védégekkel.

Fáradtan fordította el felőle a tekintetét. S mint, akit
tolvaj kezek szemérmetlenül megloptak, úgy fájt neki,
hogy elárulta fájdalomát ennek az i d e g e n embernek.

CSENDES VALLOMÁS

Gyermek voltam, hogy először láttalak
s mint porcellánba képet a tűz,
belémégetett téged a pillanat.

Messze kerültem aztán, el is feledtelek,
de ha tükörbe pillantottam,
szememben mindig megláttam szemed.

Mást is szerettem, bolondul, becsülettel,
sirón, zokogva, könnyet ejtve érte,
szerelmet golgotáztam, feszülettel.

Lázam, szerelmem fokkal sohse mértem
s aki legjobb volt, elvetettem,
mindig, újra s végül is visszatértem.

Hitet, szerelmet, országot váltottam
s most nagy magányban s kicsit összetörten
tudom: rólad hiába nem álmodtam.

Gyermek voltam — ma évem száma harminchárom,
enyém nem voltál s leszel-é, nem tudom,
de bennem élsz s több vagy, mint élet, álom;
az életem s halálom.

Nyírő József regénye: AZ ÉN NÉPEM

Nyírő József egészen kivételes helyet foglal el az erdélyi irodalomban. A „Jézusfaragó ember” s a „Kopjafák” című köteteivel megteremtette a prózai balladát. Mikor új könyvével szemben fölkívánkozó panaszomról számot adok, elébb visszakanyarodok első művéhez.

A „Jézusfaragó ember” volt az új Erdély első igazi üzenete. S az akkor még vajúdó, belső mezőkön harcoló harmincévesek első s nagyszerű dadogása. A magyar lélek Ady utáni rügyeinek biztos, idővel és sorssal megbirkózó lombja.

Látszott Nyírőn, hogy pap a szó legmélyebb értelmében. Nagyon ősi folyamat ívelt benne, mely sámánok, gyulák s igricek hitével kezdődött s Krisztusig jutott. Nyírőben a magyar vallásosság már világformáló erővé érett. Isten nyilván öröktől fogva van, de lassan érik az emberiségben. Nyírő arról tudósított, hogy most érkezünk az érettség ízeibe, nagyon közel kerülünk az Istenhez és megízleljük a legfensőbb ízű nyugalmat, mely drámák boldog fölszabadulása új élet felé. Ady úgy írt már a magyar nyárról, hogy „az Istennek viselőse”. Nyírő pedig úgy látta, hogy Magyarország az Istent viseli. S élők, holtak, hegyek, folyók, egy biztos nép és „ország” mond vallomást a megtett útról: a népvándorlástól az Istenig.

Ady Endre már azt énekelte, hogy éljen a vén cseresnyefa, nem ártott senkinek, kegyelem néki. Nyírőben tudatos biztosság, mély gyökérverés és erős vár lett ez a biztatás: „Értelek virág . . . körül semmi, csak fenn és lenn”. Úgy éreztem, hogy ez most a magyarság útja, a mélybe érez és a magasba néz, sírjai és Isten között befejezi önmagát. Szilárd lesz, kemény lesz, de virágozni fog és világos lesz mindenkiért. „Értelek vi-

rág." Nyíró József az egyszerű és tömönatok költőjének indult a legmagasabb értelemben. Pap volt, ki néhány szót ád talizmánnak, mindenki megcsókolhatja és mindenki erős lesz a csókjától. Bibliái egyszerűség élt nyelvében, de nem biblia-utánczás, hanem a bibliával azonos erő hozta létre. Nagyon küzdött az írással, mint egy keletkező világ önmagával. Áldott verítékek kényszerítettek benne sort sor mellé, s közben mindig jött néhány mondat, mintha az emberiség legsebb imádságából szakadtak volna fel, melynek szavai a világot rakják össze.

Egyik írásában egy legény a vízbe temetkezett. A költő tartja felette, a pap tartja felette a gyászszertartást. Sorsát dicséri, élete talányát megfejti, világát újra felépíti, elmúlt életét símogatja. A legény a vízbe temetkezett s „nagyszerű körbolygásban a vizeken tér haza Ázsiába.” Ez a vizek örök ritmusa: nemcsak a távolodásé, hanem a folytonos közeledésé is. „A víz az átszellemülés ereje, éjjel ezüst koporsó, nappal aranykoporsó.” Úgy éreztem, hogy mai sorsdöntő próbánk ez az átszellemülés! „Ki elég nagy arra, hogy ezt megérdemelje?” Kérdezi Nyíró József.

A Jézusfaragó ember és Jézus megváltották egymást kölcsönösen a saját vérükkel. „Egyikük a keresztfán, a másik a keresztfától halt meg és most mindakét test szelíd és bölcs.” Egy bolond magyar meg a tragikus időben tragikus arcunkat faragja Krisztus arcára. Óriásszívű pogányok jutottak így el Krisztushoz.

Írásai a magyar világteremtés egy-egy ízét hozták. Nem mondhattuk rá, hogy új, vagy ódon, Kelet, vagy Nyugat, ilyen, vagy olyan, ezt kellett mondanunk: magyar. Szent Ferenchez hasonlíthattuk, ki immár virágokkal és hegyekkel beszélget, de hún igrichéz is, aki a folyók útjain visszatér Ázsiába. Katolikus, kinek igazi vér a megváltás, de rettentő lázadásoktól üszkös magyar is. Ugy láttam, hogy Nyíró a mi nem koncen-

trált. dús életkisérletekbe omló, magát emésztő, vérét világgá szóró fajunknak egy új, boldog koncentrációja.

Nemsokára regénnyel jött, Vesselényi sorsát írta meg („Sibói bölény”) s bebizonyította, hogy nem bírja a regényt. Erre az önéletrajzszerű regényhez tért „Isten igájában”, ez is inkább részleteiben mutatta erejét. A „Kópjafák” méltó folytatása volt a „Jézusfargó embernek”, novelláiba az erdélyi ballada legbensőbb lényét ömlesztette. Majd Tamási Ábeljének hatása alatt kisíklott s havasi történetet írt Uz Bencéről. . .

Nyíró útja egyvonalú, ami azonban értékéből mit se von le, hiszen igen mélyből jön s magasra ível ez az út. De nem ismeri határait, erről tanúskodik legújabb regénye. Kisebbségi regény, tehát reális társadalomszemlélet felé törekszik benne. Különben hívő s megrázó naivságából kínos naivság lesz. Ihletéből pedig szavalás és prédikáció. Balladás élményei szétoldódva, szentimentalizmusban fuldokolva úszkálnak a történet sodrában. Ismét kisíklott.

Kivételes, de minden önkritikától mentes tehetsége szomorúan panaszkodik a mai magyar kritika kalauzoló kezének bénaságáról.

Tamás Mihály regénye: KÉT PART KÖZT FUT A VÍZ

Tamás Mihály könyve két szempontból is komoly meglepetés. Az első kisebbségi regény, mely komolyan kivetkezett e műfaj jeremiád-stílusából. Másrészt pedig első írásait leszámítva talán leglíraibb műve Tamás Mihálynak. S e líra kap meg legjobban e könyvben, mert naiv, szemérmes, félig visszafojtott, mint a nagyon erős férfié.

Ama válságos évekhez tér, mikor a magyar kisebbség izgatottan, nem egyszer kapkodva kereste a helyét. Rétegekre szakadt: tova sietőkre és megmaradókra, a múlt emlékein töprengőkre s az új napok el-

szánt hajósaira. Világ omlott szét az emberekben s világ friss szándéka kezdett bimbózni bennünk. Akik eddig e kényes és nehéz időhöz nyúltak, a jeremiádhangnak minden jogossága mellett is immár unalommal szürkülő kongása mellett bizonyos „kortörténeti” pózba fulladtak. „Történelmet” akartak írni, s e szándékot úgy teljesítették, hogy vázzá silányították az életet s az embert. Igaz nehéz a jogos és igaz emberi fájdalomnak visszhangot szerezni irodalmi tálcolmányok segítségével.

Tamás Mihály azt mutatja meg, hogy egy gyökeres vérbeli és jellegzetesen szlovenszkói ember egész életében miképpen dolgoznak az idő mérgei és ellenmérgei. S ez az emberi élet az ő mindennapjaival, öröklött végzetével és friss rügyeivel éppen olyan fontos számára, mint maga az „idő”, a történelmi fordulat. Ezért ad „művet” s nem pedig a „műszerűség” köntöse alá rejtett propagandát.

Realistának s naturalistának szokták őt elkönyvelni, holott kezdettől fogva sokkal frisebb mezőkön jár. A megmutatkozás, a nyilvános gyónás pőresége izgatja alkotóerejét legjobban. De bizonyos őskeresztényi áhítat vegyül ehez, valami egészen bennrejlő etikai aktus.

A szlovenszkói magyar prózának ő az első úttörője s Szlovenszkó sajtóságos humánusának első felmutatója.

Németh László regénye: GYÁSZ

A regény első része mintha Kodolányi-regény lenne. Gazdag dunántúli parasztcsalád élettanát és lélektanát kapjuk Kodolányi baranyai parasztregegyei nyomán. Néha-néha, ha nem ismernénk Németh Lászlót, arra gyanakodnánk, hogy Kodolányi mesél álnév köpenyébe rejtőzve. Lassankint azután egyéni szín kezd jelentkezni: a pletyka. A pletykából nem Szabó Dezső

csinált irodalmi műfajt (ő csak kacérkodott vele), hanem Németh László. Nietzsche támadó hadmozdulatokat ajánlott a fiatal írónak, Németh ehelyett első könyvében („Ember és szerep”) a pletykához folyamodott. Hatása így természetesen megtízszereződött. Regénye mutatja, hogy mennyire életeleme a pletyka. Elzárkózó s ijedelmekkel megrakott életének a pletyka a heroizmus, a rés az élet s az ablak az ember felé.

Németh, mint regényíró és novellista a realizmus és naturalizmus rendezőjének indult. Az elsőrangú alkotók (Móricz, Szabó Dezső, Kodolányi) vadonjából, sűrűjéből, bőséges ömléseiből barkácsolt vélt „tökéletességeket”. Gyűjtögető, ki azután gögös kritikai fölényvel ítél a területekről, melyeken olyan szívesen és eredményesen gyűjtögetett.

Könyve nem rossz regény. Igaz, hogy aligha fogja érdekelni azokat, kik az irodalomtól egyetemesebbarcú megnyilatkozásokat, sajátságos teremtményt, szuverén világképet várnak. De nyilván kedves olvasmányuk lesz a különlegességek kedvelőinek.

A regény derekán ugyanis félig-meddig eltűnik Kodolányi s élesebben látszik Németh László arca. De vázoljuk fel néhány vonással az eseményt. Zsófi, a gazdag, ifjú parasztmenyecske, hirtelen elveszíti a férjét, magára marad egyetlen gyermekével. Valószínűleg hamar megtalálná a csapást a gyászból a szerelem felé, az élet felé, ha nem indul meg a pletyka s ha a pletyka nem talál visszhangra, beteges visszahatásra nála. A pletyka hatása alatt a gyászból gög lesz, Zsófi visszahúzódik családjától, falujától, az egész férfiúi nemtől. Magányos, zárt ablakú tornyot épít magának a gyászból s egyre feljebb hág benne, egyre kevesebb szűrődik be magányába az életből. Kisfia persze belepusztul ebbe, de Zsófi annál inkább „csúcsra” ér.

E „torony” felépítésében nyilatkozik meg Németh László tagadhatatlan írói ereje. Zsófi gögje és tornya

az író lírai önvallomása, amint a pletyká a maga legbensőbb élete. S Németh nem valami megszabaduló és fölszabaduló vágyakozással vetítette ki a saját életének érdekes és mérhetetlen patológiáját, hanem azért, hogy gyönyörködjék benne. Zsófi gőgje messze a regény fölé nő. Németh a „toronyépítésnél” legnagyobb írói erőfeszítéseket végzi. Hiszen önmagáról van szó. Önmaga szerelméről. A saját tornyáról.

Érdekes jelenség. Az idegek ilyen elszánt csúrdön-gölője még sohasem döngette a magyar irodalom talaját.

MARÉK ANTAL IRODALMI SZEMLÉJE

Török Sándor: **ÉS MÉGSE MOZOG A FÖLD.** Franklin kiadás.

Semmi az egész. Balla Ferenc festő Hektor nevű dobermanjával ötletszerűen leszáll nyári vakációra Kápolnáspesten. Az állomáson, a kerítésnek dőlve ott áll a leány, kékbabos ruhában, széles szalmakalapban, nagy csokor pipacssal. Ez a leány elvágyódik innen Pettendről, nyugtalan a lelke, felmászik a malom padlására, ahonnan óraszám elbámul a messzeségbe. Jön a festő, megismerkednek s elkezdődik közöttük a játék.

Ez a regény váza. Más író tollán elsikkadna ez a történetke, ez az ijesztő játék kettőjük között. De Török Sándor, az apró emberi mozdulatok éles megfigyelője izgalmas regényt alkotott belőle. Ezuttal a történet színhelye nem idegen s ismeretlen ország, hanem izig vérig magyar. A szereplő személyek sem idegennevűek már, hanem magyarok hibáikkal és erőnyeikkel egyetemben. Török Sándor már nem menekedik mondanivalóival egy láthatatlan ország láthatatlan miliőjébe, hanem egyenesen a magyar életbe, közelebbről a magyar vidék életébe néz. Nem csoda, ha látása elborul, ha itt-ott alakjainak megrajzolásánál apró túlzásokba szédül. Regényfigurák akadnak, amelyek a vidéki magyar regényben még Török Sándornál is visszakisértenek. Pedig erre szüksége nincsen, bizonyítja ezt az, hogy egynémely alakban egészen felejthetetlen élményt nyújtott, például Bora apjának mesteri ábrázolásában. Más kérdés viszont, hogy a magyar falu élete mellől a város évszázadokkal s visszavonhatatlanul elhúzott. „Itt nincs nap, itt nincs levegő, itt meg kell fulladni” — mondja a festő s talán rövid pár nap múlva menekülne a titokzatos ropogásokkal teli szélmalomból, ha ott nem volna Bora. De ott a leány, a festő idegei megtelnek nyugta-

lansággal, belefelejtkeznek a játékba, komolyan veszi, amiket mond s mindennél fontosabbnak, ami apróság történik velük. Az ember azt hinné, ebből happy-end lesz, a festő magával viszi a leányt szörnyű környezetéből.

Mindez talán nem is fontos. Egyelőre a regény lapjain folyik az izgalmas játék. Füttyjelük volt később, amely úgy szállott a levegőben, ijedt remegéssel, ősi állati vijjogással az ácsorgó pettendi levegőben. Már didergető napjaik vannak, amikben felejthetetlen fénnel lobog a leány tisztasága. A búcsú, a festő menekülése már nem is fontos, ez a nyár szép volt s az olvasó számára is emlékezetes. Az eső végeláthatatlan zuhogással ömleni kezd...

De addig... Balla, a festő kultúrestet rendez. Megismerkedik a vidéki intelligencia között dúló kicsinyes ellenségeskedésekkel. Klikkekre bukkan, amik megdönthetetlenek, mint a kaliforniai sziklafalak. Az est mégis ezeregy akadályon keresztül lezajlik, Bora is szaval s Pettend község érdemtelen intelligenciája, hacsak egy estére, egymás mellé ül. A régi indulatok azért csak ott leselkednek a lelkek legmélyén... S ennek az estnek a keretében vonul fel a patikus, a tisztelendő káplán, Tichy Pista, a jegyző s a többiek.

„Nem tudunk semmi mást, csak enni és inni”, — mondja félig sirva, a jegyző, Bora apja. S mindaz, amit egy üldözési mánia exaltságában mond még Bora apja, az ebrudalt politikailag megtévelyedett özvegy férfiember, az Török Sándor komoly mondanivalóinak konturvonala. Azelőtt más regényeiben is voltak súlyos meglátásai, amik az idegen világban vesztettek jelentőségükből, ámbár ugyanakkor az örökkévalóság felé tettek egy egy lépést. Most azonban magyar levegőben, magyar lett a probléma s ezzel az író nagy lépéssel közeledett a valódi elhivatottság felé. Szociális problémák égnek érezhetően a lelke legmélyén. S közben mialatt játékosan s köny-

nyedén szövögeti regénye eseményeit itt-ott már elhinti legbensőbb élményeit s ezzel értékeléséhez is jóval közelebb jutottunk.

Külön alakként él Bözsina Jákó, a föld-nemforgási elméletével, ahonnan a regény — szerintünk érdemtelenül — a nevét kapta.

Az a szerelem, amely a festő és a leány között szövődött ezen a furcsa nyáron, két külön világnézetű fiatalság találkozása. Taníts engem — lihegett a leány s nagy ambícióval átrendezi a lakást, leszedi a fölös díszeket s cifraságokat, hogy a lakását modernizálja. Taníts engem, — mondja s élvezettel izleli az idegen szavakat: Róma, Nápoly, Nizza... Sajnos ez a vágy csak ennek a különös szépségű s ártatlanságú leánynak a lelke mélyén parázslik. Senki más nem akar többet a malom árnyékában, senkisé ism vágyódik igazában többre, hacsak a forgalmista nem, aki magánszorgalomból leteszi a jogot.

Szinte kár, hogy ezt a szerelmet s ennek minden nyomát elmossa az őszi eső. Az író művészete, hogy ezt a sajnálkozást egészen őszintén tudta felkelteni bennünk.

Kozocsa Sándor: AZ 1934-İK ÉV IRODALOMTÖRTÉNETI MUNKÁSSÁGA. Irodalomtörténeti füzetek. 56. szám.

A szerző régi művelője a bibliografiának. Feladata nehéz. A magyar irodalomtörténeti jelentőségű elvek és művek ismertetése mellett a szerzőnek alapos számot kellett vetnie a kisebbségi irodalmak egyre nagyobb arányú nyilvánartartásával. Természetes, hogy ez a bibliográfia nem tartalmazhatja az esztendő valamennyi könyvéről megjelent valamennyi bírálatot sem. Mégis bizonyos olyan irányelvet találunk annak összeállításában, amely a szerző irodalompolitikai hovatartozandóságát kétségen felül meghatározza. Mégsem válik azonban egyoldaluvá s ezzel bibliografiai munkásságát pártatlannak kell minősítenünk.

Kozccsa Sándor bibliográfiájában gyakorta találkozunk a szlovenszkói magyar irodalom képviselőivel is. A szlovenszkói szerzők műveinek megjelent bírálatai mellett sokhelyütt ott látjuk a Magyar Írás, a pozsonyi Hiradó és a Magyar Minerva oldalain napvilágot látott bírálatait. Mindezt természetesen örömmel regisztráljuk.

A szerző alapos munkát végzett s könnyen s áttekinthetően szedte rendbe az 1934- esztendő irodalomtörténeti munkásságát. A kutató értékes útbaigazításokat találhat benne.

Barna Annie: VAGYOK. Szerző kiadása, Komárom.

A költő első kötetének a szerelem a témája. A szerző szerelmes s csalódott szívével nem lát messzebb. Ma, amikor a költészet szent kötelessége egyre jobban és jobban kifejeződik a halódó líra remegő hurjain. Barna Annie „csak” szerelmi lírája lehet a maga nemében egyedülálló, érdekes vagy akár őszinte, a kor témáival nem tart rokonságot. Egy szó, egy hang s már ott éreznénk magunkat a huszadik század kilométerköveinél, vagy látnánk messziről a kor első és ismerős házeit a horizont aljában. Talán a nyugtalan szerelem jelenti a huszadik századot, szemben a múlt évszázad vagy akár a századelő patetikus hasonlótémájú lírai alkotásával? Mindenesetre mai és modern ember szól az apró, katógó sorokban. Mondanivalója egyelőre a legnagyobb s legrégebb költői élményt, a szerelmet zengi, de az is lehet, hogy a mélyben már más témák is vergődnek s a Szenes Erzsébet modorában írott versek megtelnek más tartalommal is. Ez esetben emberebb költő lesz szemünkben Barna Annie.

FARKAS ISTVÁN (Ipolyság.)

A SZLOVÁK IRODALOM MAI ÁLLÁSA.

Aj, zde leží zem ta před okem mým smutně slzícím,
Někdy kolébka, nyní národu mého rakev.
Stůj, noh! posvatné místa jsou, kamkoli kráčíš,
K obloze, Tatry synu, vynes se, vyvýše pohled.
(Kollár Ján: Slávy dcéra, Předzpěv.)

Ime, itt fekszik a föld könnyező szemem előtt, mely valamikor népem bölcsője, most pedig nemzetem temetője. Állj meg, láb, szentelt a hely amerre jársz, Táttra fia, emeld fel tekinteted az égboltozatig. Így éneklei Ján Kollár „Slávy dcéra”-jában, 1824-ben. A Táttra fiai és leányai, a több mint egy évezrede itt élő, legszelídebb és legcsendesebb, legérzőbb szívű és legcsöndesebb multú szláv nemzet ihletett lelkű költője írja meg népének jövőbe vetett látnoki szemmel előre sejtett eljövendő dicsőségét. Vajjon van-e nemzeti költő, aki ne népe dicsőségét énekelné meg, aki ne nemzetének jövőjéért aggódna? S a Táttra alatt meghúzódó, fából épült házak vad szelekkel harcoló, idők fogával dacoló, örökké munkás és dalos fiai megbírták volna-e az idők szárnyalását, ha nem költőlelkű, isteni akaratban és a sors rendelésében megnyugodott nép lettek volna? Amikor Kollár dalba öntötte önmagát és népét, már élt a „Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej” (a szlovák nyelv és irodalom kedvelőinek egyesülete), amelynek éppen Kollár és Hollý voltak legkimagaslóbb alakjai. De ott már velük szemben Jozef Miloslav Hurban, aki fiatal kortársainak mintegy szellemi vezére, s aki egészen mást akar a megújhodni vágyó szlovák generációtól. Hurban kezdeményezésére indul meg a Nitra néven ismert szlovák irodalmi almanach, amely először szólítja nemzeti irányú munkásságra a nőket is. Mindezt a nagy szlovák nyelvújítónak, Ludevít Štúrnak hatása alatt, aki 1844-ben alapítja meg a sorban tizedik szláv irodalmi nyelvet: a szlovákot. Az új irodalmi nyelvnek, amely a túróci, líptói és zólyomi nyelvjárásokból, tehát a középszlovák nyelvjárásból fejlődött ki, többféle célja volt. Az önálló szlovák irodalmi nyelvvel akarták megnyerni a nép szélesebb érdeklődését, ezzel akarták visszahódítani a felső megyékben élt nemességet, végül, politikai szempontokból is fontosnak tartották, hogy egyrészt az akkor nemzeti ébredését élő magyar kormányrendszer figyelmét ezzel is felhívják a testvér cseh nemzettel történt

nyelvi szétválásra, másrészt pedig a még Bernolák nyelv-járását követő szlovák katolikusokat az evangélikusokkal egy fedél alá hozzák.

Közel száz esztendeje ennek. 1850-ben jelent meg az első szlovák nyelvten, amelyet Hatala Márton állított össze, s azóta a tizedik szláv irodalmi nyelv önálló életet él. Egymásutánban jönnek az új nyelv hivatott művelői: Andrej Sládkovič, Pavel Dobšinský, Ján Kalinčák, Svetozár Hurban Vajanský, Pavel Országh Hviezdoslav, Martin Kukučín és a többiek, amíg a forradalmi évek után teljesen újjáéledt a szlovák irodalom, s a kor parancsoló szellemének hatása alatt fejlődik, él, helyet kér a kis nemzetek irodalmában és építgeti minden gazdasági összeomlás ellenére is neki szabott jövőjét.

Mielőtt azonban a jelenkor irodalmának ismertetéséhez fognánk, okvetlenül meg kell említenünk a XX. századba lépő szlovák irodalom három legkimagaslóbb alakját, az ú. n. szlovák írótriászt: Svetozár Hurban Vajanskýt, Pavel Országh Hviezdoslavot és Martin Kukučint.

Svetozár Hurban Vajanský, az ügyvéd és publicista a nagyszláv eszme megtestesítője mint költő is kivált. Legnagyobb hatását azonban mégis irányregényeivel érte el, amelyekkel vissza akarta hódítani fajtája számára az elidegenedett szlovák nemességet. Hurban alapította meg társaival a Slovenské pohľedy c. irodalmi, kritikai és művészeti folyóiratot, amely ma is él, mindmáig a legelőkelőbb szlovák nyelvű folyóirat.

Hviezdoslav, a námesztói ügyvéd, s a később Alsókubinban, magának, nemzetének és költészetének élő poéta laureatus, kis gimnazista korában Petőfi és Arany hatása alatt már magyarul kezdett verselni, míg később szülőföldjének egyszerű szépsége nem ihlette meg benne a szelíd-lelkű szláv költőt. Hviezdoslav szlovák nyelve a legzengebb, metaforákban és szépségekben legbővebb szlovák nyelv, lírája úttörő, epikájában benne él az egész szlovák néplélek. Sokat fordított a világirodalom legjelesebb egyéneitől, magyarból Petőfitől és Aranytól. Ezen fordításait akarta jutalmazni a Kisfaludy Társaság, amikor Kozma Andor ajánlására levelező tagjaul választotta.

Martin Kukučín (családi nevén Bencúr Mátyás) először tanító volt, majd Prágában elvégezve az egyetemet, Dalmáciában telepedett le mint orvos. Itt írta az első nagyszabású realista regényt, amelyet Gogol szlovák formájának tartanak. A Dom v stráni (A hegyoldai ház) éppen napjainkban került ki a nyomdából a pozsonyi Csehszlovákiai

Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság kiadásában. A regény semleges, dalmát területen játszódik, alakjai azonban annyira élnek; hogy ma is méltán nevezhető a szlovák iskolaregénynek. Remélhető, hogy a regény fordítását az egész magyar nyelvterület közönsége mihamarább megismeri.

Még a világháború előtt vagy alatt kezdtek írni egyesek, akiknek nagyobb arányú munkássága azonban már átnyúlik a világháború utáni időkben, s így róluk sorrend szerint fogunk megemlékezni.

A befejezett világháború a szlovák irodalmat már készen találta. A megváltozott viszonyok, új országok keletkezése, a szlovák könyvet egyszerre kapóssá tette, úgyhogy szlovák írónak lenni kezdetben annyit jelentett, mint az eddig az íróasztalok fiókaiban őrzött kéziratokat is eladni.

Az irodalmi élet kialakulását csakhamar a patinás Slovenská matica, a Tisza Kálmán idejében bezárt szlovák kultúr-egyesület vette kezébe. Jozef Škultéty, az autodidakta tudós műkritikus és egyetemi tanár irányításával kezdte meg cizelláló munkáját az egyik legélesebb szlovák elme, dr. Krčméry István, akinek kezébe került a Matica újjáéledt folyóiratának, a Slovenské pohľadynak szerkesztése is. Itt nyertek nevet az újonnan jelentkező írók, itt fejlesztették tovább képességeiket a már általánosan ismert régebbiek, itt kerestek elhelyezkedést a legfiatalabbak, míg az első, nehéz esztendőök kiválasztó munkája után más kiadók és egyesületek nem kezdtek komoly versenytársat jelenteni. A Matica versenytársai közül úgy súlyban, mint arányokban is egyrangú vetélytársat jelentett csakhamar a Sväz Slovenského študentstva, amely 1924-ben már a Sborník mladej slovenskej literatúry c. antológiával jelentkezett. Ebben az első nagyobb szabású antológiában már helyet kaptak mindazon írók, akik a mai napig is képviselik a modern szlovák irodalmat, s nem érdemtelen, ha ennek az első, albumalakú gyűjteménynek írógárdáját fősoroljuk. Sorrendben a következő neveket találjuk: Štefan Krčméry, Ján Hrušovský, Ján Smrek, Tido J. Gašpar, Emil Boleslav Lukáč, Janko Alexy, Ján Rob Poničan, Ervin Holéczy, Ľudmila Osenská, Gejza Vámoš, Daniel Okáli, Ivan Horváth Olšovský, Júlia Divinská, Borin, Martin Schelling, Jarko Elen, Jozef Cíger Hronský, Vladimír Rolko, Andrej Sirácky, Jožo Nižnánsky, Karol Sidor, Ladislav Novomeský, Štefan Letz, Imro Frits, Ján Rataj, Boleslav Bratislavský, Jozef Dumín Tomášik, Vlado Wágner, J. K. Milo, Vladimír Žarko, Milko Urban.

A névsor nagyobbára 20—35 éves fiatalokból áll, akik

közül a világháború előtt senki nevét nem ismerték. Ez a fiatal, leginkább a prágai egyetemen tanuló csoport vette kezébe a később Edícia mladých slovenských autorov címmel megalakult kiadóvállalatot, amely több mint ötven könyvet adott ki eddig, s fölújította a régi szlovák könyvek kiadását is.

Janko Jesenský, Martin Rázus, Vladimír Roy, akik már a háború alatt is sűrűn irogattak, e sorból kimaradtak, őket öregeknek könyvelték.

Az újkori szlovák irodalom ezzel mintegy önmagától kialakult. Egyes írói pályafutások szinte meseszerű íveléssel szökeltek a magasságba, máról-holnapra nőttek ismeretlen tehetségek, akik egypár évvel azelőtt még közepes tanulóként ültek a magyar iskola padjaiban, vagy viselték megadással a csukaszürkét, minden fiatalok egyformán jellegzetes egyenruháját.

Az irodalom mint művészeti ág mindjárt két részre tagozódott. A megváltozott időket könnyebben lehetett versben megénekelni, s így természetesen a költők kerültek előtérbe. A helyzet adta fennsőbbiséget mind a mai napig meg is tartották, s a szlovák költészet messze fölülmulja a szlovák prózát, amely nyelvében, mondanivalóiban még mindig bizonyos érési folyamatot él, és évekig kell várni, míg igazi nagyságait állandósultan kitermeli.

Nem tartom érdektelennek, hogy egypár fordítást is bemutatassak, s a fordítások tükréből próbáljam jellemezni a költőt, kit hol a hazafias líra, hol az elégikus hangulat, hol a mindent áthidaló és általános polgárjogot nyert szimbolikus líra jellemez.

Még a világháborút megelőző idők halkszavú, elégikus muzsikása volt Ivan Krasko, (családi nevén Ján Botto,) akinek különösen Nox et solitudo c. kötete keltett méltán fel-tűnést. Finoman cizellált költeményei közül egyik-másik örökértékű. Krasko munkásságát azonban valami csodálatos, titokzatos erő kettészakította, s a háború előtt olyan finomhangú, tehetséges Krasko ma már kizárólag csak a politikával és a közügyekkel foglalkozik, s mint kormánytanácsos és az egyik politikai párt szenátora él Pozsonyban.

Szemléltetésül álljon itt egyik verse:

APÁM FÖLDJE.

Nyugalmas este szitált a dombra
s a kéklő völgyre.

Az alkonyatfényben ragyogva lángolt
apám földje.

Én, messze tájak kósza vándora
félénken léptem.
A nap, mint véres vizen a hajó
úszott az égen.

A nedves rögön reccsenő száraz
tarlót hág lábam,
mellettem lépdél, érzem, valaki,
homlokán ránc van,
jóságos szemén mintha halk, szelíd
panasz-vád égne:
— mért hagytad el az apai hantot,
nincs, aki védje.

Napestig nap süt, mégis oly nedves
apáim földje,
századokon át jobbágyok könnye
hullt e rögökre,
századokig hullt, nem aszhat ki a
jobbágyok földje,
tűzhetsz, tűzes nap, e könnyek most is
fájnak örökre.

Álltam, bús vándor, korhadt körtefánk
tővében csendben,
a jobbágyvértől átítatott föld
hazahív engem.
Robotos ősök jaj — magva hull — hull,
szívem elöntve...
Haj, fogan-e még sárkányfogakat
jobbágyok földje?

(Darvas János: Hegyország hangja.)

Ivan Krasko mellett a háború előtti generáció ma is fürge
lelkű, erejének és tehetségének teljében levő költője
Janko Jesenský, aki először prózájával tűnt ki, hogy ké-
sőbb költő legyen, majd újból visszatérjen egy új műfajhoz
a modern szlovák satírához. Verseiből, költői hangulatá-
ban különböző időkben de ugyanarról a tárgyról írt két
versét mutatjuk be:

A SZLOVÁK NYELV

Ezer ósvényből egyetlenegy csábít:
az, mely az én rab hazámba vigyen
a véres ordas vad barlang-lakáig,
hol az én fehér rab szentem híven

mély, tiszta vággyal, mint hőst visszaáhit,
ki bosszú-álltig már meg nem pihen,
nem aljasul le többé szolgaságig
s gyáva-mód nem sír bilincseiben.

Ez az út lesz utam, ám elébb
a bosszúvágyat, mely szívemben ég
s ül rajtam, mint árny ifjú homlokon:

százezrek, galamblelkébe dobom,
álljanak bosszút a gaz zsarnokon,
ki elrontotta szentem életét.

A vers 1917-ben az orosz fogság, illetve már a legionista évek idejében született. S álljon itt a másik vers, amelyet 1932-ben a már akkor szlovenszkói országos alelnök Jesenský írt:

A SZLOVÁK NYELV.

Meseruhába tettem szegény leánykámat,
dús haját befontam, arcára csókpírt adtam,
szikrát tört szemébe, kortyot szomjú ajkának,
föl sem leltem a régít a szép, új alakban.

Hízeltő tükörként lelkes szók árja áradt.

S szó elnémult, csók nincs, a ruhája foszlattan,
ajka is kékül, rózsás arca is sápad,
s azt a lányt látom ismét, akit úgy sirattam.

Ott áll a kis szolgáló, a kapun csenget be,
kis batyúja a karján, fáradt, nyűtt az árva,
rendes uraságnál oly szívesen szolgálna.

De csupán a temető kapuja van tárva...
Úgy érzem, már utána megyek a sírkertbe
rózsát vetni a sírba, hol el lesz temetve.

(Darvas János: Hegyország hangja.)

Janko Jesenský mellett a háborús idők szlovák vátesze volt a papköltő Martin Rázus, Ady irodalmi barátja, aki hol elégikus, hol rapszodiába átömlő dalokban énekelte meg a háború borzalmaait és várta az elkövetkező megszabadulást. Mutatóul álljon itt a:

VERONIKA KENDŐJE.

Orcádat, sós könnyed, sebeid vérét, népem,
kendőmmel töröltem, haj, három gyászév alatt,
míg szörnyű némaság átka fogta szavad.

Ma nézem a kendőt — műzsámnak van kezében —
s mily csoda: rajta a képmásod, rajta orcád,
lúg ki nem marhatja, mosónők ki nem mossák.

Ráfestve minden kín, sok szörnyű, nagy miért-jel
és a vágó: élni még, de nem oly gyötrelemben,
mikor ág haldoklik, s a bimbó még fejletlen.

Óh, élni a napon mely édes szőlőt érlel
s lelkünknek bőséges szüretéről szent dalt mesél...
Nézd, népem, hú a kép? Oldott nyelv, szólalj, beszélj!

A kendőt odaadom, vedd népem át, örökre,
vért, könnyet törölt már, most vészbe küldheted el,
emeld föl magasra, legyen most zászlólepel.

Ha fönt lesz a szélben — a honi szent rögökre
kiöntöm könnyeim — és mint a leghűbb honfi
megyek a zászlóért holtomig hadakozni.

(Darvas János: Hegyország hangja.)

Vagy nézzük egy másik versét a „Hoj, zem drahá“ ciklus-
ból:

TUDJ KORMÁNYOZNI!

Ki a kormánynál őrködsz, légy komoly vezérünk,
nem lehetsz tunya, tékozló, felfuvalkodott,
velünk utazik egész családunk, minden vérünk,
utunkért egyedül Te vagy felélős, tudód!

Légy úr a vízen morajló rajzásba érve,
ott, ahol szétterül, ott is, hol összeszorul,
becsülünk — hanem jaj neked, ha nem veszed észre
Besznát idejében, amint ránk les gonoszul.

és jaj nekünk százszor, sok névtelen parálynak,
véleményünknek szava, szavunknak súlya nincs,
hogyha rejtett sziklák kövéra szétszórja fánkat,
és elmerül a rajta őrzött, drága kincs!

Ki a kormánynál őrködsz, nézd az idő kemény;
és rekkenő távolban ezer veszély szunnyad,
mélységek fölött okos légy, örvényháton légény,
míg Isten nevében kikötjük tutajunkat!

(Siposs Győző fordítása, Magyar Család, 1935 aug.)

A régebbi nemzedékhez tartoznak még Ignác Grebáč Orlov, katolikus pap, nemzetgyűlési képviselő és Ivan Gall. Velük együtt haladt Vladimir Roy az evangélikus papköltő, akinek egyik tábori lelkész korában írt versét mutatjuk be:

NÉRÓ.

(Háborús emlék.)

Az úton leltünk, fáradtan, kiverten,
nem volt otthonod, sem célod, sem gazdád,
hívó szavunkat vártad nyöszörögve,
s nagy, kérő szemed vágyón rántapasztád.
S lett újra helyed, gazdád is van újra,
sok kéz becéz és versényt jóllakatnak,
okos szemedből szinte lélek villan:
hálás vagy, bár csak nyomorult állapot vagy.
Csavargó élet lesz sorsod ezentúl,
ma bőség, holnap ínség, mint minálunk,
golyók zúgása mindennapi zenénk,
mely altat minket, s elriasztja álmunk.

(Darvas János: Hegyország hangja. 1934.)

Roy legszebb versei a Z patricíjskej záhrady (A patrícius kertből), c. ciklusban vannak.

Az említetteken kívül a többi költő már a háború után került napvilágra. Nagyobb részük végig katonáskodta a háborút, még nagyobb részük diák volt, s az új viszonyok, a meggazdagodott nyelv és élet keltették fel bennük a lelki mélyén szunnyadó költőt. Nem irodalmi értékelés szerinti sorrendben a következőket mondhatjuk róluk:

Súlyban, mondanivalóban, felkészültségben talán az első helyre kerülhet Emil Boleslav Lukáč, a legnagyobb Ady-barát és Ady-ismerő, akinek hol merész, hol túlegyszerűre higgadt szimbolikus lírája európai színvonalakig emelkedik. Sajnos, hogy magyar fordításban csak kevés verse jelent meg, s azok sem a legjobbak, ízelítőül mégis bemutatunk valamit.

PARADOXON.

Nem szeretem, hogy Te úgy szeretsz,
már szinte terhem,
lám, ilyen büszke, gőgös vagyok
a szerelemben.

Légy hozzám kissé közönyösebb,
kissé hideg légy,
így lesz szerelmünk csupa összhang,
csupa békesség.

Ne szeress úgy, de legfőképp ne
akadály nélkül,
tilsd a szerelmet, gyötörd, fojtsad,
a vágy így szépül.

Ne üdvözüljek, mert az üdvvel
az üdvöm eltűnt,
csak a kétségek hűmuszában
zsendül szerelmünk.

TAEDIUM URBIS.

Nagyváros gazdagsága, aranyos dómtorony,
a fény, dics, pompa, mámor, kegy, mérgek, gyönyörök,
nekem ez mind idegen, máshol van a honom,
vadon-szép hazám ott van messze sziklák között.

Itt minden gondolat csonk, csenevészén onson,
otthon minden kis fűsarj egészséges kölyök,
itt minden holt, hervatag, csak a hippodromon
zajgó élet éktelen zsidaja dübörög.

Óh, zöld erdők, ó drága, jó völgytorok,
kis házakon a kedves, kékes füstgomolyok,
s a lágy szonáták, miket a szellő dúdol ott!

Óh, viaszszív emberek, nem acsargó farkashad,
szelíd tekintetükben szláv jószág sugallat.
Óh, ez az én szép földem. Úgy szeretem. Hallgat.

(Darvas János: Hegyország hangja, 1934.)

E. B. Lukáč:

ISTEN.

Az Isten híres festő, nézd ez csodás alkotása:
itt virágékes rét, amott ég sötét borulása.
És mégis megkap ez a kép, nagy összhang teljessége,
száz pompás színét keresi Isten a műhelyébe'.
Oly bőkezű a nagymester, úgy válogat a színekben,
mint középkori várlovag a zsákmányolt kincsekben.
Itt sárgát kever fehérrel, ott szépiával rőtet,
és megfesti az ugart itt, ott sötét őserdőket.
Hol vérnarancsszínt termel ki, hol bíbor tüzét adja
(nem habozik, nem ingadoz a Mester keze, karja!)
A titokzatos ecsettel ott feketével másít,
hol beszakadt az anyaföld és gödrök torka ásít,
és színezüsttel, hol az ér habzó tajtékkal vágat,
s haragos sötétzölddel a berzenkedő tujákat.
A palettán van hegyek fejére való festék
és fakó színnel mázolja a tenger alvó testét,
és őszfej-színt kap alkonyat, kármint a hajnal-egek
és pajkos színt kap völgyfenék, búskomor-színt a hegyek.
Itt fényrel fest, ott árnyal fest, itt bölcsőt, ott keresztet —
az Isten híres festő, nézd, mily csodás képet festett!

(Siposs Győző fordítása, Magyar Család, 1935. nov.)

Emil Boleslav Lukáč mellett a vidékről Prágába került, fajtáját, népét hallatlanul közelről ismerő Ján Smrek nevezhető a fiatal gárda másik vezéralakjának. Csak a szemek. A költő és az asszony stb. ciklusai kivertfém-költészet. Sikerültek idegen környezetből vett élmény-versei is. Muta-tóul egyik olyan versét közöljük, mely majdnem ellentéte Lukáč már ismert Paradoxonjának:

VERS A VIRÁGZÓ TENYÉRRŐL.

A büszkeségem úgy mered égne,
mint babyloni torony.
gyöngye kis kezéd építette, most
rózsa nő azon.

Tenyered rétvén minduntalan forró
csókjaim bíbor-szegfűje ég,
szerelmem — őrzött szemem eljátssza
az opál minden színét.

Estéken látlak, szép kedvesem
olykor nyugtalanság van,
olykor szent béke dicsfénye fejedem.

Arcodat ékessé teszik
bíborszínű pipacsfejek,
ha szabaddá teszem kesztyűs kezed
és a tenyered
kínzom csókjaimmal,
az idő,
mely ott vágtat épp mellettünk,
ámulva visszatorpan.

Ám erről keveset tudunk,
mert minden napunk gyorsan halad,
mind, akár a perc, röpké,
nem győzzük jegyezni őket
az arany-könyvbe.

(Siposs Győző ford. Magyar Család, 1935 július.)

A Slovenské pohľadyban tünt fel Valentín Beniák, akinek „Ozveny krokov” c. első kötete megérdemelt sikert aratott. Csendes hangulat, kész versforma és színes leírás jellemzik. Mutatóul:

VÁNDORÉNEK.

Nos, és megyek tova,
neki a nagy világnak,
szétszórom gondom a
halaknak és virágnak.

S mi még fájna nekem,
ami tövisként törne,
azt magként elvetem
a kinszomjas göröngybe.

Felhő fut majd velem,
amerre szelek járnak,
az út mind végtelen
és végtelen a bánat.

(Darvas János: Hegyország hangja, 1934.)

Valentín Beniák nevével egyidőben kezdték ismerni Ludo

Ondrejov nevét, akinek erős, gondolatokban gazdag lírája ma már igazi költőt mintáz. Magyar fordításban alig jelent meg verse. Ludo Ondrejovval egyívetésű Andrej Žarnov, aki néha az orvos szemével látja a dolgokat és ezért sok benne a realitás is. Egy-két verse:

BORULAT.

Szemedben mégis titok égett?
Árnyak rezdültek a lelked delén,
mint szellőtől a gyöngyös harmat
a lóhere tengerzöld szemén.

Arcodon mély barázda játszott,
furcsa szót nem értett a gyermek,
de látta: ajkaidról fekete
madarak ólomszárnyra kelnek.

Majd az este mélyébe néztél,
nem vagyunk magunk, úgy tűnt nekem,
mintha köztünk járna valaki,
egy harmadik, egy ismeretlen.

Szeretted engem, csodálatos — szép
mesékkel hányszor vezéreltél!
Mért tetted, ó, hogy az életről
soha egy szót sem említettél?

(Siposs Győző fordítása, Magyar Család, 1935 ápr.)

ÉLŐ ÁRAMLÁS.

Még egyszer visszajövök, ám emelt homlokkal,
oly szép virágot hajt nálatok a rózsa,
tébolyult orkánnak rontok
kaputokra
és szeretni foglak titeket,
véresen szeretni
lángoló szemmel.

Nem éjjel jövök, nem jövök reggel,
déli harangszóval kopogok rátok,
mert akkor legizzóbb a nap
és akkor eszes,
élő áramlással ömlök én belétek,
új napot forrasztunk össze
kemény érceiből az Ural-hegységnek.

Valaki jönni fog az úton váratlanul,
lába elé az ég súlyos kalapot
hajít,
és szent lesz az, vagy Isten,
vagy valaki harmadik.

(Siposs Győző fordítása, Magyar Írás, 1935 ápr.)

Az említett költők és a teljesen baloldali, szocialista költők között talán még némi átmenetet alkot a nagyfelkészültségű Jožo Nižňánsky, aki költői nevét nagy kalandorregényeivel ásta alá. Szlovenszko fényképes versét közöljük mutatóba:

SZLOVENSZKÓ.

A Táttra és a Duna között-
néha a kicsinyesség dudvált látom csak megteremni,
ezeréves fellegek árnya sötétlik a lelkekben
és a süket némaság uralkodik mindenfelé.

Én érzem: a fojtó levegőt talán már sohasem tudjuk kilehelni
ereinket el nem hagyja a régi ritmus
és talán a körtánchoz s a csárdáshoz is álmos nótát fütüülünk
majd.

Bécsben, Budapestben, Belgrádban
szívemet hányszor tartottam oda a világ ütőeréhez —
és mámoros aggyal
hallgattam dobbanását:
de a dobbanással szívem összeforrt nem tudott.

Engem a vágyak táltosai hiába visznek idegen határba —
ha százszor elmegyek, százszor is visszatérek,
mindíg csak itt leszek.

Hiába fojtok meg mindent, ami anyám kebléből bennem
maradt:

a vágmenti paraszt darócát és az árvai pásztorok bocskorát
mindenkor jobban szeretem majd,
mint az Eiffel-tornyot, s minden felhőkarcolóját a világnak.

(Vozáry Dezső fordítása, Magyar Újság, 1935 X. 27.)

A tisztán szocialista költők közül Ján Rob Poničan és Laco Novomeský haladnak az élen, s érdekes, hogy mindketten aránylag kiegyensúlyozott polgári életet élnek. Lukáč kissé

még szalónhoz szelídült avantgardizmusa feltörekvő erővel nyilatkozik meg a két költő verseiben, témájuk örök, és csodálatosképen még is finom lírába tudnak letisztulni, ha a költő az irányembert túlhaladja bennük. Mutatóul mindkettőnek egy-egy versét adjuk.

Ján Rob Poničan: NEM TUDOM.

A kegyetlen pillanat
virággal hint tele,
az illatuk mámor-özön,
de sok perc múlt el már azóta,
e távoli szerelem virágát hiába öntözöm.

Én itt maradtam,
és kínoz a magány,
a perc körülöttem lepergett,
a részeg-este gyakran
más asszonyok ölébe kerget.

Én nem tudom,
szerelem volt-e,
vagy csók, amely elhamvadt rég,
ha eljössz,
talán istenhozottat mondok,
talán azt mondom:
elég.

Laco Novomeský: KARIKÁK.

A hold s a csillagok
a város fölé nem hoztak fényt eleget,
a járda felett a villanylámpa
árnyból fekete karikát tereget.

Az éj sötét,
szenvedélyét vérünkbe önti át,
az éj sötét,
szemünk alá rajzol fekete karikát.

(Vozáry Dezső fordítása, Magyar Újság, 1935 X. 27.)

Végül hadd közöljünk még mutatóul egy verset a legelismertebb szlovák nőköltő, Maša Hafamová terméséből, akinek érdekes asszonyisága merész lendülettel kér helyet a férfiköltők között.

VÁNDORLEÁNY.

Minden evezőcsapással
távolodnak a partok.

Ha csónakom vágyamat követné,
a világon át mehetne egy kínzott szív után.

De kicsiny sajkán evezek én ...
Tengerem a tó, világom a hegyek.

A nap ezüstösen törik meg a tó vizében —
evezőimmal vándordalt verek a hullámokon.

Fejem fölött elröppennek a vadludak,
csónakom lemarad.

Szívünkkel kovácsoljuk a bilincset,
amiben élünk muszáj.

(Vozári Dezső fordítása, Magyar Ujság, 1935 X. 27.)

Az első arcvonalba tartoznak még Pavel G. Hlbina, R. Dilong és a nőköltők közül talán Viera Szahmáry-Vičková. Másodrendű költő meglehetősen nagy számmal akad, tisztulási folyamat után legalább tíz költő kerül még föl az első arcvonalba.

Érdekes tünet, hogy a szlovák olvasóközönség szívesen olvassa a verseket, egy-egy kötet több kiadást is megér, így például Ján Smrek „Cválajúce dni”, c. kötete éppen most jelent meg harmadik kiadásban. Két kiadást ért el Emil Boleslav Lukáč minden kötete is. A közönség a kritika hatása alatt kedvelte talán meg a költőket, vagy ki tudja, nem az asszonyi lélek volt-e az, amely a rimekbe vagy rímnélküli lírába öltöztetett szépségeket olyannyira megkedvelte és megkedveltette?

Magyar nyelven szlovák költők gyűjteményes kiadása még csak egy jelent meg: Darvas János: Hegyország hangja, amelyet a tornaljai Kazinczy Szövetkezet adott ki. Most rendezí sajtó alá hasonló kötetét két ismert műfordító: Siposs Győző és Vozári Dezső. Reméljük, hogy a három antológia elég izellőt tud adni a szlovák költészetből.

A szlovák próza nyelvében sokat nyert a világháború után. Kukučín realista-iránya, Vajanský irányregényekhez szabott, de azért helyenkint költői nyelve egy-két évtized

alatt merész metaforákkal mindent kifejezni tudó, teljesen egységes és egészséges irodalmi nyelvvé nőtte ki magát, s talán éppen ez a legnagyobb hibájuk a szlovák prózaíróknak, hogy szabadon belefeledkeznek a nyelv-kiélő szépségekbe, s mellette gyakran elfelejtik a prózaíróra nézve szinte kötelező, súlyosabb mondanivalókat. Lehet, hogy hátrány a szlovák nemzet kicsisége, hiszen mi súlyos mondanivalói lehetnének a három milliós kis nemzetnek? A világirodalmat szinte kivétel nélkül a nagy nemzetek privilegizálták s vajjon a bulgár, a dán, a finn vagy a belga irodalmat ismerik-e annyira, mint az angol, francia, orosz és német irodalmat?

Kár, hogy egy mégis csak szűkebb keretekre épített és éppen ezért hézagos beszámolóban nem közölhetünk prózai szemelvényeket, mert ezáltal sokkal többet lehetne meglátni a nyelvből és a mondanivalókból.

A szlovák prózaírók közül a következő nevekkel foglalkozunk: Janko Alexy, Margita Figuli, Tido J. Gašpar, Jozef Cíger Hronský, Ján Hrušovský, Jégé, Ján Jesenský, Matúš Kavec, Elena Maróthy-Šoltéssová, Jožo Nižňanský, Martin Rázus, Jozef Gregor Tajovský, (Hana Gregorová), Tímrava, Milo Urban, Kvetoslav Urbanovič, Terezia Vansová, Gejza Vámoš, Zuzka Zguriška, Peter Zván.

Janko Alexy érdekes művészhetség. Nemcsak prózaíró, hanem festő is, és talán még jobb festő, mint író, Ismert kötetei Jarmilka, Grétka, most jelent meg nagyobb-szabású regénye: Dom hóri (Az égő ház) címmel. Közvetlen, emberies mondanivalóival, festői tollával régi emlékeket szövegőtető témakeresésével, s a félszeg tanár típusábrázolásával ért el szép sikereket.

Margita Figuli egypár novellájával tűnt ki, a regényírásra is megvan a készsége, fejlődésétől sokat várni.

Tido J. Gašpar egyike a legelölőbb szlovák elbeszélőknek. Háborús élményeit dolgozta fel a „Červený koráb” (Vörös hajó) c. kötetében, de egyéb novelláskötetei, mint a Pri kráfovej studni (A király kútjánál), Buvi-Buvi, szintén tehetségéről tesznek tanubizonyosságot. Egyetlen és nagy hibája, hogy nyelvezete sokszor fellengős, és a lírai leírást összetéveszti a valóság-leírással.

Jozef Cíger Hronský a legjobb szlovák novellista. Alakjait nagyjából még falusi tanító korából mintázta, s egy a Slovenská matica által kiírt novellapályázaton tűnt fel elbeszélő erejével. Regényeiben is elbeszélő maradt, holott sok benne a drámaiság és a Červený trojuholník (Vörös háromszög) c. egyfelvonásosa bizvást a kiforrott

drámaíróra mutat. Ismert kötetei: Žltý dom v Klokoči (A klokoči sárga ház), Medové srdce (Mézeskalácsszív), Pro- roctvo doktora Stankovského (Stankovský doktor jóslata), Podpolianske rozprávky (Mesék a Polyána aljáról), Jozef Mak (Mák József), Tomčíkovci (Tomcsikék), Chlieb (Kenyér), U nás (Nálunk) stb. Rengeteget dolgozott a szlovák ifjúság számára, sok gyermekregénye, ifjúsági színműve jelent meg, s nevéhez fűződik a legpompásabb szlovák gyermek- lapnak (Slniečko) megteremtése is. Hronskýt egyéni, tiszta szlováksága is megkülönböztett helyre állítja. Mint a Slo- venská matica titkára, sokat fáradozik a szlovák nemzeti kultúra tökéletesebb kiépítésén, jelenleg is Amerikában van, ahol az ottani szlovákság körében végez kultúrmissziós munkát.

J á n H r u š o v s k ý Hronský mellett egyik legjobb szlo- vák elbeszélő. Nyugodt tónus, tiszta elemzés jellemzik, van benne valami a kozmopolita fölényességből, ami írásait európaiassá teszi. Aránylag nem sokat termel, de kötetei: Dolorosa, Muž s protézou (A művégtagú ember), Peter Pavel na prahu nového života (Péter Pál az új élet küszöbén) ka- póság és intellektuell-körökben olvasottak. Egyik legjobb novellája a „Pompilio Madonnája”, mely e sorok írójának fordításában már több helyen megjelent.

J é g é (dr. Nádasi László) egész fiatalságát orvosi műkö- désben töltötte el, s csak a háború vége felé fogta kezébe a már nagyon fiatalkorában leírt tollat. Nagy történelmi regényével az „Adam Sangalá”-val, Itália és Medzi nimi (Közöttük) és Wienianovského legenda című kötetivel ért el sikereket. Szalónelbeszélő, aki a korban előrehaladt em- berek higgadt szemléletével látja és írja meg a dolgokat, és újabban erotikumot is ad.

J á n J e š e n s k ý, akit már a költők között említettünk, még 1905-ben jelentette meg első kötetét Verše (Versek) címmel. A világháború előtt látott napvilágot Malomestské rozprávky (Kisvárosi történetek) c. novellagyűjteménye, amelyben éles szemmel figyeli meg a kisváros egyszerű embereinek és potentátjainak életét. Az orosz hadifogság- ból való Zo zajatia (Fogságból) c. verseskötete, amelyet a Po búrkach (Viharok után) már itthon követett. 1934-ben jelent meg modern szatirikus regénye a Demokrati (demok- raták), amellyel megkapta az 1935.évi államdíjat. Ebben a demokrácia kinövéseit ostromozza, s a maga is vezető állás- ban levő tisztviselő (Szlovenszkó országos alelnöke) köny- nyebben látja meg a hivatalos útvesztőket. A szatírárt any- nyira megkedvelte, hogy hatvanadik életévén túl mind sű-

rűbben jelennek meg hasonló írásai. Jesenskýt az őszinteség jellemzi. Bátor szókimondása igazi íróné emeli, társadalomjavító törekvései széles rétegeket átnevelhetnek.

Matúš Kavec „Kuvik na plote” (Kuvik a kerítésen) c. regényével szerzett nevet, amelyben kissé még félénken és félszegen vázolja a beteges, ingerlékeny és pesszimista szlovák férfi és az életerős, üde cseh nő házasesetét. Regénye helyenként meglepően jó, feltűnése azonban nem volt teljesen megérdemelt.

Elena Maróthy-Šoltésová a legidősebb szlovák nőíró „Moje deti” (Gyermekeim) c. naplószerű regényével alkotott maradandót. Írásai tele vannak az anya és a nő melegével. Hetven éves korában „Sedemdesiat rokov života” címen megírta hetven életéve történetét.

Jožo Nižňánsky az egyébként kitűnő költő prózai műveiben csak terjedelem szempontjából teremtett rekordot, mert kalandos regényei: Kolera, Dobrodružstvá Mórica Beňovského (Benyovszky Móric kalandjai), Čachtická pani (A csejtei úrnő), Spišské tajomstvo (A szepesi titok) stb. csak közönségsíkiert érték el, de az egyébként jó írók kenyerkereső íróiparossá süllyesztették (ami egyébként jól kifizetődött.)

Martin Rázus egyik legsokoldalúbb művelője a szlovák litteratúrának. Költészete már a háború alatt ismert volt, Adyhoz költői barátság fűzte, prózája azonban csak a háború után tört napfényre, s első nagy regénye, amelynek a Svety (Világok) címet adta, csak első rekord volt, amennyiben négy hatalmas kötetben jelent meg. Rázus ebben a könyvben a megváltozott világot és embereket akarta adni, de túlméretezte önmagát. Későbbi regénye a Julia már tisztultabb s sikerültebb. Legjobb prózaírássai azonban az Argumenty (Érvek), Maroško és a Maroško študuje (Mártonka és Mártonka tanul), amely két kötetben saját önéletrajzát adja. Különösen az utóbbiból tudunk meg érdekes dolgokat, s a fiatal Rázus leírja a kézsmárki és pozsonyi tanulóéveket. Helyenként szinte merész hangon tör lándzsát az elfeledett mult és a sürgő jelen között. Önéletrajzában, amikor pl. névtelen levelet írnak ellen az igazgatónak, ezeket írja „... A magyarok viszont, az ilyen gömbölyű Kiss Pista, vagy a kézsmárki hölgyek bálványja, az elegáns Szekeres Pál, ezek inkább a kártyával, borral, mindenekelőtt pedig a leányokkal törődnek, nem pedig holmi intrikákkal. Ha valaki nem bántja őket, nagyon jó fiúk. Intrikálni, mint ezzel a levéllel, az a kivetkőzött szlovákok, elromlott né-

metek vagy a zsidók műve.” Érdekes rész és nagyon jellemző, ahol Pazderník Tamásról, a kivételes tehetségű szlovák fiúról ír, aki a gimnáziumban tanult nyelveken kívül még a szanszkrit tanulásához is hozzáfogott. Mint Rázus írja: „... Tamás megrendeli Prágából Kollár Slávy dcéróját és mindenhol azzal járkal. Nyilvánosan olvassa. Ez már kissé nehéz dolog. Valaki a tanulók közül elviszi a hírt az igazgatónak is.

— Nos, barátom — hunyorgat ez a szemüvege mögül — ha Pazderník a Mahabarátát és a Ramajánát olvassa, éppoly joggal olvashatja a Slávy dcérát is, nemde?”

Amikor a hegyek között élő városban nagy tüntetést rendeznek Khuen-Héderváry és darabontjai ellen, a két szlovák diák együtt sétál és így beszélget:

„Mi azok a darabontok? — adja fel az egyik kérdést a másik után, mint a gyermek, aki előtt minden új és mindenre kíváncsi.

— No hát azok azok, akik engedelmesen szolgálnak Bécsnek. Bécs parancsol, ők pedig azt csinálják Budapesten.

— Ahá, hát így van? — kezdi érteni Tamás. — A nemzeteknek mindig vannak ilyen emberei?!

— Vannak.

— Ilyen janicsárjai.

— Ilyenek.”

Tamás nagy őszinteségében összetűz Cibacky nevű, árvai származású tanárával, akinek egyszer azt találja mondani, hogy hiszen ő is szlovák. Mégsem történik semmi, mert az igazgató nagyon szereti a roppant tehetséges tanulót, csak Zweig Móric örökdik most jobban az ifjuság körében uralkodó hazafias szellem felett. A nyolcadik osztályban Mártont bojkottálják. Tanulótársai nem beszélnek vele, s amikor egyik-másik fiatal szívével mégis közeledik hozzá és szóbaáll vele, Zweig Móric, a magyar tanár szemefénye és a magáról megfélelkezett tanuló között a következő párbeszéd folyik le:

— Hagyj békét annak az embernek! Ne szólj hozzá!

— Csak szervuszt mondtam neki. Azt is az ő köszönésére.

— Azt sem szabad.

— Miért?

— Mert bojkott alatt áll.

— S ezt ki határozta el? Te — Móric?

— Nem! Ezt a közvélemény határozta el — emeli Zweig magasba a szemüvegét.

Amikor a jeles érettségi bizonyítványt megkapja, az igazgató és közte a következő párbeszéd folyik le:

— Maga az? — nyújtja a kezét s el sem engedi a kezéből. — Magával külön akartam beszélni.

— Tessék, igazgató úr!

— Hallgassa csak, kedves barátom — villan fel fekete szeme a sűrű szemöldök alól. — Itt van a szép érettségi bizonyítványa, jelesen érett. Egyese van a magyarból is, Búcsúzásnál azonban arra kell figyelmeztetnem: bepanaszolták nálam, hogy pánszláv, ellenségünk nekünk, magyaroknak. Én az ügyet nem engedtem kivizsgálni. Magam sem vizsgáltam. Maga merész és tehetséges ember. Magából lehet valami. Csak egyre kérem, hogyha egyszer a saját szlovák népe között fog dolgozni, főleg arra a jóra gondoljon, amit köztünk élt át, — és érzékenyen fordítja el a fejét. — Isten vele!

— Isten vele, igazgató úr! — teszi a meglepett diák oldalzsebébe az érettségi bizonyítványt. — És mindent nagyon szépen köszönök!

A gimnáziumból könnyen lépdél. Ha a diáknak érettségi bizonyítvány van a zsebében, egypár kilóval mindig könnyebb. Az ő fejében azért most is cikáznak a gondolatok. Ki intrikált? Ki vádolta be az igazgatót? Már régen gyanította, de most mégis meglepte. Ki lehetett? Magyar — nem!

Rázus önéletrajza megérdemelné, hogy magyar fordításban is megjelenjen. A mindig csak a mult fénykódében élő magyarság számára sok helyen kiábrándulást jelentene, de a mai szemmel látó, európai magyart sok mindenre megtanítaná. Tanítja egyúttal a mai Csehszlovák Köztársaság vezetőit is, s a Rázus-önéletrajz irányt szabna, ha a mindig ugyanolyan gondolkodású, közepes tehetségű emberek a fensőbbrendű szellem irányítását elfogadnák.

Jozef Gregor Tajovský szintén a háborúelőtti szlovák írónemzedék egyik tagja, akinek népnevelő irányú történetei nagyon népszerűek voltak. Ma már inkább a drámában említik nevét, s Jurko Langsfeld című történelmi drámája megérdemelt sikert aratott. Sokat írt orosz hadifogságra idejéből is. Felesége, Hana Gregorová szintén író, férjéhez hasonló, irányító, nevelő célzatú írásai vannak.

Timrova (családi nevén: Božena Slánčíková) régebbi irányú, derűs hangulatú elbeszélő. Írásaiból a női lélek tisztasága sugárzik.

Milo Urban neve először tette Európa-szerte ismertté a szlovák írónevet. A forradalmi időkben játszódo „Živý bič” (Élő ostor) c. regénye egyszerű nyelvezete mellett is sok, túlfűtött gondolatot hozott. Szinte riportregény-szerű

meglátással írja le az eseményeket. Jól sikerült másik nagyobb regénye a „Hmlý na úsvite” (Hajnali köd) is, s most visszaesést mutató átmenet után még mindig tőle várni a mondanivalókban legsúlyosabb szlovák regényt.

Kvetoslav Urbanovič faluleírásával tűnik ki. Oráčina (Szántóföld) c. falusi eposzejében helyenként olyan tiszta, egyszerű nyelven ír, hogy meglepi az olvasót. Regényei erotikummal átítatottak, jobban közönségsikerre épültek.

Terezia Vansová, az első szlováknyelvű női lap a Dennice megalapítója. Kedves, régies hangulatú írásai közül több kiadást ért meg a Sirota Podhradských (A Podhradszkiak árvája) c. regénye.

Gejza Vámoš egyik legfinomultabb európeerje a szlovák irodalomnak. „Atomy Boha” (Isten atomjai) c. nagy regényében különös témát fog meg, s félig orvosi — félig társadalmi regényében új műfajfélét teremtett. Irodalmi díjjal jutalmazott „Odlomená halúz” (A letört gally) című regényében a volt Felvidék zsidóságának életéből meríti anyagát, amely miatt a zsidóság részéről sok támadásban volt része. Novelláskötetei közül az Editino očko gyengédségével, a Jazdecká legenda pedig maiságával és eredetiségével tűnik ki. Vámoš nyelvében is egyszerű és modern, írásait éppen ezért a közönség minden rétege egyformán élvezi.

Zuzka Zauriška a nyugati nyelvjárás nagyszerű ismerője, s e vidék életéből vett derűs elbeszéléseivel tűnik ki. Két ismert kötete a Dvanáct do tučta (Tizenkettőt egy tucatba) és a Ženích s mašinou (A gépházás).

Peter Zván Čachovania (Kisvárosiak) c. regényében árukt el helyenként meglepő rutínt. Merészen bírálja a mai társadalom berendezését, orvosi leírásaiban azonban inkább Vámoš-utánzó.

Az említetteken kívül még sokan foglalkoznak prózával, de hiszen beszámolóink nem irodalomtörténetnek készült, hanem általános ismertetőnek. Szűkre szabott keretekkel sok hézagot kitöltetlenül hagy a jószándékú kritikus is, meg aztán: a jóformán csak most éli tisztulási folyamatát a szlovák próza, s míg mindenki számára egyformán kiforr, esztendőik telnek bele.

A szlovák kritikai irodalomban különösen Štefan Krčméry, a maga is jeles költő, Dr. Andrej Mráz, Andrej Kostolný, E. Boleslav Lukáč, dr. Ján V. Ormis, Konštantín Čulen, Štefan Miššuth stb. tűnnek ki. Az irodalom ilyen irányú terjeszkedése is rohamos léptekkel halad előre.

Műfordítással is sokan foglalkoznak, a műfordítók legjobbjai Štefan Krčméry, Emil Boleslav Lukáč (mindketten sok Ady-verset fordítottak már szlovákra) és Janko Jesenský.

Ami az irodalmi folyóiratokat illeti, két átfogó jelentőségű szlovák folyóirat van. Egyik a Matica kiadásában megjelenő Slovenské pohľady (Szlovák Szemle), amely immár ötvenegyedik évfolyamát jegyzi, a másik a most hatodik évfolyamát élő és Prágában megjelenő Elán. A Szlovák Írók Egyesületének kiadásában és Lukáč, valamint Jesenský közös szerkesztésében megjelent Slovenské smery (Szlovák Irány) két évfolyama után most vajudóban van. A többi lap kisebb jelentőségű, világnézetek, felekezetek vagy más érdekcsoportok szolgálatában áll, s az irodalmat, mint egyetemességet, csak másodrendű beállításban kezeli.

A ma már főlzaporodott könyvkiadó vállalatok közül is első helyen állnak a Slovenská matica és a Leopold Mazáč (Edícia mladých slovenských autorov) cég, a két kiadónál százakra menő könyv jelent meg a legkiválóbb jelenkori és elhúnyt írók tollából. A különféle könyvszövetkezetek is elősegítik a könyvkiadás ügyét.

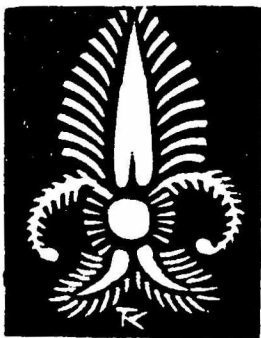
Magyar részről eddig a szlovák irodalom iránt sokkal kisebb volt az érdeklődés, mint fordítva. Ezt egyrészt a közös életnek, másrészt a háború utáni politikai atmoszférának köszönhetjük. Újabb időkben mindig jobban népszerűsödik a gondolat, hogy a Dunamedencében szomszédos népek között a kulturális közeledést természetes szükségszerűségnek lássuk. Ennek az egészséges irányzatnak hatása alatt remélhetőleg föllendül a kultúrkölcsonosság, és a magyar nyelvterületen sok szlovák művet meg fognak ismerni.

A tudomásunk szerint eddig magyar nyelven megjelent szlovák művek a következők: Novellák Jozef Gregor Tajovskýtól, megjelent a Világosság könyvtár sorozatában, 1919-ben. Krčméry István 1925-ben adta ki antológiáját a régebbi és újabbkori szlovák költők műveiből, amelyet 1926-ban nyomon követett Schöpflin Géza Hviezdoslav fordítása A csósz felesége (Hájníková žena) címmel. 1928-ban Farkas István adott ki szlovák prózai antológiát tíz élő szlovák író elbeszéléseiből, 1934-ben Darvas János Hegyország hangja címen élő szlovák költők verseit adta egy kis kötetben, s mint a költészetnél említettük, ilyen lírai antológia kettő is van születőfélben. 1935-ben jelent meg Farkas István Kukučín-fordítása A hegyoldali ház (Dom v stráni), mely Jókai Az új földesúrhoz hasonló szlovák iskolaregény. Kéziratban több for-

dítás áll készen, a gazdasági válság miatt azonban ezen fordítások nem tudtak kiadóra találni.

Ha még megemlítjük, hogy a szlovákoknak két hatalmas kultúregyesületük van, a Slovenská matica, melynek ma mintegy 23.000 tagja és a Szent István Társulathoz hasonló Spolok Svätého Vojtecha (Szent Adalbert Egyesület), amelynek több mint százezer tagja van, a szlovák irodalomról hézagosan mindazt elmondottuk, ami a magyar átlagközön-séget érdekelhetné.

A Dunamedence népeinek kultur összefogása ma már nem ábránd többé, hanem sokak által szabadon és meggyőző-désből hirdetett valóság. Ezt a valóságot van hivatva éb-ren tartani és tovább ápolni a szláv-magyar, elsősorban pedig a szlovák-magyar kultúrkapcsolatok minél szélesebb-körü megteremtése. A hegyi falucskák népe immár nem önmagának daloló, ünnepre dúdoló, jószándékú pásztor- és földműves nép, hanem emelkedett kultúrájú, Európa szívé-ben élő, le nem tagadható nemzet, amelynek létezésével mindenkinék, különösen a szomszédoknak számolniuk kell. S ha a testvéri összefogás a kultúrkölcsönösség kiépítésé-vel még bensőségesebbre sikerül, utódaink veszik hasznát, akik bizonyára tisztultabb légkörben küzdik meg a minden-napos életharcot, és életük hol költészetszerű valósággá, hol valóságszerű költészetté finomul. Adja Isten, hogy úgy legyen!

A PALÓCOK. (Néprajzi tanulmány).

A történelmi adatok és a népek eredetét vizsgáló kútfők a palócság eredete tekintetében ellentmondóak és annyira más-más eredményre jutnak hogy a nép eredetére, származására biztos történelmi adatokkal nem rendelkezünk.

Annyit mégis mint pozitívumot állíthatunk, hogy ez a nép a magyar néppel a honfoglalás utáni első időkben már teljesen összeforrott és az ősi sajátosságokat, szokásokat és hagyományokat kiválóan őrizte, azokhoz ragaszkodott azóta is századokon keresztül, s így hordozója lett a magyar faj ősi tulajdonságainak.

Klaproth szerint a palócság orosz eredetű és ennek bizonyosságául hivatkozik arra, hogy ez a nép a népvándorlásokor és azt megelőzőleg már az orosz ősmundakörben is szerepel, de ez kétségtelenül igazolva nincs. Vámbéri szerint a palóc nép türk eredetű és a magyarokkal jött be a honfoglalás idején. Hunfalvy szerint beköltözött nép, amely Galicián át jött át a Kárpátokon a második században. Pintér Sándor szerint a palócok a magyar honfoglalás idején már az országban voltak és szerinte sevta-hun-avar némaradvány, olyan néptöredék mint a székelyek, akik saját népük uralmának pusztulása után a hegyes, erdős, félreeső részeken húzták meg magukat.

Eszerint az avar birodalomnak Nagy Károly és fia Pipin által történt elpusztítása után, ennek a népnek egy töredéke bevette magát az ellenség elől a Mátra erdős rengetegeibe s a veszedelem elmúltával az Ipoly és Zagyva termékeny völgyeibe húzódott és települt meg.

Pintér szerint a palóc szó síkon, gyepen lakó népet jelent, ezzel is alá véli támasztani azt a felfogást, hogy a palócság eredetileg nem hegyek, erdők közt élő nép volt, hanem a magyarokhoz hasonló lovas nép. Fejér György a hunokkal tartja azonos népnek a palócokat és későbbi elhelyezkedésüket akként magyarázza, hogy a besenyő birodalom hanyatlása után a gyepes síkról északfelé, a hegyek s erdők felé húzódó hun törzsekben kell keresni a palócok őseit.

Ezzel a felfogással rokon az a nézet is, mely szerint a Lengyel- és Oroszországban vadászat és zsákmány után járó és ezeket a országokat végig barangoló hunokat ott — palo-

vec-eknek nevezték, ami szlávul vadászt, zsákmányolót jelent s a Magyarországra betelepített és az északi megyékben az ide húzódott hun törzs közé telepített lengyelek és oroszok ezeket a hunokat is — poloveceknek hívták s a polovec szóból lett később a palóc elnevezés.

Egyes történettudósok a palócokat a kazároktól, kabároktól, vagyis a magyarok nyolcadik törzséből származtatják.

De származtatják őket a hunoktól is és ennek a hagyománynak néhol a népnél is van gyökere, mint például Hontmegyében, ahol a honti palócember azt tartja, hogy az ő őseik tényleg a hunok voltak s büszkén nevezi magát — huntyinak.

Sokan azt vitatják és pedig tudományos körökben is, hogy a palócok a honfoglaló magyarságtól származnak és pogány ősi vallásukhoz és szokásaikhoz legjobban ragaszkodó ama törzsek leszármazói volnának, amelyek legkitartóbban szegültek ellen a kereszténységnek. Közismert, hogy a pogány hithez való ragaszkodása a magyarságnak nagyon erős volt s az Arpádházi királyok, uralkodásának második századában is voltak, legalább titkos pogány hitűek.

Mikor az erőskezű Szent István halála után, gyenge utód következett, az addig féken tartott és titkon pogány rítus szerint élő Vatha vezér népe erőre kapott, menekült pogány hercegeket visszahívta s azok közé csoportosultán annyira megerősödött, hogy a király hadain is győzedelmeskedett. Levente hercegnek a Csepel szigeten ősi pogány módon történt eltemetése után azonban ismét szétszóródott a pogány magyarság.

A pogányság egy jelentékeny része ekkor a Mátra és Cserhát erdőrengetegeibe húzódott és ott rejtőzve még sokáig pogánymódra élt. Ezek még az azután következő Arpádházi királyok elé is olyan kérelmeket terjesztettek, hogy engedje meg nekik eleik módjára és az ősi hit szerint való életet.

Ezek a hegyek, erdők közt élő, ősi szokásaikhoz hitükhöz szívesen ragaszkodó nép lett volna, tehát a palócságnak eleje.

Mindezek a megállapítások inkább feltevés jellegűek — és az ethnographiai megfigyelés csak arra szorítkozhatik, hogy megállapítsa, hogy a palócságnak bőséges ősmagyar vonatkozása, és nyelvi sajátosságai is a magyar nyelv ősi eredetiségéhez vezetnek vissza.

Végül az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a palóc községek helynevei között az ősmagyar Nyék, Tarján, Kürt,

Kara, Mégyer, törzsnevek mind benne vannak és hogy a palócság a régi magyar einevezéseket használja háza építéskor. Az ágas, bálvány, szarufa, boldoganya, szemöldökfa stb. egytől-egyig teljes azonos elnevezések. A belső berendezésnél hasonlóképen így van ez pl. a ház (szoba), pitar (pitvar), komra (kamara), kürtő, búbos, előke stb.

A palócság települési helye a Mátra hegységi vidéke volt. Innen terjeszkedett azután a Bükk, Karancs, Cserhát, Börzsöny hegységek, valamint a Medvés, Erdőhát, Ipoly, Zagyva, Sajó, Gortva környékére. Nyelvjárása azonban mindezen helyeken túl is terjedt és hatással volt a szomszédságukban élő magyar lakosságra is, amely bizonyos sajátosságokat átvett tőlük, ha nem is tartotta meg és használta azokat oly nyomatékosan és kifejezetten, mint amazok. Mai elhelyezkedésüket így lehetne feltárolni.

Szlovenszókóhoz tartoznak az Ipoly folyó jobb partján fekvő Hont, Nógrád, az Ipoly menti és Karancshegyi környéki palóc falvak egészen Losoncig, valamint a Füleki patak tövében emelkedő Medvés hegy környéke. Ehez csatlakozik azután a régi Gömör Kishont megye Gortva és Rima völgyének déli része továbbá a Sajó völgyének alsó része, illetve az országhatáron túl Heves-Borsod megyékkel határos részek, az Erdőhát, amely utóbbi helyen a palócságnak egyik alfaja, a barkók laknak. Elterjed azután a palócság Szlovenszókóban a Sajó völgyéről a Cselényen át a Gömör-megyei u. n. Szárazvölgyre és a régi Torna megyének azelőtti tornai járására is.

A Hontmegyei Börzsöny és a Nógrádmegei Cserhát vidéki palóc községek. Azután a csatlakozó Hevesmegyében lévő Mátra környéki és folytatólag a Borsodmegyei Bükk hegység vidéki palócfalvak, ez utóbbiak ismét egy külön alfajt a matyókat képezve.

Ezek a községek képezik meglehetősen összefüggő tagozatban a palóc nyelvterületet, amely nyelvterületen túl a szomszédos magyar községekben a palócnyelvjárás hatása alatt egy ehhez hasonló, az ú. n. palócos nyelvjárás fejlődött ki

Ilyen palócos nyelvjárás van Szlovenszókóban a régi Bars megyében, a Garam alsó folyása mentén, továbbá a régi Torna megyével határos Cserhát vidékén egészen a Her nádig.

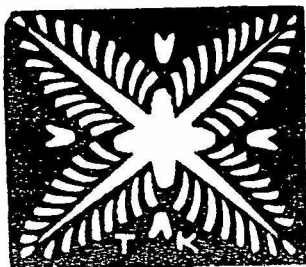
Magyarországon pedig ilyen palócos nyelvjárás van az Ipolytól és a Börzsönytől délre s ugyancsak a Mátrától délre eső szomszédos magyar községekben.

Palóc nyelvszigetek és foltok már ritkábbak, mivel a palócság meglehetősen zárt egységben él. Ilyen palóc szigetet képez Nyitra megyében Egerszeg község s a vele szomszédos pár palóc település, amely a nagy szlovák tengerben őrzi ősi palóc szokásait, de még érdekesebb ugyancsak Szlovenszkóban a régi Gömör megye északi részén a Pozsálló hegy alatti Csucsam község mint palóc folt, amely egymaga áll a környező szlovák községek közt megőrizve ősi sajátosságait és nyelvjárását palóc elejinek. Ez a község a palóc nyelvjárástól elütően mondja azt pd., hogy: — szeretöm a lelkömet —, vagy — érdemös — érde mes helyett.

A palóc nyelvjárás egyébként igen sok változatot mutat egyes vidékek szerint. Pd. az Ipoly menti palóc nyelvjárása elüt a Barancs vidéki és méginkább a Mátra és Bükk környéki palóc nyelvjárástól, de elüt a gömöri barló és a bozsodi matyó dialektusa is a többtől és egymástól is, sőt vannak egymáshoz közel fekvő falvak is, amelyek többé-kevésbé eltérő dialektust használnak.

A palóc szorgalmas, józan gondolkodású értelmes nép. Csavaros eszejárása van és furfangos, az idegennel szemben tartózkodó, bizalmatlan, de a maga fajtáját szereti s a kabátos embert is megbecsüli, ha köztük él és ismeri.

Vendégszerető és vallásos, nyelvéhez, szokásaihoz, hagyományaihoz nagyon ragaszkodik és viseletét ruházatát is igyekszik még a mai világban is megőrizni. A munkában már a gyári ruha termékeket is felveszi, de ünnepi alkalomkor előkerülnek a legtöbb palóc faluban a ládákból az ősi viseletnek megfelelő, vagy arra emlékeztető ruhadarabok s különösen a nőknél a házi szövés és kézimunka útján előállított eredeti szép palóc népi öltönydarabok.

ÚJÉVI „SZUNÓRA” 1870-ben.

Eredeti módját választotta az újesztendei jókívánságok közlésének Hirschkorn Sándor, a galántai járásban fekvő Alsószeli község egykori evangélikus lelkésze. Jótollú ember lévén, folyóiratot alapított, melynek a „Szünóra” címet adta s amelyet, a szó szoros értelmében „sajátkezűleg” írt. Abban az időben bizony, különösen faluhelyen, újságot csak hírből ismertek, s a buzgó lelkipásztor vállalkozott arra, hogy egyházhívei számára maga szerkeszt újságot. Ennek a kéziratban lévő folyóiratnak első és egyetlen számát megmentette a születése óta eltelt 66 év. Mint irodalomtörténeti érdekesség is figyelemreméltó, de tartalma olyan tanulságos, hogy még a mai ember is haszonnal és élvezettel olvashatja. A derék pap, havi folyóiratnak ígért lapját híveinek okulására és szórakoztatására szánta, s az kézről-kézre járt, vagy az összegyűlt szomszédság előtt olvasta föl az újév első napjain egy-egy írásismerő atyafi. A megsárgult papírlapokról korszerű frisséggel árad a Hirschkorn Sándor aranymondásainak értelme, jóízű humora.

A folyóirat címlapján ez áll: „Szünóra, 1-ső szám. Komoly, majd mulattató, de mindenkor tanulságos folyóirat. Szerkeszti és kiadja Hirschkorn Sándor Alsó-Szeli evang. lelkész.” Lejebb római számokkal az évszám: „M D C C C L X X.”

A belső oldalon versben írva következik „Újévi jókívánata Alsó-Szeli evang. lelkésznek Hallgatóihoz.” A vers érdemes arra, hogy mi is meghallgassuk:

„Ez esztendőt néktek Isten boldogícsa,
Tőletek nyavalyát, s a bút elfordícsa,
Kártékony angyalit messze távolícsa,
Egészséget, s békét közétek szállícsa.
Ne sebhesse szívét az édes anyának.
Magzatja halála, elhúnyta társának;
És a ma kesergő özvegynek, árvának
Forduljon öröme árja sírásának.
Hozzon ez új áldást házasi rendekre,
A jó indulatú, kedves gyermekekre,
Serdülő ifjakra, virágzó szűzekre,
Példás véneinkre, s a hív cselédekre.
Ki örökjéből él régi eleinek,
Lássa bő termését zsíros mezeinek:

Áldás a földműves fáradó kezének,
Szedje jól gyümölcsét sok verejtékének.
A mesterembernek folyjon a munkája,
Az igaz kalmárnak keljen portékája;
Tisztes kereskedő kiadott summája
Mindenkor haszonnal térjen meg hozzája.
Legyen ez élőknek vidám újesztendő,
Vidámban tesszen fel majd a jövőendő;
Ha végórája üt, ne legyen rettentő
Senkinek, ki ebben a sírba menendő!!!"

Eddig tart a vers. Aztán így folytatja a lelkes szerkesztő:
„Miután újévet kezdünk, olvassatok az
Élet bölcsességéről, vagy Szerentse útjá-
ról. Jelen sorok az életbölcsesség főbb vonásait érdekes
és a gyakorlati élet minden ágaiban egyaránt használható
alakban nyújtják. Adja az ég, hogy azok minden olvasóma
nézve jótékony hatásúak legyenek.

Nincs drágább kincs a világon, mint az idő.
A rest ember pedig az időt vesztegeti el, tehát azt veszte-
geti, ami legdrágább kincs. A henyélés az ördög
párnája; sok betegség szülő anyja, s rövid életünk rágó
férgé. Pedig a férges gyümölcs hull le a fá-
ról leghamarább. Valamint a rozsdá előbb
megeszi a vasat, mint annak okos használá-
ta, úgy a túnyaság előbb elnyövi az életet,
mint a munka. A kulcs is addig fényes, míg
használtatik. Ha szeretitek az életet, ne vesztegessé-
tek el az időt, mert éppen ennek perceiből van összerakva
az élet... Ki sokat alszik, keveset él, mert az
alvás a halálnak képe. És mégis mennyi időt vesz-
tünk el alvással, nem gondolván meg, hogy az alvó róka
csirkét nem fog; — hogy kedvünkre kialakíthatjuk magun-
kat a koporsóban.

Ki mit egyszer elszalaszt,
Nem sírhatja vissza azt.

Csak múltával vesszük észre, hogy a hosszúnak látszó idő
is rövid volt. A henye örökös unalomban él, a munkás em-
ber pedig sohasem panaszkodik unalomról. Legyünk hát
munkások, s kevesebb bajjal többre érünk.

A lomha estig készül dolgozhoz, s nincs munkájának látat-
ja. Egyik lábad ott, másik itt legyen, mert ki csámpáskodva,
aluszékonyan húzza lábát maga után, s akkor izzad, mikor
eszik és fázik, há dolgozik, könnyen utóléri a szegénység;

— ellenben munkásemlernek egészség-gazdagság a jutalma.

Mit ér hát a jobb idők utáni sopánkodás? Ember teszi jobbá az időt, ha mozogni tud. (Ezt az aranyigazságot mintha csak a mi sopánkodó korunknak írta volna jó Hirsch-korn Sándor... De olvassuk csak tovább a kopott írást.)

Ugyes embernek mester a neve. Szorgalmas ember nem szorul óhajásra. Ki reményből él, éhen hal meg; a nyereség munkával jár. Ha birtokon nints, két karommal kell keresnem kenyeremet.

Hiszen meg volt mondvá
Még Ádám apádnak,
Hogy verejtékkel fogsz
Keresni a szádnak.

A mesterség fölér földbirtokkal, a kézmű hivatallal, mind a kettő vagyont szerez s tiszteletet, mert: A pénz ember, ség. A ruha tisztesség.

De nemcsak immel-ámmal kell hozzálátni a mesterséghez, hanem derekasan, egész erővel s örömmel nekifeküdni annak, mert: A kénytelen munka kettős teher, ellenben:

Ki mit örömmel tesz,
Nagy terhére nem lesz.

Nem is lehet nagy terhére, mert a hasznos munkában a fáradtság soha nem nagy; már pedig minden mesterségnek a ranya a feneké; tehát ki kell azt tanulni mind fenekig, s űzni egész elszántsággal, s kítűró szorgalommal. A szorgalmas ember soha sem fél a nyomortól, mert ha bekacsint is olykor a szükség a munkás ember ablakán, — ajtaján belépni mégsem merészel, sem a kisbírák nem koptatják küszöbét az adósságért, mert a munkás embernek az adó is elviselhető, de elviselhetetlen annak, ki tunyaságból rakásra gyűlni hagyá.

Kinek egy nehéz,
Kettő nehezebb lesz.

És így csak rajtatok áll, hogy kincsre akadjatok, mert a szorgalom a kincsnek édesanyja... Ime, egy atya rest fiainak azt mesélte hogy kincsét szántóföldjén ásta el, de csak egy ásó mélységre s ki mélyen szánt, megtalálja. És megis találták ők azt mindnyájan, pedig többször is; mert a mélyen szántott földön a bő termés igenis kin-

cset hozott. Szántsatok hát ti is mélyen, míg a restek két fülökre alusznak, s kincset találtok ti is.

Az ég semmit sem tagad meg a munkástól, — munka után fizet Isten is. Ki a füstöt nem szenved, nehezen melegszik meg. Ki a munkát kerüli, gyomrát nehezen tölti! Fekete tehénnek is fehér a teje, — az ágas fát pedig még a boszorkányok sem fejthetik meg, s azért kaparj kurta, neked is lesz! (Itt a szellemes szerkesztő nemcsak a szólás-mondások mély értelmével, de azoknak fordulatosságával, meglepő kapcsolataival is hatni akart.)

Dolgozzatok hát ma, s ne halasszátok azt holnapra, mit ma elvégezhetek, mert nem tudjátok, mikor rántják ki alólatok a gyékényt, vagy holnap nem gátol-e valami munkátokban.

Egy ma felér két holnappal. Ugyebár, ha egy jó Úrnak szolgálatjában állnátok, nemde, pirulnotok kellene, ha keresztbe vetett karokkal találna benneteket?! De ti legtöbben magatok urai vagytok, piruljatok hát, mikor magatokér rajtakapjátok a rescségen, holott magatokért, családokért annyi munka váraozik reátok. (Micsoda nagy erkölcsi érzékenységre számíthatott ez az író prédikátor, mikor ezt a gyönyörű aforizmát papirosra vetettel! Vajjon lehetne-e manapság a pirulásra, mint önnevelő tényezőre hivatkozni? ...)

Amint szaladsz,
Úgy haladsz! —

Ragadjátok meg hát szerszámokat, vagy az eke szarvát, de istenesen, minden gög nélkül, mert a kesztyűs macska egeret nem fog. Igaz, hogy sok dolog vár a földművelőre, s mesteremberre; de osszátok csak jól fel, fogjatok hozzá lelkesen, s csudákat fogtok tenni, mert idővel a vízcsepp is átlukasztja a követ... Egyik nap mestere a másíknak. Szorgalommal és kitűréssel a kis éger átrágja a vastag kötelet; — s bár egy ütéssel nem vágthatni le a fát, de több csapás megejti végre a legvastagabbat is.

De azt fogja valaki közületek mondani, nem szabad-e néha kipihenni magunkat? — Egy nap nem a világ. — Én azt felelem: használd jól idődet, ha pihenni kívánsz: csak munka után édes a nyugalom. A rest nem pihenhet, mert a heverés és pihenés közt nagy a különbség. Igen is sok ember munka nélkül szeretne élni, mint az eb is húst venne, ha pénze volna. A paradicsomba is úgy helyezé

Isten az embert, hogy dolgozzék benne. A hasnak nincs füle; s mégis ez a gazda a háznál. Kinek nincs miből és mégsem dolgozik: hátán háza és zsebében üres kamrája. Más egyebe csak jégen írott kép, mely nem sokáig ép.

Ki emberbe bízik,
Nádra támaszkodik.

Más lováról hamar leszállítják az embert, s mégis gyalog jár, ki fűzfapariján lovagol. Fogd meg hát nehezebb végét a dolognak, s magad urává tesz. Szorítsd a munkát, s rajtad segít... Szorgalmas fonónak jó inge mindig lesz, — a szegény ésszel — a gazdag pénzzel megy előre; pedig bocsorban keresni, s csizmában költeni az okosság. — A becsülettel keresett vagyont a tisztelet szokta követni.

Folytatása a jövő hónapban következik."

Ezzel vége is van a folyóiratnak. Sajnos, a következő hónapi folytatásról nem tudunk. Mintha Hirsch Korn Sándor megelégette volna a jó tanácsokat. Hiszen amit ezekben a kézzel írott sorokban összesűrített az „Élet bölcsességéről”, az nemcsak egy hónapra, hanem egész esztendőre, sőt egy életre is elegendő volt. Az újévi számmal tehát meg is szűnt a „Szűnóra”, de-hogy Alszószeli népe nemcsak olvasta, hanem meg is fogadta tollforgató papja bölcs tanácsait, arról a falu lakóinak közmondásossá vált szorgalma, munkaszeretete, s az ennek nyomában járó anyagi jólét tanúskodik. A nép józansága, boldogulása vallásos lelkének, dolgos kezének gyümölcse, s ezt az egyszerű igazságot Hirsch Korn Sándor az 1870. esztendő első napján így fogalmazta meg: „munka után fizet Isten is.”

B. B.

NYÍRESY-TICHY KÁLMÁN:

A GÖMÖRI PÁSZTOROK DISZITÓ TECHNIKÁJÁRÓL.

Gömöri tájakon is egyre ritkábban találunk már remekelő pásztorokat, akik cifra karikásnyelet, pásztorbotot, készséget faragnak s ezeket a mindennapos használati tárgyakat idegen hatásoktól ment, tiszta képzeletünknek virágos formáival borítják el. A pásztorművészet nálunk is halódik, minden morzsáját érdemes felszedni, összegyűjteni s menteni a feledés elől.

Ennek a hajdan oly gazdag népművészeti ágnak korai elvirágzása nem lokális jelenség. A mai Magyar ország legtisztább etnikuma területeiről is Hiób-híreket hoznak a kutató szakemberek.

Ezek a megállapítások a kisebbségi magyar népszigetekre fokozott mértékben érvényesek. A kisebbségi helyzet a hangsúlyozottan faji megnyilvánulásokat természetszerűleg minden területen szűkebb keretek közé szorítja. A népművészetnek kedvező légkör, a zavartalan, hamisítatlan népi közízlés egyre jobban hiányzik, megfertőzi a gyáripár, a városi módi beteges hajszolása, a „szigetmagyarság” pedig az élet megnehezült gondjainak terhe alatt elveszti azt az örömet, belső lelki sugárzást, melyből a szépalkotások szomjúsága fakadt.

Ez a helyzet magyarázza, hogy a felső Sajó-völgyén is csak elvétve bukkanunk művészkedő pásztorokra. Nehéz így széles áttekintést adni az egész tárgykörrel, inkább néhány olyan részletkérdést igyekezzünk megvilágítani, melyekhez az eddig feltalálható szerény anyag kellő anyagot nyújt.

A vidékünkön még művészkedő pásztorok nagy előszeretettel alkalmazzák az ólmós technikáját úgy karikásostor-nyelekre, mint pásztorbotokra, balta- és fokos-nyelekre. Emellett a további cifrázáshoz apró sárgarézszőgeket használnák. Faanyagok ostonye-

lekhez a szilvafát, pászto botokhoz a fekete barkócát, balta- és fokosnyélnek legszivesebben az akácát veszik. Az anyagot nem választják ki olyan gondosan, mint például a Dunántúl, vagy Tiszahát remekelő pásztorai, akik a fát évekig szárítják, az ostornyélnek valót nyersen „meghordják” és ideiglenes szíjjazással egy évig is használják, mielőtt végleg kidiszíténék, hogy addig a szélben, esőben, napon a fa teljesen „kiérjen” s a nyél meg ne repedezzen. Így megesik, hogy a frissen vágott fából készített bot beszárad, az ólombeöntések pedig magasan kiduzzadnak.

Az ostornyélnek valót szilvafából olyképen hasogatják, hogy a fiatal, de már elég „derék” törzset megfelelő hosszú darabokra fűrészelik s egy-egy ilyen darabot hosszában négyfelé hasítanak. Ezekből nagyolják ki aztán a nyélnek valót. Az egészen fiatal fát, — amelyből csak egy-két nyél telnék ki, nem használják, azt mondják rá, hogy „nincs színe, sem ereje”. A kinyagolást baltával, a finomabb kifaragást azután bicskával csinálják. A Dunántúl remekelő pásztorainak egész kis törvénytáruk van a karikásnyél súlyára, hosszára, arányaira, a tulajdonos karhosszához, marka erejéhez szabják a nyél minden részét; ennek a gondosságnak itt alig van nyoma, inkább ötletszerűen, vagy az egyéni szükséglet szerint alakul ki a nyél formája, súlya és hossza.

A bicskával kiformált nyél felületét üvegpapírral („smirglipapír”) csiszolják egészen símára. Így elkészítve leginkább valamely esztergályos munkához hasonlít, de mégis a meleg emberkéz munkája érzik rajta, mely tökéletlen szerszámával, de alkotó-örömben égő szívével a felület minden parányán áthaladt. A jól megválasztott szilvafa „maga színében van”, azt nem kell „festeni”, ami alatt a pácolás, barnítás, szín-erősítés különböző módjait értsük, amilyen a hamuval való kezelés, a „pállítás”, szalonnabőrrel kenegetés és a többiek. A szilvafa-ostornyélnek ez a saját színe kellemes

piros-barna, s ez a használat közben, valamint az utánkengetés miatt még egészen a sötét viola-barna árnyalatig sötétedik.

Ha a nyél elkészült, a „cifrázás” következik. Még mielőtt bicskájához nyúlna a pásztor, hogy a cifrákat a fára felkarcolja, csak úgy fejben elgondolja, hogy mit is akar, miféle díszeket rakjon fel a nyélre és megállapodott gondolatait minden vázolás, kiméretegetés nélkül rögtön a fába karcolja. A szerszámnak, anyagnak és díszítő gondolatnak ez a szoros, benső összekapcsolódása okozza aztán hogy az ostornyéldíszek mindég anyagszerűek, stílusosak és tökéletes térkitöltőek. Mert munka közben a remekelő pásztor már arra is gondol, hogy felkarcolt díszítéseit ólommal jól kiönthesse.

A nyél bütykös részeit többnyire körülfutó szalagokkal övezi, melyeket zeg-zugos tördeléssel, vagy párhuzamos vonalak haránt-kapcsolásaival gazdagít; az orsó-alakú részeket hosszában díszíti s ezek többnyire kétszer, vagy négyszer ismétlődnek a nyél kerületének felszínén. Ezek a hosszanti díszek rozmaringágakat, vízi liliumleveleket, vagy fűzfaágakat és hasonlókat stilizálnak, lévén ezek a motívumok legalkalmasabbak a jól folyó ólombeöntés céljaira. „Zsákuccákat”, vagyis olyan részleteket, melyekbe az ólom befolyjni nem tud, nem karcol.

Ha a felkarcolt díszítések elkészültek, — amint egyik pásztor mesélte: „ha evvel elkészültem, megvizsgáltam és helybenhagytam”, — akkor a díszítések bemélyítésére kerül a sor, ami abból áll, hogy a bicskia hegyét most már jól, mintegy 3 mm mélyen, beleereszti a fába, a felkarcolt formák jobb és bal oldalán. A közbeeső fanyagot aztán türelmes faragcsálással eltávolítja, kiemeli, úgy, hogy a motívumok 3 mm mélységű kis meder alakjában kigyóznak a nyelen. Ennek a medernek a széleit még alá is kell vésni, vagyis a meder kereszt-

metszete egy befelé szélesedő szöveget alkot, mert csak így marad benn az ólom. A meder felekének egészen egyenletesnek, hepehupás emelkedések nélkülinek kell lennie, hogy az olvasztott fém beöntésekor meg ne akadjon.

A formák beöntéséhez önt, vagy önötvözetet használnak. Az ötvözetet „tisztá kompozíció”-nak nevezik. Az ólom hamar feketedik, a kezét piszkítja és túlságosan puha is. Némelyik mesterkedő pásztor az önt, másik az ötvözetet dicséri és szereti jobban. Mindkettő utánfeketedik egy kissé, de puha ronggyal átörölve hamar visszanyeri szép fényét. A fémet szabad tűzön, olvasztókanálban olvasztja, de arra alkalmas időben. Valamennyi pásztor egybehangzóan hangsúlyozza, hogy borús időben az öntések nem sikerülnek; ezért verőfényes, napos időt választanak.

A nyél beöntése nem egyszerre történik. A forró érc a túlságosan hosszú csatornák befutása közben kihülne, aztán meg a díszítő minták egymástól elkülönített szakaszokból állanak. Minden ilyen szakaszt külön öntenek be. A legtöbb nyelet 6—8 ilyen külön díszítő szakasz borít, ezért ugyanennyi öntés szükséges. A beöntendő részletet erős, sima papírossal szorosan körülcsavarják és zsinórral feszesen körülkötik. A díszítés alkalmas helyén öntőnyílást hagynak, ahová az olvasztókanál csőrét illesztik s így töltik be a forró ércet. Balkézzel, a papirborításon át markolják a nyelet s jobbkézzel öntenek. Gyakran átégeti a papírt a túlságosan forró érc, de a pásztor, akár Mucius Scaevola, el nem bocsátja a nyelet, inkább eltüri az égett sebet, semhogy munkája kárba vesszen. Ha a kezét ott tartja, az érc nem futhat szét, megdermed s az öntés még mindig sikerülhet. Ha kifutni engedi, elromlik az egész. Nagy gonddal és figyelemmel kell végezni ezt a munkát. Így mondják:— „Úgy dolgozunk, mintha némául volna az ember.”

Mikor az öntés kihült, lecsavarják a papírt s az öntvény nyers felületét, ahol esetleg a díszítőmintákon túlcsgott, — bicskával óvatosan lefaragcsálják. Lassan, nagyon vigyázatosan, hogy a vésett mederbe beszorult öntvényt ki ne lazítsák. Reszelőt nem használnak, pedig sokkal egyszerűbb volna, de felsebezná a fát, s erős lökéseivel meglazíthatná a fémet a mederben. A bicskával való letisztogatás után üvegpapírossal csiszolják át az egészet, amikor már az öntvény és a fa teljesen egybefolyó síma felületet ad. Ha az öntés minden elővigyázat mellett is néhol fel lazúlna, vagy öntési hiba miatt nem illeszkedett volna be jól a mederbe, ott lyukasztóvassal előbb átlyukasztják, aztán kis rézszeeggel hozzászegezik a nyélhez és a szögecske fejét lecsiszolják. De ez már foldozás-számba megy és nem vall becsületet a pásztor, aki munkáját szögezéssel javítja. Más azután a díszítő szögezés, mikor a beöntött óncirádák közé rezszegekkel még apró cifrákat, vagy csak egyszerű pontozást, esetleg kezdőbetűket, egész nevet, évszámot ver ki a remekelő. Ilyenkor is árral lyukasztják elő a szög helyét, hogy a beverésnél már biztosan fusson a szög a lyukba s ne üsse félre a kalapács.

Ha az ónnal beöntött díszítő elemek elég szélesek, akkor még további cifrázás díszíti őket, amit „aszúrozásnak” nevez a pásztor. Az óndíszítés középvonalán végigvezeti a bicska hegyét, közben ide-oda rezgetve, ami finoman zegzúgos, bekarcolt vonalat ad a fémen és friss csillogásával, — később besötétedő oxydrétegével, — érdekesen sűríti a díszítő hatást.

Karikásostornyélehez a „nyakló” gyűrűjét, — azt a fémgyűrűt, melybe a „korbács” (— ostorszíj) első hurkát vetik, — úgy készítik, hogy a nyél végét mélyen és elég szélesen megfúrják, egy gyűrűalakúra hajlított vaskammó két végét beleillesztik s ónnal beöntik. Máskor ismét a nyél végét gomb-alakúra faragják s az

alatta lévő nyak-rész kapja a szíjhurkot és tartja az első karikát, melybe a „karikás” illeszkedik.

: Ugyanezzel az önbeöntő technikával készülnek a pásztorbotok is, jóval egyszerűbben és kevesebb fáradsággal, mert a pásztorbotot csak a bunkós felső végén díszítik, legfeljebb arasznyi hosszon. Ennek is jórészt foglalja el maga a „binkó”, amelyet tömören öntenek legfeljebb karcolásokkal díszítik. A pásztorbot beöntése egyetlen papirborítással készül. Motivumai többnyire egyszerűek, hosszanti, vagy párhuzamos vonalak, közbeékelte összekötő vonalakkal, melyeknek negatív formái apró szív-, vagy levél-alakokat adnak ki.

Néha csontfejet kap a pásztorbot; ilyenkor a csontfej belsejét ónnal öntik ki s a tetejére még lezáró sapkát húznak, amely ugyanolyan széles, mint a csontfej felső pereme. A csontot bicskaheggyel bekarcolt ábrákkal díszítik, amelyek azonban meglehetősen szegényesek és egyszerűek. A csont tehát lábszárcsontja, annak kürtösen szélesedő darabja. Ezt használat előtt jól kifőzik s megtisztogatják. Nem hallottam róla, hogy formafára felhúzza formálnák ki, mint a somogyi pásztorok csinálják. Csak annyit mondott egy sajtóvölgyi pásztor, hogy igen ritka alkalmas tehénlábszár csontot találni. Egyik „cimborája” ajánlott neki egy darabot s dobta felé kinn a legelőn, — „de mikor dobta felém, már akkor láttam, hogy nem jó” — mesélte. Büszkéek arra, hogy röptében, első pillantásra megítélik az alkalmas, vagy rossz anyagot.

A pásztorbot egyébként „fekete barkóca” fájából készül. (Berkenye.) Szívos, kemény mégis rugalmas és ellenálló. Nem nagyon sok van belőle mifelénk, messze földet bejárna érte és nagyon számontartják a lelőhelyeit. Nálunk a szillicei mézsfennsíkon és elágazásain, Jablocán, Körtvélyesen, Paskaháza fölött, Szillicén vannak fekete barkócák. A frissen kivágott fát (melynek nem kell éppen tökéletes egyenesnek

lennie, sőt azt mondják, hogy ha görcse, hajlása van, még szívósabb, ügyesebb és az is tény, hogy az ilyen szemre görbe botok is kitűnően állnak a kézbe) „megpállitják”, vagy „pállasztják”. Ez tulajdonképpen tűz fölött való piritás, kéreg-égetés. A módját Radics Gyula betléri pásztor így mondta el: — „Rakjunk egy jó tüzet, mikor a tűz jól lohol, (= lángol) rendesen rátegyük a botot. Vastag végével kezdjük és úgy forgasuk, óvatosan toljuk tovább, hogy híjja egyformán melegedjék át. Aztán levegyük, megnézzük, meghasadozott-e a híjja neki, aztán ha igen, leszedjük kézzel”.

Ugyanezt az eljárást Susán József páskaházai pásztor így mondta el: — „Az úgy megyen, hogy kint rak az ember egy tüzet, a botot felibe tartja osztán mikor a haj lángot kap rajta, akkor a lábunkkal meghajlitgatjuk, amíg a haja leválik. Akkor már elég is, mert ha tovább pállasztjuk, a színe pergolódik”.

A pállasztás tehát lepörköli a bot héját és a fát magát is megpiríttja egy kicsit. Ha túlpiritják, fekete lesz s elveszíti igazi becsét. A jól sikerült pállasztás után a bot szép barnapiros.

Susán József szerint az alkalmas, kiszemelt fát h o l d ú j s á g k o r kell levágni a tövéről, akkor a legjobb. Ugyanő a pállasztás utáni további eljárást így mondta el: — „Amikor a pállasztás után a bot haja leszedődött, forrón bekenődik a bot disznózsírral. Pár óra múlva forrózott hamuval bekenődik. Tizenkét órát abban áll. Annak leteltével tiszta vízben lemosódik, kikenedik zsírral, osztán megy a füstre. Füstön van hetvenkét órát. Minden négy órába megpuccolódik és újra tiszta zsírral bekenődik. Utoljára osztán megint megpuccolódik és akkor kész. Így használat közbe időnként tiszta ronggyal meghúzzuk, de már ő nem veszi a színét”.

Ugyanez Radics Gyula szerint így megy: — „Pállítás után a botot szépen befestjük főtt hamuval, forrón, olyan sűrű legyen mint a kukoricakása, ezt forrón ráta-

pasztjuk, rajta marad 24 órát, akkor lemössuk, száraz ronggyal letöröjjük, bekenjük egy csepp zsírral és kész.”

A baltanyél akácfáját apró rézszegekkel díszítik. Pásztort, juhot, birkát, lovat s a pásztorkodás köréből vett egyéb figurákat ábrázolnak így. A baltafejet ügyeskedő kovácsokkal készíttetik, akik a balta acéljába sárga- és vörösrézsodronyból figurákat vernek be, kemény acéllal elővéssett mederbe. Némelykor rézmetszet hatású ábrákat is készítenek ezek a falusi kovácsok a kanász-, meg kerülő-baltákra, előrajzolás után kalapáccsal vert véső hegyével. A balta acélját megmunkálás közben nehéz satuba illesztett fapofák közé szorítják, mert a rézbetétek medrének elővésése s a rézsodronyok bekalapálása kemény munka s ugyanakkor a balta acéljának sima felületét már nem szabad fölöslegesen megsebezni. (Bakos József sajtóháza kovácsmesternél megfigyelt részletek).

A POZSONYI RÁDIÓ JUBILEUMA.

A csehszlovák rádiójournál pozsonyi osztálya február 4-én ünnepelte kétéves jubileumát annak, hogy rendszeres, napi magyar műsoradásait megkezdte. A rádió magyar szerkesztője ezt a jubileumot nagyra keretezte és méltán. Mert e jubileumi pontnál el kell ismernünk műsorpolitikai készségét és hozzáértését a szűkreszabott magyar idő vezetéséhez. Naponta ugyanis csak 120 perc áll rendelkezésére, aminek felhasználása és megszerkesztése nem kis rizikóval jár. Mert az idő rövidsége bizonyos fokú dilettantizmus és sekélyesség veszélyét hordozza magával. A szerkesztő teljesítménye mellett elismeréssel kell szólanunk még a rádiónak arról a tevékenységéről is, amit gazdasági és szociális téren mutat fel. A szegény és a garasokra utalt íróit segíti anyagilag és munkára ösztönzi.

A műsor tartalmi részéről is elismeréssel lehet írunk, bár e téren kifogásolni valónk is van. De a szlovenszkói, az erdélyi és a jugoszláviai magyar irodalom érdekében tett munkássága nagyon hozzájárult a problémák megvilágításához, szépirodalmi és kritikai előadásai pedig sokszor egyedüliek voltak e téren.

Azonban amikor a rádió eme jó oldalairól megemlékezünk, nem felejtjük el az árnyakat sem, mert hisz ezeknek a megmutatása segítheti a rádió jövőbeni gyakorlatát is.

1. Így a jubileumkor első árnyként kell megjegyeznünk azt, hogy a rádió nem a magyar nép rádiója. Túlnyomó többségben távol van a magyar népi lélektől és általános felfogástól az, amit a pozsonyi rádió kisugároz. A magyar lélek-rádió nincs beállítva erre a hullámhosszra. Mert „előre megfontolt szándékkal” a különféle gyártott és nem természetileg előállott véleményeket akar ráerőszakolni a magyar hallgatóra. Nézzük meg csak a heti kultúrakuratóriumokat, amelyeknél ritka esetben nem történik támadás — bármilyen formában — a magyarság ellen. Gyakran a kultúrmagyarság ellen. Tudjuk, hogy a rádió magyar osztálya nem lehet más politikai nézetben, mint az egész részvénytársaság. De legalább respektálja a magyar hallgatóságot azáltal, hogy ügyesen kitér, avagy pedig objektíven hallgat esetleg tapintatosan fogalmaz. Ez a rádió soha nem lesz a magyar hallgató kedvence, ha a másik magyart támadja; elvégzi ezt helyette a szlovák rész ügyis lelkiismeretesen. Szerencsés lenne, ha a jövőben a szerkesztőség respektálná az általános felfogást, nem úgy, mint

a multban (a nagyszombati egyetemről dec. 13.-án, a kisebbségi iskolákról stb.)

2. Erre vezethető vissza a szelekció az előadók katasztrófájában. Sajnos, nagyon sok szlovenszkoí tudós, művész, író és kultúremler hiányzott a mikrofón elől. Ismerem az érveket ebben az ügyben és bizonyos határig respektálok. A rádió jan. 29-iki anketáján ezt megemlítettem és ott hárman is védték a rádiót azzal, hogy bizonyos körök szellemi szankció alá vették a magyar adást. A szankció jogosságát azonban el kell fogadnunk. Mert nem kívánható, hogy a mostani szellemű gyakorlat mellett az egész magyarság fényjelzését megkapja a rádió. Tessék váltóztatni a szellemiségen! De így, hogy a magyar többség képviselői csak színtelen előadásokat tarthatnak, a separált kisebbség pedig nyilatkozhatik szabadon kultúrpolitikai, sőt politikai kérdésekben is — a közreműködés meghamisítását jelentené a magyar közvéleménynek. A rádió cenzúrája nem engedi a helyneveket magyarul olvasni, egy szociográfiai tanulmányt visszaad azzal, hogy abból esetleg a magyar szegényember nyomorára lehetne következtetni, magyar tárgyú verseket kihúzó stb. Ezek olyan dolgok, amelyek maguk csinálják meg a szelekciót. Pedig ez ártalmára van nemcsak a rádióknak, hanem annak a magyarságnak, amelyet bojkottál szankcióival.

3. És végül: az alig 20%-ot kitevő munkásságnak negyed-órása van, amit egy párt teljhatalommal vezet. Ezzel szemben a kb. 75 %-ot jelentő földműves és falusi nép nem kapja meg a maga idejét. Szerencsés lenne, ha a rádió a jövőben ezeknek is beállítana heti negyedórát, amelynek vezetését a SzMKE-nek adná, hogy ott politikamentes (a Járási Közművelődési Tanács nem az!) népnevelési előadást vezessen. Így jutna el a rádió a magyar néphez.

Most ünnepeljen a rádió — joga van hozzá. Mi is részt veszünk benne, de abban a reményben, hogy sarkalatos észrevételeink meghallgatásra találunk. Mi a jubileumnál ezt jegyezzük meg, ezt a két világ közti különbséget, hogy dokumentáljunk; a műsortechnikára itt ezért nem térünk ki.

V. S.

SZINHÁZ, FILM, RÁDIÓ.

Budapesti bemutatók
VIII. Henrik.

A Nemzeti Színházban tartották meg Albrecht Joseph történelmi színművének világbemutatóját.

Bizonyos, hogy az osztrák szerzőt, de a Nemzeti Színház is a világsikerű Kordafilm készítette a színmű megírására és előadására. A bemutató után más indokolást nem találunk. A darabot Egyed Zoltán, a befolyásos kritikus fordította magyarra, az ő ujságírói nyelvén. Mégsem ez a mű hibája, hanem az a tény, hogy nem egységes. Felépítése a történelmi-drámai sablon szerint való és itt-ott még a naiv rémdrámába is elhajlik. Helyenként ugyan a XVI-ik század hangját is hallani, körülbelül annyit, amennyit a szerző az előtanulmányok alatt magába szedett. Legnagyobb részt csak a hangszín történelmi, de nemritkán a XX. század nagyvárosi utcahangja is jól kivehető.

A régmúlt, különösen a színpadi-irodalom részére kiválóan alkalmas kalózterület. Pontos évszámokra, közzismert történelmi nevekre és egy-két köztudomású történelmi eseményre már felépíthető egy úgynevezett történelmi-dráma. Nem akarjuk tagadni a történelmi dráma létjogosultságát, bizonyos értelem-

ben vett szükségességét, de mindezt meg kell tagadnunk Albrecht Joseph VIII. Henrikétől. Ez a Henrik csak egy örökké nőre-éhes túlzottan hiú férfi. Őt felvonáson át egy pillanatra sem tudja az író Anglia királyává emelni. Őt felvonáson át egy jelenésnyire sem — még a halál jelenésben sem — tudja emberré tenni. Őt felvonáson át csak szerelmi ügyeit intézteti vele: „Szerelmek mind a vérpadig”. A XVI. századnak e veszedelmes nagyemberéből nem kapunk semmi mást.

A darab VIII. Henrik házasságai őt képbe besűrítve. Hogy az előadásilag izgalmassá fűtött udvari levegő mennyire hat a nézőre, az tisztán a néző vérmérséklete dolga. (Attól is függ, hogy ki mennyit látott, a világháborúból.) A szokott udvari ármánykodások és ahogy az akkor divat volt, hogy mindenki tarsolyában hordta a saját halálos ítéletét, — adják meg a nézőtérnek is az ilyenkor kötelező izgalmas léggört.

Henrik az első felvonásban, hogy elválasszák spanyol Katalintól és elvehesse Boleyn Annát, az egyházzal is szembeszáll. Itt még van egy kis politika, intrika, lázadás, szóval történelem, de innen kezdve már filmszerűen és jó nagy lépésekben pereg a da-

rab. A második felvonásban Boleyn Anna már királynő és gyermeket vár. A várva-várt trónörökös megis születik, de nyomban megis hal. Ezzel vége Boleyn Annának és a Boleyn uralomnak is. A harmadikban Cleve Anna a soros feleség. Ezt a házasságot a diplomácia tanácsolja, de Henriknek később nem tetszik az asszony bőre és ezért a házasság-szerző Cromwell életével fizet. A felvonás utolsó pillanatában tűnik fel Howard Katalin, — az új feleségjelölt. A negyedik felvonás díszlete már a Tower egyik cellája. Szegény Howard Katalin szerepe szereint is csak most jut szóhoz. Amivel vádolják, a házasságtörésben nem bűnös, mégis el kell vesnie, mert szerelmes, — de nem Henrikbe. És itt még az eddig pergő darab is megáll, mert a sorrendben hatodik királyné főprobát tart a nyak, illetve a fejvesztésből, — nyílt színpadon. Behozzák a valódi-hársfából készült nyakveszejtő tőkét, sőt a vöröskosztümös hóhér is bevonul súlyos nyakvágó-kardjával és véstjósloán áll a színpadon. Ekkor a bátran halálbamenő leterdepel a tökéhez és a nézőtérén mégsincs egy halvány sikoly, sőt a mai sebésztechnikától elfásult nézők alig valamivel kíváncsiban tekintgetnek a színpadra. És az „exkirályné” feláll — talán kissé unottan is — és azt mondja, a tökére cé-

lozva; „olyan jó hársfa-szaga van.”

És a darab súlyos eszendőket könnyedén átugorva még egy utolsót perdül. Most a változatosság kedvéért újból egy férfit végeznek ki, — Norfolk hercegét. Nyolcvankettedik kivégzés — jelenti be a kivégzések könyvvezetője. (És a nézőtérén újból semmi hatás.) Majd jön VIII-ik Henrik, karján a VII-ik feleséggel, súlyos betegen, hogy betetőzésül a nyílt színpadon is láthassunk egy halálesetet. Ez be is következik.

A túlzott VIII. Henrik irodalomtól elkopott királyfigurát a Nemzeti színpadára hosszú idő után visszatért Csontos Gyula alakítja, színpadilag teljesen kifogástalanul. Egyetlen hibája, hogy a nagy Henrik-alakítók hatása alól nem tud szabadulni és így játéka kissé vegyes benyomást kelt. Ő, aki egy teljesen egyéni színésszé játszatott művész, csak önmagát adva sokkal többet adhatott volna. Titkos Ilona — ugyancsak a Nemzeti Színház új tagja — mindent játszhat jól, operettet és doktor szabójucikat, csak éppen egy dráma királyi asszonyát nem; Boleyn Annát, Tőkés Anna színpadilag is jelentéktelen szerepében nem fejlődhetett ki. Csak két színész szólalt meg a kor, és mégis a színpad hangján; Maklár Zoltán és Abonyi Géza.

Az előadás két valóságos

főszereplője, a kosztüm és díszlettervező: Nagyajtai P. Teréz és Varga Mátyas. Az ő munkájuk korszerű is és színpadszerű is. A pergő rendezésből nem hiányzott a mozgalom, szín és érdekesség, csak az, ami a darabból is, — a korszerűség.

IFJU HORVÁTH PÁL.

(Nemzeti színház)

Földes Imre azok közül való, akik a mai operettes színmű-műfajt kitermelték, mondhatjuk tökéletesítették. (A konjunkturális időkben konjunktúra-drámákat is írt, de azoknak a kora már lejárt.) Ifjú Horváth Pál című darabjában, mint aki könnyíteni akart a lelkiismeretén, a fiatalság súlyos problémájáról írt könnyebb darabot. „Ifjú Horváth Pál”, a fiatalság súlyos problémáját tárgyalja, a könnyű zenésjáték határán. A jószándék így is jószándék marad, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy az író a színházi kasszasikerre is különösen tekintettel volt, — még irodalommal sem terhelte e nagyérdemű közönséget. Hogy helyenként mégis ostromozza a nagyérdemű közönséget, botorságait, annak is megvan a maga oka. A közönség ezt szívesen veszi a színpadról, különösen, ha mint itt történik, színpadi pártoszba csomagolva kapja. Sőt mulatságosnak tartja, hiszen abból neki úgysem szól sem-

mi, hanem csak a székszomszédjának.

A darab elemei még, színeség, vídamság, ötletesség és érzelmesség.

Tartalma: a szegény, de életrevalóan találékony mérnök és a hatalmas elnök kisasszonylánya megismerkednek és bár küzdelmesebben, mint a nagysikerű, szintén kasszadarab Százhuszas tempóban, — egymásra találnek.

Az eredmény az igazolás mondják a kasszasiker-színházak tájékán. És kitudja, lehet! Végtére is a fiatalság súlyos problémája újból hangot kapott, a közönség jól mulathat, és ha a pénztárkimutatás is megfelel a várakozásnak, akkor Földes Imrét és a színházat is igazolta Ifjú Horváth Pál és a nagyérdemű közönség.

Jávor Pál, a súlyos problémáktól terhes Ifjú Horváth Pál szerepében kezdi megszokni a Nemzeti Színház színpadát. A nagyrutinú Somlay Artznak és Makay Margitnak könnyű munkája van. Leginkább kitűnnek Sugár, Körti és Timár. Az új tagok közül ebben a darabban is Maklár Zoltán a legnagyobb nyereség.

BODNÁR LUJZA.

(Víg színház)

Újra egy teljesnevű színpadi hős, Szomor Dezső legújabb és legkedveltebb színpadi leánygyermeké. Az egyik legjobb magyar történelmi

dráma (II. József) nagytehetségű írója újból elhagyta a romantikus dráma, az ő igazi területét és csak egy romantikus lányalak bedobásával, egy korszerű mai színművet költött. A mai zavaros világtól és időtől olyan távolélő író, mint Szomor Dezső, ilyesmire nem vállalkozhatik. Ha mégis, akkor ez mint ahogy ez most is történt, megbukik. Ha nem is a költő, hanem a maitól más világból való hősnő. Ezt a költőt hősnőt nem lehet, így nem lehet egy mai darabba beépíteni. Ebben a keretben ez a hősnő csak egy túlmeszterkelt és kissé terhelt léleknek tűnik, ezek között az élesztett alakok között egyáltalán nem bír létjogosultságot szerezni.

A darabban a valóságos élet zajlik. A nagymódú ember duzzadt pénztárcájával elsodorja fiatal anyagi és erőszegény vetélytársát, — Bodnár Lujza oldala mellől. Az erkölcsben hívő és azt prédikáló „nagynevű” nagynéniről már az első komoly alkalommal kitűnik, hogy duzzadt-pénztárcapárti és a jobbmódért hajlandó kitérni erkölcsi hitéből is. A duzzadt-tárcás úr birtokba veszi Bodnár Lujzát és így harsogja tovább, a nézőtér felé, áljózan és álokos elméleteit. Közben eljut a képviselőiségig, majd a bársonyszék felé lendíti magát. Csak éppen Lujzát veszíti el útközben. Ez a karriérember ezt sem veszi nagyon a szí-

vére, csak mint minden kikönykölt helyezethez, előnyhöz, vagy díszhez ragaszkodik. A pénz és most már a hatalom tudatában is biztos a dolgában. És Lujza valóban, minden emberibb számítás ellenére visszatér hozzá.

Bodnár Lujzát az egész úton végigkíséri egy testileg és lelkileg rokkant pilóta, de ez sem Lujza, sem a darab sorsára nincs különösebb behatással. A többi szereplő talán mégkevésbé tartozik a darabhoz. A minden-lében-kánál öreg gróf, ennek későbbi barátja, az „egészségesen” romlott kis masamód, az „egészségesen” korlátolt szolgabíró és még néhány epizódalak, csak technikailag szükséges töltelék.

Lehet, hogy az író képzeletében szépnek, felsőbbrendűeknek tetszettek a főalakok, és szükségszerűnek a mellékalakok, de az bizonyos, hogy ő is divatos szerző módjára alkudozott a színpaddal. Így a mai színjátszásra beállított színpad könnyűszerrel legyőzte őt. Szomor érezte ezt és mikor már valami nagyon durvának tűnik, vágy hangzik neki, és akkor az éppen kéznél lévő szereplőjével elmondhatja, hogy, „az élet hangja”.

A darabban alaphangnak szánt, többször ismételt mese gyönyörű. Mikor az indiánhajósok belekerülnek a zuhatagba, sodró örvénylésbe és menekülés már nincs, derűs élethangon énekelni kezde-

nek és az utolsó perceket így megszépítve, zuhannak a halálba. Kár, hogy az ő alakjai olyan messzire vannak ezektől a rézbőrű hősektől, mint ide Indiánország, — vagy még messzebb.

Muráti Lili (Bodnár Lujza) az egyetlen, aki még segíthetne az írón, de ő szinte kellemetlenül egyhangú és játékvészegény. Góth Sándor úgy játssza a duzzadt-tárcás urat, mintha ez a szerep egyenesen az ő megrendelésére íródott volna. Somló István (a lezuhant pilóta) csak Lujza szerepével együtt állhatott volna meg. Néhány epizódszereplő jóval többet nyújt az élszereplőknél. Hogy Leövey Leó (a gróf) csak élete alkonyán juthatott szóhoz nagyszínpadon, az még a színház sorsával kevésbé törődőknek is komoly lelkiismeretfurdalást okozott, — a magyar színésztehetségek sorsát illetőleg. Olyan tökéletesen játszotta, hangsúlyozni kell, játszotta a darabba alig beletartozó grótot, hogy tekintélyes életkorára való tekintet nélkül azonnal szerződtek állandó tagnak. A masamódot Szombathelyi Blanka — ugyancsak — játszotta a nőszereplők közül messzekimagasló játékkészséggel és őt egyedül csak Tassy Mária közelíti meg — egyetlen jelenésében.

A rendezés és a díszletek, mint mindig vígszínházik.

HÁZASSÁG.

(Magyar színház)

Ha — ne adj Isten — lenne előzetes színházi-cenzúra, úgy Vaszary János darabjából jóesetben sem maradt volna több egy felvonásnyinál.

Házasság című darabja a nagyvárosi családi élet eltűzött keresztmetszete. A darab hangja is, — ugyancsak túlzottan — nagyvárosiasan cinikus. A szerző célja megmutatni az erkölcs telenséget, magáért a megmutatásért, magáért a mulattató hatású színjátékért.

Ez a darab egy időszerű színpadi témának a felületes és felelőtlen színpadra állítása. A szerző a maga nagyvárosi zsargon vidámságát állítja álarcnak a darab elé. Még arról is gondoskodik, hogy amit ez az álarc nem tud eltakarni, az szerzői-nyíltságnak, szerzői-bátorságnak lássék.

Életünknek alig van színpadralóbb „témája” mint a házasság. Alig van még egy élet-„területünk”, ahol több helyrehozni valónk lenne. Ezt a témát megmutatni, ezt a területet végigostorozni, jobban mint a színpadról, sehonnan sem lehet. Igaz, hogy mindkét műveletet csak a színpadművészet hivatott költője végezheti el — jól.

Vaszary János „Házassága” legteltesebb mértékben nélkülözi a kötelező művészi tulajdonságokat. Ebben a „Há-

zasságban" minden csak a kétesértékű szórakoztatást szolgálja. Például: a szereplők tudatosan beszélnek úgy, a házastársi tisztességről, mint egy szalmakazalba esett varrótúról. Ugyanilyen célból a látnság is csak egy rosszul felvarrott gomb itt, — amely úton-útfélen leszakadhat rólunk. Hogy a színház publikumát ezek a dolgok és a kabarészerűen vaskos tálatás mulattatják, ez sem a szerzót, sem a színházat nem menti fel a művésziatlenség ténye alól. Eppen író és színház tudják legjobban, hogy a kitanult színpadi ötletek, helyzetek, az „előírás" szerinti szabályos fordulatok milyen könnyűszerrel megtéveszthetik a bírálát minden készség nélkül való publikumot. (Ezt az előnyt, ma szerzők és színházak túlságosan is kihasználják.)

Figyelemreméltó jelenség, hogy a mai színház legkevesébbé kifogásolható ténye-

zöje az előadás játéki része. A „mesterségbeli" rész nívója sokkal emelkedettebb mint a „művészi" részé.

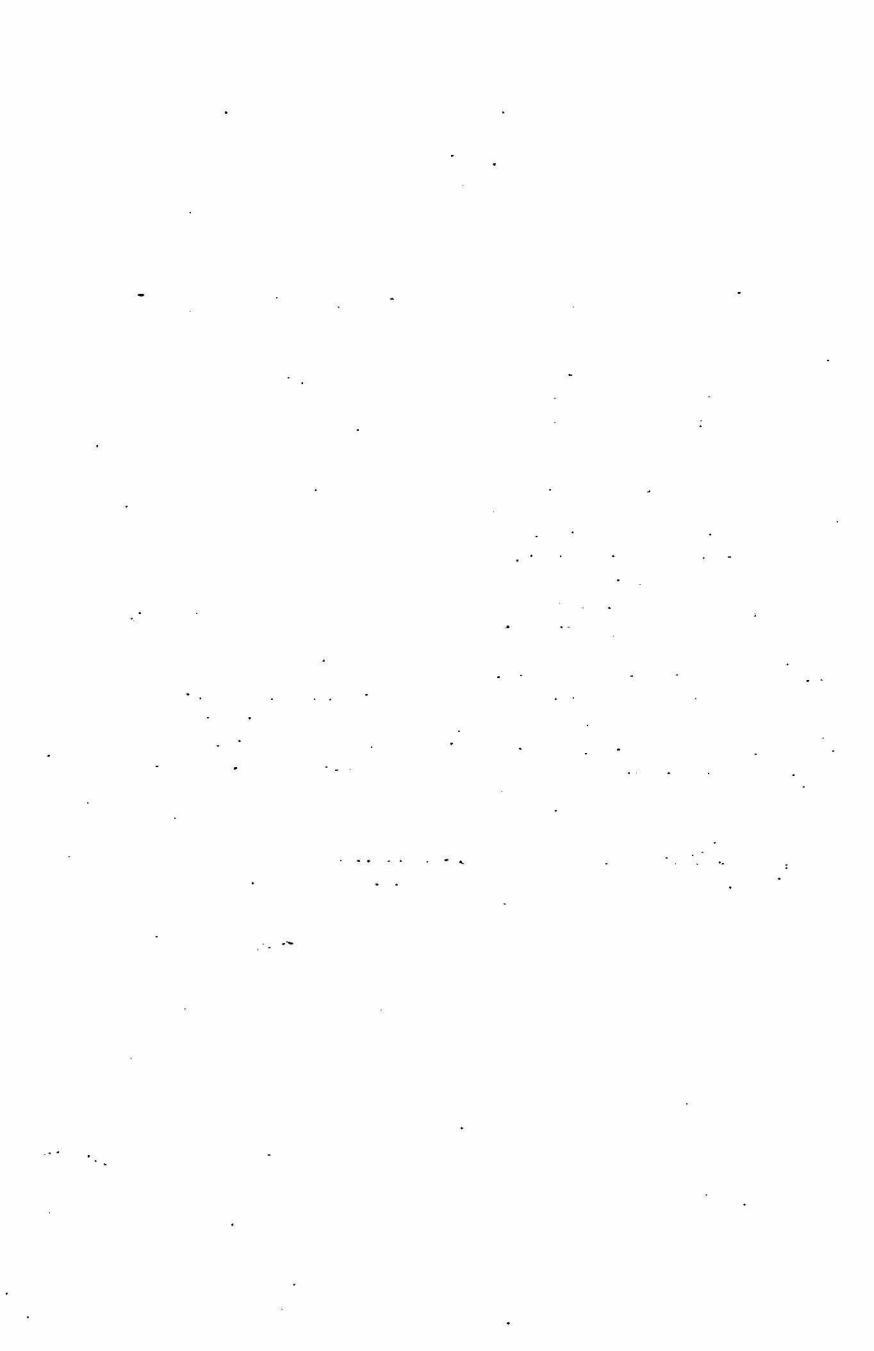
A „Házasság" előadásának játéki részében van egy különösen kiemelkedő csúcspont: Bili c s y - Tivadar-játéka. Az ő játékfelfogása, az alakítószínjátszás szerint való. „Játékhangja" és „játékmozgása" annak a társadalmi rétegnek, melynek egyik tagját ábrázolja, minden jellemzőjét hiánytalanul adja, anélkül, hogy „egyéniisége" csorbát szenvedne.

Törzs Jenő a férj szerepéből a legjobb Törzs Jenőt formálja meg. A többi szereplőnél, főként a szerep a hibás. Kellemes kivételek ezek közül Bársony Erzsébet és Pataki Miklós.

A Magyar Színház szép díszletekkel támogatta Vaszary János „Házasságát."

MUHORAY ELEMÉR.

A M. í. jelen száma technikai okokból kisebb terjedelemben jelenik meg. Az elmaradt oldalszámot márciusi számunkban pótoljuk.

A Magyar Írás szerkesztősége:

Felelős szerkesztő és kiadó: dr. Simon Menyhért.
Szlovenszkői szerkesztő: Szombathy Viktor, Komárom-Komarno.

Ruszinszkői szerkesztő: Rácz Pál, Ungvár-Užhorod.

Budapesti szerkesztőbizottság: Féja Géza, Marek Antal dr., Muhoray Elemér, Possonyi László dr., Szitnyay Zoltán és Vécsey Zoltán dr., képzőművészet: Ártinger Imre. Szerkesztőségi adminisztráció: IV. Prohászka u. 8. Telefon 844—12. (Kauzál papírkereskedés.)

Erdélyi szerkesztő: Tamási Áron, Kolozsvár-Cluj, Strada Avram Jancu 46.

Amerikai szerkesztő: Reményi József, Cleveland-Ohio, USA.

A Magyar Írás kiadóhivatala és képviselői:

Szlovenszkői kiadóhivatal: Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornafa.

Budapesti kiadóhivatal: IV. Prohászka u. 8. Telefon 844—12. (Kauzál papírkereskedés).

Főbizományosok:

Romániában „Pallas” könyv- és lapterjesztő vállalat, Kolozsvár-Cluj.

Jugoszláviában: „Literária” könyv- és lapterjesztő vállalat, Subotica.

A Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet

a magyar írók eredeti és idegen írók fordított műveinek, szépirodalmi, tudományos, ifjúsági könyveknek és időszakos folyóiratoknak kiadására alakult. Könyvpártoló szerve a

Kazinczy Könyvbarátok Társasága,

amely évente 4—6 kötet eredeti művet (kb. 1200 oldal terjedelemben) és a MAGYAR ÍRÁS tíz számát (egyenként 128 oldal terjedelemben), adja tagjainak.

Tagsági díj füzött sorozat megrendelése esetén Ké 120.—, Pengő 26.—, kötött sorozatnál Ké 150.—, Pengő 32.—.

Tagdíj negyedévenként fizetendő.

Fizetéseket továbbít a Magyar Írás minden szerkesztője, kiadóhivatala és bizományosa.

Részletes felvilágosítással szolgál a Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornafa Póstaírók 25.

A KAZINCZY KÖNYV- ÉS LAPKIADÓ SZÖVETKEZET

kiadásában még kapható megjelent művek:

	bolti ára csehszlovák koronában füzve	kötve
Brogányi: Festőművészet Szlovenszkon	25.—	35.—
Darkó István: Két ember, egy árnyék	12.—	
— Szép ötvöslegény, Ferdetorony	12.—	18.—
— Zuzmara	10.—	
— Szakadék	10.—	16.—
Földes György: Kukkónia lelke	18.—	25.—
Gyalay Domokos: Vaskenyéren	15.—	20.—
Györi Dezső: Hol a költő?	15.—	20.—
Jaczkó Olga: Virágzó cseresznyék	15.—	20.—
Jarnó József: Magyar miniatűrök		20.—
Juhász Árpád: Hamlet dán királyfi	15.—	20.—
Komáromi János: Zug a fenyves	15.—	20.—
Márai Sándor: Csutora	25.—	30.—
Mécs László: Az ember és árnyéka	20.—	26.—
— Vigasztaló	25.—	
Rácz Pál: Szomorú ember	15.—	20.—
Reményi József: Élni kell, I—II	30.—	42.—
Sárosi Árpád: Áldozom a napnak	15.—	
Sebesi Ernő: Megrugott emberek	15.—	20.—
Sziklay Ferenc: Kazinczy évkönyv	15.—	20.—
— Világ ura	15.—	25.—
— A jöttment	20.—	25.—
Szombathy Viktor: Én kedves népem	20.—	26.—
Szitnyay Zoltán: Szeptemberi majális	20.—	25.—
Tamás Mihály: Mirákulum	20.—	25.—
Vécsey Zoltán: Az új Európa	20.—	26.—
Dr. Bálint Aladái: MUDr. Darvas	15.—	20.—
Szabó Pál: Anyaföld	25.—	30.—
Zerdahelyi József: Egy tőnek három fa- kadása	15.—	20.—
Arany Sándor: Buzavirág. Magyar népi kórusok	—	36.—

Megrendelhetők, míg a készlet tart, a Kazinczy Szövetkezet irodái és a Magyar Írás szerkesztőségeiben, kiadóhivatalaiban.